BELGIË

SEDERT DE OMWENTELING

in 1830.

EERSTE DEEL.

BELGIE SEDERT DE OMWENTELING IN 1830.

NAAR HET HOOGDUITSCH
van
Ignaz Kuranda.

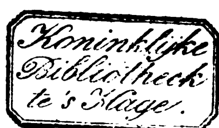
MET PLATEN.

EERSTE DEEL.

Brussel.

Te AMSTERDAM, bij
HENDRIK FRIJLINK.
1846.

VOORREDE.

Wat is eene voorrede? Is het — zoo als wij haar eens hebben hooren beschrijven — het kloppen aan eene deur, voordat men binnentreedt? — Toch niet! Hoe menige voorrede zou dan door geene honderden bladzijden worden gevolgd, daar men vruchteloos zijn oor zou hebben gespitst, om het gewenschte »binnen!" te hooren roepen. — Bij eene voorrede is men reeds te ver gegaan, om te kunnen terugtreden: men staat reeds in de kamer, en maakt — pro forma *nog met de kruk van de deur in de hand — eene buiging: »Neemt mij niet kwalijk, Heeren! ik ben maar zoo vrij binnen te komen, om u even iets te vertellen, dat u* om die en die redenen *belang zal inboezemen."*

Het is voor een vreemdeling wel raadzaam dit compliment te maken, voordat hij zijn verhaal begint — ten minste zoo zijne drangredenen gewigtig genoeg zijn, om zijn binnentreden te verontschuldigen. Hij zal er de plooijen van onwil door van het gelaat zijner toehoorders verdrijven; hij zal hen met een opmerkzaam oor naar de woorden zijner lippen doen luisteren; men zal hem niet meer als een lastigen indringer beschouwen.

KURANDA *evenwel was geen vreemdeling meer voor het gezelschap, waar hij binnentrad; hij had niet noodig zich in eene voorrede te verontschuldigen. In* die Grenzboten *had hij reeds meermalen het woord gevoerd tot zijne Duitsche landgenooten en tot zijne Belgische vrienden, die hem gastvrij in hun midden hadden opgenomen. Hij had hun echter nog niet alles gezegd, wat hij zeggen wilde, toen de Pruissische regering hem op eene gestrenge wijze in de rede viel, en hem belettede, door dit weekblad verder zijn gevoelen te uiten. Daarom spreekt hij nu door dit boek tot hen, en zegt, wat hij door* die Grenzboten *niet meer kon zeggen* (1). *En niet vóórdat hij begint, maar nadat hij zijne rede heeft geëindigd, geeft hij beleefdelijk te kennen, dat, zoo hij vertrouwt, de zaak gewigtig genoeg is om zijn binnendringen te verontschuldigen.*

Maar voor velen onzer landgenooten zal KURANDA *welligt een vreemdeling zijn; en wij wagen het dus niet hem in uwe gezelschappen binnen te schuiven, zonder hem behoorlijk te introduceren — zonder u te zeggen waarom wij vertrouwen, dat hij zijn gezelschap waardig zal bevonden worden.*

Dat IGNAZ KURANDA *een Bohemer van geboorte is, en langen tijd zich in België heeft opgehouden, zal wel geen voldoende aanbevelingsbrief wezen,*

---

(1) *Alle drukwerk, dat boven de twintig vel druks beslaat, is namelijk in Pruissen en andere Duitsche Staten vrij van censuur. Daarom is ook dit werk, in het oorspronkelijke, in één zeer dik boekdeel uitgegeven.*

om hem in uwe gunst te doen opnemen. Maar wij durven hem voorstellen als eenen Duitscher, die zijne » Hans-Michels-natuur," zoo hij ze ooit heeft bezeten, geheel heeft afgelegd; die geleerd heeft, door zijn verblijf in den vreemde, de zaken van verschillende zijden te beschouwen, en te onderscheiden wat goed is van wat slecht is; die de nationale voorliefde niet zoo ver trekt van u te zeggen: » In meinem Lande giebt es Häuser wie Palläste," *wanneer het slechts leemen hutten zijn. Zijn lang verblijf in België heeft gestrekt, om hem dit rijk te doen kennen, als ware hij er geboren en opgevoed.... ja beter zelfs; want niet de blinde vooringenomenheid van den Belg met de jongst verworvene nationaliteit benevelt zijne oogen — niet als deze heeft hij te diepe teugen uit den beker der staatkundige vrijheid gedronken, en daardoor zijne hersenen bedwelmd. Voor hem is altijd Duitschland, en niet België, zijn vaderland.*

Wij stellen hem dan aan u voor als eenen gids op uwe onderzoekingsreizen door het rijk onzer voormalige broeders — niet om met u alle steden af te loopen, alle gebouwen te bezigtigen, — niet om u te vertellen en aan te wijzen, wat iedere huurling u vertellen en aanwijzen zal; — maar om u opmerkzaam te maken op wat gij zoudt voorbijzien, — om u niet op *de dingen uwe oogen te laten vestigen, maar ze door en door te laten schouwen.*

Wanneer ge, na den geheelen dag door de stra-

ten en langs de grachten eener vreemde stad te hebben geslenterd, des avonds vermoeid naar uw verblijf terugkeert, zult gij wel vele voorwerpen *hebben kunnen beschouwen, maar daarom kent ge nog de* stad zelve *niet; — wel zullen eene menigte wondere dingen, die gij gezien hebt, eenen heksendans in uw geheugen houden; maar het gaat u als de knaap, die eene menigte plaatsen weet op te noemen, en ze niet op de kaart zal kunnen aanwijzen. Zoo gij de topographie wilt leeren kennen, spoed u dan dadelijk naar eene verhevene tinne, en laat vandaar uwe oogen over de zich aan uwe voeten uitstrekkende massa's weiden, en prent u de meest kenschetsende gelaatstrekken diep in het geheugen — daarna zult gij eerst met vrucht door de wonderen aan uwe voeten kunnen ronddolen.*

Zoo ook zoudt gij lang door België kunnen rondzwerven, zonder België te leeren kennen, omdat ge wel de deelen kunt beschouwen, maar niet het geheel overzien. Kuranda *echter zal uw* Asmodeüs *zijn; hij zal u op een punt voeren, hoog genoeg om uwen blik over het geheele land te laten weiden, en toch niet zoo hoog, dat u alles voor de oogen schemert. Van het standpunt, waarop hij u plaatsen zal, zult gij België duidelijk en helder voor uwe voeten uitgestrekt zien liggen, en gij kunt er de meest kenschetsende gelaatstrekken gemakkelijk van onderscheiden en in uw geheugen prenten; om daarna van de hoogte af te dalen, en met vrucht de bijzonderheden één voor één te beschou-*

wen. Van dit standpunt wijst hij u op het volkskarakter en de zeden der Belgen, op hunne staatkundige organisatie, op hunne geschiedenis, op hunne industrie en kunst, op hunne taal en letterkunde.

Het is dan met eenig vertrouwen, dat wij het wagen KURANDA *bij u in te leiden; en zoo soms hier of daar zijne taal den Duitscher mogt verraden, zult gij hem dit immers wel willen vergeven, om de wille van al het belangrijke, dat hij u mededeelt?*

»*Maar waarom ons een Duitscher tot gids gegeven, en geen Noord-Nederlander?" hooren wij vragen. — Wij zijn, het is waar, zoo naauw met België vereenigd geweest als echtelingen, en zouden dus elkander door en door moeten kennen. Doch, helaas! het was geen huwelijk uit liefde, maar een* mariage de convenance, *een gekoppeld huwelijk, en de echtgenooten stonden steeds in eene vijandelijke houding tegenover elkander; zij waren blind voor elkanders deugden, en de gebreken vertoonden zich in eene monstrueuze grootte aan elkanders oogen. Daarop volgde eene openlijke uitbarsting en eene gewelddadige echtscheiding. Zij leven nu wel als vreedzame buren naast elkander, en bewijzen elkander de burgerlijke beleefdheid; maar kunt gij verwachten, dat de man zóó al het verledene zal hebben vergeten, dat hij, ook met den besten wil, een onpartijdig oordeel over de vrouw zal vellen, die hem zooveel smart heeft aangedaan? Zullen de*

nevels van het vooroordeel zoo geheel opgetrokken zijn, dat hij alles, zoowel het goede als het kwade, even duidelijk ziet en onpartijdig opmerkt, als de andere buren, die zich nimmer over haar hadden te beklagen? Wij gelooven, neen! De Heer Kuranda *wijst ons dan veel aan, wat wij, door die nevels heen, thans ook werkelijk kunnen onderscheiden, maar dat vroeger aan ons oog was ontsnapt; en toch bezielt hem te veel liefde voor de waarheid, om de vrouw,* coûte qu'il coûte, *tegenover den beleedigden echtgenoot in het gelijk te stellen.*

Aan u dan, die met eenen onbevooroordeelden blik België wilt beschouwen, aan u hebben wij de eer den Heer Ignaz Kuranda *voor te stellen.*

De Vertaler.

INHOUD

VAN HET

EERSTE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DERDE HOOFDSTUK.

VIERDE HOOFDSTUK.

VIJFDE HOOFDSTUK.

ZESDE HOOFDSTUK.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

NEGENDE HOOFDSTUK.

TIENDE HOOFDSTUK.

ELFDE HOOFDSTUK.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

EERSTE HOOFDSTUK.

De Belgische kleuren en de Duitsche vooroordeelen. — Een woord tot den lezer. — De beginselen der Belgische tegenover die der Duitsche regering. — Wat de schrijver verzwijgen moet, en wat hij verzwijgen wil. — Schelde en Rijn. — Tweederlei staatkunde.

Herbesthal, een uur achter Aken, is de laatste Pruissische grensplaats. Snuivend vliegt nu de locomotief onder het gewelf eener ligte brug door; eene driekleurige vlag, zwart, rood en geel, waait u het welkom toe; gij zijt op Belgischen bodem.

Zijn drie kleuren toereikend als zinnebeeld van een land, dat zich naar buiten in de meest verschillende schakeringen vertoont? Voor eenigen is het geheel rood, als de brandende stookplaats van oproer en onrust; voor anderen vertoont het zich geheel zwart en verdonkerd door monnikspijen en wijrooksdamp. Menig Duitscher mijmert nog met zijnen Schiller; hij ziet in België steeds nog het land van

het romaneske der middeleeuwen: daar rijdt EGMOND nog altijd langs de straten, daar draagt RUBENS nog steeds zijn breedgeranden hoed en spitsen baard, daar wemelt het nog altijd van romanhelden, even als op het tooneelbiljet van een groot drama. Nog grooter echter is het aantal van hen, die, juist omgekeerd, België als het meest prozaïsche land van Europa beschouwen, als den grond van het nuchterste, nieuwste materialismus, waar alles koopwaar, alles handel, alles spoorweg, alles rekengeest is. Terwijl eenige ligt ontvlambare patriotten België een Germaansch grondgebied noemen, dat én door zijne taal én door zijne geschiedenis over het algemeen tot Duitschland behoort, ziet men anderen spottend glimlagchen, zoo dikwerf men van de onafhankelijkheid van dezen jeugdigen staat spreekt; zij beschouwen België slechts als eene verkleede Fransche provincie, die eensklaps het masker afwerpen en in het *rood* gekleed voor onze oogen staan zal. Zij vergeten, dat de honderd-zevenennegentig leden van het Belgisch congres in het jaar 1830 *eenparig* hun vaderland voor onafhankelijk verklaard hebben; dat de Belgen, voordat de hoofden der Nationale Conventie hen *gedwongen* hadden Franschen te worden, Oostenrijkers geweest zijn en toch geene Oostenrijkers wilden blijven; dat zij, voordat ze Oostenrijkers waren, onder Spanje behoorden, en toch geene Spanjaarden wilden blijven; dat zij Franschen geweest zijn, en toch geene Franschen wilden blijven; dat zij Hollanders waren, en toch geene Hollanders

wilden blijven; — met één woord, dat deze vier millioen Vlamingen en Walen zich door alle oorlogen en staatkundige indeelingen heengeworsteld hebben, om de eigendommelijkheid van hun karakter en hunne nationaliteit, om hunne onafhankelijkheid te bewaren.

Ik weet niet, lieve lezer, onder welke dezer kleuren gij u rangschikt; ik weet niet welke soort van vooroordeelen gij medebrengt; ik ken u niet; ik weet niet tot welken stand gij behoort, of gij een geleerde, een koopman of een kunstenaar zijt. Één ding echter weet ik: dat ik opregtelijk al datgene voor u zal blootleggen, wat ik door een jarenlang verblijf in dit land zelf heb opgemerkt, namelijk, zoo ver het u belang inboezemen kan en belang inboezemen moet.

Geloof niet, lieve lezer, dat deze taak ligt zij. Veel zou ik kunnen zeggen wat ik niet zeggen mag; veel wat ik niet zeggen wil. Of denkt gij niet, dat in een land, 'twelk eeuwen lang tallooze groote en kleine kampstrijden gevoerd heeft tegen onderdrukking en dwingelandij, dat honderden malen het hoofd voor zijne vrijheid en onafhankelijkheid opgebeurd en er altijd eenen slag op ontvangen heeft, die het dwong zich weder als een bulhond neder te vlijen en te gehoorzamen, dat echter bij deze menigvuldige pogingen niet moedeloos werd, en even als een bulhond op den loer lag, altijd gereed den sprong te doen, totdat het eindelijk het gunstige oogenblik snapte, eensklaps zich oprigtte, en er

werkelijk in slaagde zijne zelfstandigheid te erlangen, — denkt gij, dat in zulk een land zich geene gedachten aan ons opdringen, die, wanneer zij geuit werden, niet alleen den censor en den uitgever van dit boek in verlegenheid brengen, maar ook het doodvonnis over de volgende bladen uitspreken zouden? Gelooft gij, dat die staatsregeling, die staatkundige en administrative inrigtingen, welke België sedert zijne laatste omwenteling heeft verkregen, en welke zich door het beginsel onderscheiden, dat zij de natuurlijke regten van den mensch zoo weinig aanranden als mogelijk is, om er een staatsgeheel uit te vormen, — gelooft gij, vraag ik, dat hieruit geene leeringen te trekken waren, die men in ons lieve vaderland als hoogverraderlijk zou aanklagen, — in ons vaderland, waar men eerst zorgt voor den geheelen staat, en daarna voor de bijzondere personen; eerst voor de wetten die door menschen en daarna voor die door God gegeven zijn; eerst voor de vrijheid der regeringen, en daarna voor de vrijheid der onderdanen? Ziedaar de dingen, die men niet zeggen mag! En dan — zou ik mijn vaderland vernederen voor het vreemde land? Zou ik uitbazuinen, dat eene natie van drieëndertig millioen hoofden en harten, die op een groot verleden kan wijzen, — eene natie met een verstandelijk vermogen, zoo als geene andere natie bezit, — met dichters en denkers, die de wereld omvatten, — met eene heerlijke taal, die haar tot één groot, magtig ligchaam maakt, — zou ik uitbazuinen, dat zulk

eene natie nog zeer veel van een volkje moet leeren, dat naauwelijks een achtste gedeelte harer bevolking telt, — van een volkje, dat zijne geschiedenis eerst in de toekomst moet zoeken, dat noch groote dichters, noch wijsgeeren, ja zelfs niet eens eene eigendommelijke, eene gemeenschappelijke taal heeft? — Volgens eene geslotene overeenkomst met een Brusselschen boekhandelaar zal dit boek, zoodra het in het licht is verschenen, in het Fransch worden vertaald, en voor de oogen des vreemdelings moet men nooit de schande van zijn geboorteland blootleggen. Dat zijn de dingen, die ik niet zeggen wil!!

Door bergen en over afgronden loopt de weg van Duitschland naar België. De spitse, onbeklimbare berg reikt de hand aan den diepen afgrond. Te regt beweert men, dat tot heden geen spoorweg zulke hinderpalen heeft moeten overwinnen als die van Aken naar Luik. Het is als had de natuur, even als de geschiedenis, zaamgespannen tegen eene vereeniging der beide naburige volken. Maar het brein van den mensch was sterker dan deze beide. De bergen heeft het doorboord, over de afgronden heeft het bruggen geworpen, waarover de beide natiën elkander in de armen snellen. De Schelde en de Rijn — Hero en Leander! Hoe lang hebben zij elkander bemind! Zij mogten elkander niet naderen; de voogden wilden hunne verbindtenis niet toestaan. Door het vuur moesten de wateren zich met elkander vereenigen; uit de locomotief stijgt de

rook der bruiloftsfakkel omhoog. Men zal, zoo aan den Rijn als in België, nog lang aan het bruiloftsfeest van 15 October 1843 denken, waarop de spoorweg ingewijd werd, die beide landstreken vereenigt. De Rijn-spoorweg-maatschappij liep meermalen gevaar de gewenschte vereeniging niet tot stand te kunnen brengen; daar trad België haar te gemoet, om haar te helpen, te ondersteunen. De publieke opinie beweerde langen tijd, dat men te Berlijn deze vereeniging niet gaarne zag. De prikkelbare Rijnlanders, die hunne staatkundige waarde gevoelen, en de op hunne vrijheid zich verheffende Belgen — welk eene gevaarlijke nabuurschap! Twee volken van hetzelfde geloof! Zoo de oude, omzigtige, inheemsche staatkunde van Duitschland alleen hare eigene belangen had kunnen volgen, wie weet, wat er dan gebeurd ware, of wel, wat er niet gebeurd ware. Maar de staatkunde heeft in onze dagen eene jongere zuster gekregen, die den naam draagt van *staathuishoudkunde*. Deze betoomt de eigenzinnige lusten harer oudere zuster, en dwingt deze toe te geven, en haren angst achter een vriendelijk gelaat te verbergen.

Waarlijk, de philosophische school handelt verkeerd met zich over onzen tijd te beklagen, omdat deze het materieel belang het zwaarste laat wegen. Uit de voltooide stof ontwikkelt zich de vrije geest. Industrie en handel waren te allen tijde de hefboomen der burgervrijheid; en zij hernemen hunne oude regten weder. Wat aan de philosophische be-

schouwingen door den staat geweigerd wordt, dat ontrukt de financiële berekening aan dezen met magtige hand, en bespoedigt zoo het verbond der volken en der denkbeelden. Dit is de geschiedenis des spoorwegs van den Rijn naar België, zoowel als van dien van Oostenrijk naar Duitschland; en nog zeer veel staat er te gebeuren.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Philosophie van het leven eens reizigers. — Het Vesdredal en zijne aanlokkelijkheden. — Oorspronkelijke beteekenis der Belgische spoorwegen. — Een blik op de kaart. — De grensscheiding der talen. — Stroomen en steden. — De democratische kiel en de Spaansche falie.

Terwijl gij nu, lieve lezer! door het wonderbare dal der Vesdre daarhenen snelt, over het grilligste stukje van den aardbodem, dat ooit door eenen spoorweg werd doorsneden, — terwijl gij nu eens het afwisselende der bekoorlijke natuur, dan weder de grootheid en de volharding der menschelijke kunst bewondert, die hier tunnel aan tunnel, en brug aan brug gevoegd heeft, — vreest gij welligt, dat ik u met een uitgebreid hoofdstuk over het Belgisch spoorwegwezen, alsook met de gewone, lange reeks van cijfers en statistieke berekeningen zal kwellen. Vrees niets. Ik ken het onaangename gevoel, dat eene ontijdige dienstvaardigheid te weeg brengt, die, in

oogenblikken, dat de door honderd indrukken opgewekte fantazie een harer schoonste feesten viert, ons met eene nuchtere hand wakker schudt, en als met eene spons alle beelden uitwischt, welke in den droom ons voor oogen zweefden. Ook het reizend leven moet zijne lente en zijnen herfst, zijne jeugd en zijnen ouderdom hebben. De eerste oogenblikken in vreemde landen moeten aan de fantazie, aan het ongekunsteld genot der poëtische indrukken toegewijd zijn. Eerst dan, wanneer deze verschijnselen verdwenen zijn, kome het verstand, om met mannelijke werkzaamheid te beoordeelen en naauwkeurig op te merken; dan kome de koude ondervinding, om het werk van den herfst te verrigten, om in te zamelen en in de voorraadschuren op te leggen.

Indien het de spoorweg niet ware, zonder welken wij dit tooverachtig Vesdre-dal te naauwernood bezocht hadden, dan zouden wij den spoorweg verwenschen, die ons, even als het onophoudelijk voorwaarts rollend noodlot, met de snelheid des stormwinds door dit bijna fabelachtig landschap, voert. O, welk een genot zou het zijn, zoo men tijd en vrijheid had hier uit te stappen, om, met den wandelstaf in de hand en het teekenboek onder den arm, een der talrijke stroompjes, welke dit plekje van den aardbodem, dit paradijs besproeijen, schrede voor schrede te volgen. Hier schijnt de stroom de weide te ontvlieden, om zich onder met bouwvallen gekroonde rotsen te verbergen; daar breekt het water op duizend klippen zijne schuimende als zilver

glinsterende golven. Hier weder zijn het hooge bosschen en donkerkleurige heideplanten, die de kruinen der bergen bedekken, in wier binnenste geheimzinnige grotten verborgen zijn. Eensklaps meent men in eene grenzelooze woestijn verdwaald te wezen; maar zie, wanneer men eene rots omgaat, worden wij somtijds door eene stoute en bevallige gieterij verrast, met groote raderen, die hunne naven in de golven van ons stroompje baden. Door het geruisch van de boomen des wouds heen, klinkt de eentoonige, maar geweldige hamerslag van het een of ander krachtig werktuig ons in de ooren; of wij hooren het aanbeeld der wapensmeden onder de slagen der met hamers gewapende armen dreunen; of de vermoeide, uitgedroogde spillen van de raden eener door ossen getrokkene kar knarsen en knerpen ons te gemoet; — in plaats van eene woestijn, die wij meenden te vinden, vertoonen zich overal de sporen eener werkzame, menschelijke bedrijvigheid.

En toch vergeet men de schoonheid dezer landstreek, wanneer men vol bewondering op de reusachtige werken staart, die de spoorweg hier ontwikkelde. De mensch bewondert in zijne ijdelheid veel meer nog zijn eigen werk, dan het werk der natuur. Achttien tunnels en twee overwelfde gangen doorboren de rotsen; negentien bruggen, gedeeltelijk op paalwerk, gedeeltelijk op rotsen gebouwd, leiden over afgronden en stroomen heen; 139 waterleidingen en viaducten, 90 dijken en steunbeeren werden vervaardigd, opdat de stroom, even als vroeger, zijn

water zou blijven leveren tot het drijven van de talrijke gieterijen, die aan zijnen oever zijn opgerigt, en toch de spoorweg zijnen loop zou kunnen vervolgen. Alle hinderpalen, die eenen spoorweg door eenige plek gronds kunnen in den weg gelegd worden, vindt men aan de oevers der Vesdre vereenigd. Ofschoon men ook in het Duitsche gedeelte des spoorwegs van Keulen op Luik een viaduct van twee verdiepingen heeft moeten vervaardigen, waar de wagens, ter hoogte van ten naastenbij 50 ellen boven den bodem van het dal, over de sporen voortvliegen, waren toch de zwarigheden, die het Belgisch terrein opleverde, niet geringer. Bij Dolhain moest eene brug geslagen worden van 20 bogen, welke eene opening van 10 en eene hoogte van 18 el hebben. Tusschen Pepinster en Chenée moest, ofschoon het water uit de rotskloven komt zijpelen, een tunnel van 637 el lengte worden gegraven. En op deze wijze is de geheele spoorweg gelegd. Het zesde gedeelte zijner lengte bestaat uit kunstwerken. Hier eene brug; daar weder een rotsgevaarte, dat zich in de lucht verheft, en waartegen men zou denken, dat het konvooi verpletterd moest worden; maar — ziedaar eene zwarte stip, die ons ten teeken verstrekt, dat een tunnel ons redden zal; en telkens wanneer wij het gevaarlijke hol achter den rug hebben, schijnt de natuur ons voor de lange duisternis door een helder, vrolijk licht schadeloos te willen stellen. Aan alle kanten, nu aan de regter, dan aan de linker zijde, zien wij tallooze gieterijen,

pachthoeven, dorpen, fabrieken, steden, badplaatsen, landhuizen en kasteelen....

Doch laat ons niet te veel over de spoorwegen uitweiden. Er was een tijd, toen de Belgische spoorwegen een denkbeeld vertegenwoordigden, verhevener dan alle andere. Het was namelijk, toen, in de eerste oogenblikken zijner wording, de jongste staat van het vaste land zich oprigtte en sprak: »Ik zal toonen wat jeugdige kracht en geestdrift vermogen! Ik zal aan mijne voormalige, in het oude spoor langzaam voortkruipende broeders (1) een voorbeeld geven, hoe men de denkbeelden van vooruitgang in beoefening brengt; hoe een vrij en krachtig volk ook omwentelingen te voorschijn roept op een ander gebied dan het staatkundige...." De geheele wereld weet hoe stiptelijk deze belofte werd volbragt. België herinnert ons aan zekeren vurigen, rijk begaafden knaap, die, ofschoon de jongste van de school, zijne les beter kent, zijn opstel spoediger gereed heeft, dan al de groote bengels om hem heen. Wie heeft het niet in zijne jeugd ondervonden, hoe electrisch het voorbeeld van zulke kinderen op al de overige scholieren werkt! De volwassenen schamen zich in de schaduw te staan; de kleinen willen hunnen even ouderen op zijde streven. Een dergelijken invloed nu heeft het jonge België op de overige staten van het vaste land uitgeoefend. Saksen, Beijeren en de vrijstaat Frankfort rigtten zich het eerst op; Pruissen strekte

(1) Die zich met het spreekwoord » langzaam gaat zeker" als met een schild bedekken. VERT.

zijne lange beenen naar den Oder zoowel als naar de Maas uit; Oostenrijk zelfs, de oude student, de met mos begroeide kruin van Duitschland, bootste het gedrag van den kleinen schoolknaap zoo getrouw na, dat het, even als deze, zijne spoorwegen op kosten van den staat liet leggen. En nu komt Frankrijk, de rénommist, die er zich op beroemde altijd »*à la tête de la civilisation*," aan het hoofd der beschaving te staan, doch in de laatste tien jaren zich slechts aan haren staart liet medeslepen, — nu komt het, en schaamt zich, en loopt uit alle magt, om het verzuimde weder in te halen. De tijd der omwentelingen is voorbij; de locomotief is, in spijt van haar revolutionair karakter, zoowel een lieveling van de vorsten als van de volken geworden.

De Belgische spoorweg heeft alzoo zijne oorspronkelijke beteekenis verloren; hij valt tegenwoordig in het bereik der gewone praktijk, en deze kan ieder in zijn eigen land bestuderen. Ik vooronderstel namelijk, dat de geëerde lezer beleefd genoeg zal wezen niet te eischen, dat ik het werk van een gemeenen huurling verrigte, die hem over de prijzen der plaatsen, over de uren van vertrek en over de logementen, waar men het beste eet en drinkt, de noodige inlichtingen geven zal. Dit vraagstuk is buitendien reeds opgelost, en het voortreffelijke boekje, bij Bädeker te Koblents uitgegeven, kan in dit opzigt niet genoeg geprezen worden (1). In deze bladzijden

(1) *Belgien*, Handbüchlein für Reisende. Dritte Auflage, 1845. Coblenz, bei Baedeker.

zal ik mij tevreden te stellen met het schilderen van het staatkundig, maatschappelijk en verstandelijk België, en ik moet alzoo bereids verschooning vragen, wanneer ik mij niet inlaat met het beschrijven der plaatselijke bijzonderheden.

Intusschen verzoek ik den lezer zoo goed te zijn eenen blik op de kaart te werpen, die hem den onontbeerlijken maatstaf tot eene beoordeeling van het land zal in handen geven. Zeer velen hebben hunne schoolstudiën en hunne aardrijkskundige oefeningen volbragt in eenen tijd, toen er nog een Koningrijk der Nederlanden bestond, zoo als dit vóór September 1830 was: eene naauwkeurige bekendheid met het Belgisch gebied, zoo als dit door het tractaat van den 19den April 1839 naar buiten is afgepaald, en door zijne staatsregeling inwendig is ingedeeld, kan men dus bij iedereen niet vooronderstellen.

Een blik in het eerste handboek het beste toont den lezer aan, dat België in negen provinciën is verdeeld, namelijk Braband, Antwerpen, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Henegouwen, Namen, Luik, Limburg en Luxemburg. Deze verdeeling moge ten opzigte van het bestuur noodig geweest zijn, de natuur echter heeft het land in twee hoofdafdeelingen gesplitst: in het Germaansch en het Waalsch gebied. Ten opzigte van de taal loopt de grenslijn juist in eene rigting van het oosten naar het westen door het geheele land; ten noorden heeft men de Vlamingen, ten zuiden de Walen. Zij echter, die aan den regteroever der Maas, nabij de Duitsche grenzen wonen,

moeten eigenlijk eerder als Duitschers dan als Vlamingen beschouwd worden. Braband zelf, het middelpunt van dit land, is half Waalsch, half Vlaamsch; en, zonderling genoeg, niet ver achter Waterloo, de belangrijke plaats, waar de Fransche wapenen en Napoleons magt hunne zon zagen tanen, vindt men de scheidingslinie der beide talen. Zelfs beweerde een spitsvondig geleerde, dat men eene ontmoeting der beide talen vond in dezen naam, die eigenlijk »Water *l'eau*" moest geschreven worden (1).

Zij, die de menschen zoo gaarne in overeenstemming brengen met de aardkluit, waarop hij leeft, kunnen hier sterke bewijzen voor hunne stelling vinden. De vurige, oproerige Waal toch, met zijne bruine tint, bewoont een door en door vulkanisch grondgebied, een steenkolen-land; terwijl de phlegmatische, blanke Vlaming, met zijn waterachtig bloed, eene aan de zee ontrukte landstreek inneemt, een drabbigen, aangeslibten grond.

De hoogste bergtoppen van België verheffen zich te naauwernood 650 ellen boven de oppervlakte der zee, en dit zelfs vindt slechts bij wijze van uitzondering plaats met eenen tak, die uit de Ardennen

(1) De Schrijver voegt hier in eene noot bij, dat *loo* een boschje, en dus *Waterloo* een waterboschje zou beteekenen. Het algemeen gevoelen echter noemt *lo*, *loo* of *loe* een hoogen hoek gronds. *Loo* en *terp* of dorp zou dus van ééne en dezelfde beteekenis zijn, *Venlo* of *Loven* eene hoogte in eene veenachtige, *Waterloo* in eene waterachtige streek beteekenen. Dat men bij *loo* aan *loën* of waterbronnen der oude Germanen moet denken, komt ons minder aannemelijk voor, daar deze beteekenis toch niet van toepassing kan zijn op zoo vele der talrijk voorkomende *lo's*. Vert.

in het zuidelijkst gedeelte van het koningrijk schiet. Andere takken van hetzelfde gebergte, die zich langs de Maas uitstrekken, en in het oosten eene rij digt met hout begroeide, metaalrijke heuvels vormen, bereiken slechts de hoogte van 200 ellen; en eene heuvelrij in het zuidoosten, tusschen Oudenaarde en Maastricht, die de Sambre van de Schelde scheidt, en insgelijks met de Ardennes in verbinding staat, heeft zelfs nog deze geringe hoogte niet. Al het overige land in het noordwesten, tot aan de zee, is eene uitgestrekte vlakte, waarvan de buitenste randen eerst sedert weinige eeuwen zich door aanslibbing aan de baren ontworsteld hebben. Zoo b. v. lag een dorp, Watervliet, op het einde der 15de eeuw nog in de zee, waarvan het tegenwoordig een uur verwijderd is.

Van de 4,172,703 inwoners, die België volgens de officiële telling op het einde van 1842 had, kan men het getal Vlamingen en Walen niet naauwkeurig opgeven (1); doch men heeft aangetoond, dat het getal der eersten veel meer dan derdehalf millioen bedraagt. Zeker is het, dat het Vlaamsch gedeelte van het land, waartoe de rijkste provinciën en de grootste steden behooren, drievierde van de

(1) Ofschoon ook de Germaansche taal en zeden drievierde gedeelte van het rijk innemen, zoo is het aan Frankrijk door eeuwenlange inspanningen gelukt, zijnen arm verder dan een der naburen van België om diens grenzen te slaan. Zie hier, in welke verhouding België begrensd wordt. De Noordzee omringt het ter lengte van 6900 ellen; Holland tot eene uitgestrektheid van 268,100 ellen; aan Pruissen grenst het met 102,800 ellen; doch aan Frankrijk met eenen omtrek van 542,000 ellen.

geheele landsbelasting betalen (1). De volkrijkste provincie is Oost-Vlaanderen, met 6420 inwoners op de vierkante mijl (2). In het geheel behoort België tot de meest bevolkte landen van Europa. De ongemeene vruchtbaarheid van den grond, de ligging aan zee, het groot aantal bevaarbare stroomen hebben dit land reeds sedert de eerste tijden der Christelijke beschaving tot den zetel van landbouw en handel verheven. België wordt in twee kommen verdeeld door twee groote stroomen, de Schelde en de Maas: beide komen uit Frankrijk, en trekken in een zekeren zin als Fransche zendelingen door het land; beide echter worden in hunnen loop Germaansch, en vallen eindelijk in de groote waterkom, die ook den Rijn ontvangt — in de Noordzee.

Deels aan de oevers dezer rivieren, deels op een kleinen afstand er van verwijderd, doch door kanalen er mede verbonden, verheft zich een krans van steden, zoo als geen ander rijk van het vaste land op zulk een bekrompen plekje kan aanwijzen. Antwerpen met 79,000 inwoners, Leuven met 25,500, Mechelen met 24,600, Brussel met 107,000, Aalst met 15,000, Gent met 97,000, Brugge met 46,200, Kortrijk met 20,000, Yperen met 16,000, volgen elkander op een gemiddelden afstand van naauwelijks zeven uren gaans. Daartusschen liggen nog meer dan een dozijn steden

(1) Zie: *Du pétitionnement en faveur de la langue Flamande*, *par* P. DE DEKKER. *Bruxelles* 1840.

(2) Zie: *Essai sur la statistique générale de la Belgique*, *par* XAVIER HEUSCHLING. *Bruxelles* 1841—44.

van 14 tot 20,000 inwoners. Thielt, Poperingen, Rousselaar, St. Nicolaas (18,800 inwoners), Lokeren (16,000), Termonde, Oudenaarde, Ronse, Lier, Ostende, enz. — Op grooteren afstand van elkander liggen vervolgens Bergen met 23,500 inwoners, Doornik met 26,300, Namen met 21,500, Luik met 66,500, Verviers met 20,000, enz. Een groot aantal steden, wier bevolking digt naar de 10,000 loopt, zijn niet eens opgenoemd. Engeland is misschien het eenige rijk, waar, voorzeker in eene nog grootere mate, de steden zoo op elkander gedrongen liggen. Op het vaste land kan zelfs Lombardije in dit opzigt aan België den voorrang niet betwisten.

Het gevolg eener wrijving van zoovele steden is, dat de tusschen haar wonende landman meer de zeden van den stedeling aanneemt, dan gewoonlijk wel het geval is. Te vergeefs zoekt het oog des vreemdelings naar die schilderachtige kleederdragten, welke Teniers op zijne Vlaamsche kermissen vereeuwigd heeft, naar dat grillig eenvoudig gewaad, waaraan zelfs het heerlijk penseel van eenen van Mieris of eenen Gerard Dou voor een groot gedeelte zijne bekoorlijkheid te danken heeft. De Belgische landman heeft de kleeding zijner vaderen afgelegd. De kiel, een echt kind der revolutie, der volksregering, daar hij alle standen gelijk maakt, is over het algemeen de dragt van den lageren, ja zelfs van den middelstand in België. Boeren, handswerklieden, kramers, pachters en kleinere grondeigenaars bedekken met den blaauwen kiel het onderscheid tusschen

hunnen stand. Alleen het vrouwelijk geslacht heeft de zeden der voorouderen hier en daar getrouw bewaard, en wordt daarvoor ook beloond. Een bekoorlijker hoofdtooisel, dan de huif der Antwerpsche vrouwen, heeft al de geslepenheid der Parijsche modefabrikanten nog niet uitgevonden. Zelfs de falie, eene soort van zwart zijden mantille, die het hoofd en het bovenlijf der Brabandsche en Vlaamsche burgervrouwen bedekt, en haar wel min of meer het voorkomen van nonnen geeft, draagt er veel toe bij om de teedere kleur der huid, die een bijzonder erfdeel der Vlaamsche schoonen is, beter te doen uitkomen. Er ligt in deze falie eene soort van kuischheid, van godsdienstigheid, waardoor onze verbeelding wordt opgewekt, even als door het rouwgewaad eener weduwe. Het is een Katholijk zinnebeeld, deze zwarte falie; men bemerkt, dat hier Spanje geregeerd heeft, en zijne kleederdragt als eene godsdienstige mode voor het volk heeft achtergelaten. De kiel is uit Frankrijk dit land binnengetrokken, de falie uit Spanje. Hoe weinigbeteekenend deze eenvoudige kleedingstukken ook schijnen mogen, geven zij toch historische aanwijzingen, en weldra zal de vreemdeling ook leeren kennen wat er onder verborgen zit: onder den blaauwen kiel de verbasterde, onder de zwarte falie de Katholijke geest van het land.

DERDE HOOFDSTUK.

Van de Duitsche grenzen naar Luik. — Beteekenis van België. — Wat de Duitsche reiziger in zijn nadeel en wat de Fransche in zijn voordeel heeft. — Het gebied der taal. — Luik. — De Maas en de Rijn.

Hoe weinig de vreemdeling ook onder zijn reisgezelschap op den Belgischen spoorweg bijzondere eigenaardigheden in kleederdragt en zeden zal aantreffen, zoo veel te meer echter zal hij in verzoeking gebragt worden om zich aan verscheidene stationsplaatsen op te houden. Zoo vele bekende namen van steden, die hem in de ooren klinken! Digt aan den dorpel *Verviers*, de rijke lakenstad met hare trotsche fabrieken; *Spa*, de voormalige speelplaats, het Baden-Baden der afgeloopene eeuw, dat in alle romans eene zoo groote rol speelde. Ginds de sombere burg der *vier Heemskinderen*, de eerwaardige bouwvallen der grijze legenden; hier *Seraing*, de hedendaagsche burg der Coquerills, bijna even zoo fabelachtig door de daden en lotgevallen van

zijnen stichter op het gebied des nuchteren ridderschaps van de latere tijden: op dat der industrie. En eindelijk *Luik*, de zoo zeer beroemde stad van oorlogzuchtige bisschoppen, van muitzieke burgers en van uitmuntende wapensmids.

De meeste Duitsche reizigers, die België voor de eerste maal bezoeken, maken zich aan den grooten misslag schuldig van zich in Luik op te houden, en met eene oppervlakkige bezigtiging der stad veel tijd te verliezen. Het is met grootere reizen hetzelfde geval als met grootere maaltijden: de onervarene vult zijne maag met het eerste geregt het beste, en zijn eetlust is bevredigd wanneer eerst de kern, het middelpunt des maaltijds wordt opgedragen. Luik is voorzeker de eerste groote stad, die men bij de aankomst uit Duitschland ontmoet. Zesenzestigduizend inwoners, vreemdsoortige gezigten met scherpgeteekende trekken, eene prachtige rivier, bruggen met stoute bogen, groote statige kerken, eene rijke Gothische bouworde, tallooze fabriekgebouwen in de nabijheid van Seraing, dit alles is meer dan eene vlugtige bezigtiging waard. De eerste oogenblikken echter, wanneer men naauwelijks den voet op Belgischen bodem heeft gezet, zijn hiertoe kwalijk gekozen. België is de brug, de overgang van Duitschland tot Frankrijk; het is tusschen de beide rijken datgene, wat de polyp is tusschen de beide rijken der natuur; in taal, zeden en kunst biedt het ons den overgang aan van het Germaansche tot het Gallische karakter. Niet als de meeste andere zelfstan-

dige landen wordt het door een afgietsel van één karakter, van éénen volksstam bewoond, door ééne spraak bezield. In deze dalen en op deze vlakten hebben twee, in oorsprong geheel van elkander verschillende stammen zich zoo digt in elkanders nabijheid als mogelijk is gevestigd: een oorspronkelijk Waalsche en een oorspronkelijk Germaansche stam, Walen en Vlamingen, Gallen en Saksers. Eeuwen zijn verloopen zonder hen in elkander te smelten; doch wel heeft de loop der gebeurtenissén hen gedwongen zich met elkander te vereenigen. Zonder eene *inwendige* nationale betrekking tot elkaâr te gevoelen, hebben omstandigheden van buiten hen genoodzaakt elkander de hand te reiken en een hecht verbond te sluiten. En zoo is dit grensland een zinnebeeld geworden van het eenige vreedzame bondgenootschap tusschen de Duitsche en de Fransche natie. Dit moet men niet uit het oog verliezen, wanneer men het doorreist, en men zal bevinden, dat men zoowel in het leven der volken als in de natuur geene groote sprongen, maar slechts langzame overgangen aantreft. De Duitsche reiziger vindt bij de Vlamingen, hoezeer deze zijne stambroeders zijn, toch reeds veel van het Fransch karakter, zoo in de zeden als in de spraak. De Franschman vindt bij de Walen hetzelfde blijk van Duitschen invloed (1). Dit gezigtspunt mag men

(1) De Heer VANDENHOVEN houdt zich op dit oogenblik onledig met een werk, waarin hij aantoont, dat zelfs in de spraak der Walen ruim een derde gedeelte der woorden van Germaanschen oorsprong is.

bij eene reis door België niet uit het oog verliezen. De Franschman moet beginnen met zijnen blik om zich te werpen in de Waalsche gedeelten van het gebied, waar men zijne taal spreekt, ofschoon dan ook in een overouden, voor hem slechts half verstaanbaren tongval. Daarna eerst moet hij door de Vlaamsche provinciën reizen, en zoo den nationalen overgang tot Duitschland vervolgen. Omgekeerd moet de Duitscher vooraf het Vlaamsch gebied doortrekken, omdat ook hij daar zijne taal, ofschoon in een eigenaardigen vorm en tongval, wedervindt, en zich dan eerst met het Waalsche gedeelte des lands bekend maken.

De Fransche reiziger echter is er in dit opzigt beter aan toe dan de Duitsche. Hem voert de weg door het Waalsche Henegouwen naar Brussel; hij volgt schrede voor schrede den overgang der taal tot in de hoofdstad, tot aan Brussel, het middelpunt des lands, dat tevens de kom is, waarin de beide landspraken zich uitstorten. De Duitscher daarentegen, die van Aken komt, betreedt niet eerst het Vlaamsche, maar het Waalsche gebied. Hij volgt niet in eene regte lijn den stroom zijner moedertaal; hij ziet niet, hoe zij zich langzamerhand verliest, en zich in den stroom der naburige taal uitstort; maar hij loopt dwars over den weg heen, hij trekt de rivier over, en bevindt zich eensklaps op een geheel vreemd gebied. Zoo hij den loop der natuur wilde volgen, moest de Duitscher van Aken naar Maastricht, van daar naar Leuven en zoo naar

Brussel reizen. Op deze wijze zou hij den Germaanschen tongval onafgebroken tot aan Ostende kunnen volgen, waar de Noordzee hem perken zet. Maar de spoorweg bekommert zich weinig om taalkundige studiën; voor hem is de kortste weg de beste. En zoo braakt de wagentrein de personen, die hij te Aken heeft ingenomen, te Luik weder uit, zonder er zich om te bekreunen tot welke natie zij behooren. Het reizen langs dezen weg heeft er veel toe bijgedragen, dat zoo vele Duitschers België over het algemeen als een Fransch land beschouwen. Luik, de eerste Belgische stad, waar zij aanlanden, draagt alle kenmerken van het Fransche karakter; nergens een Germaansche klank, wanneer men haar niet uit den mond der vreemdelingen hoort. Is dit België, of is het Frankrijk? vraagt de Duitscher bij zichzelven, wien de maatstaf ontbreekt voor de kenmerken, die den Franschman van den Waal onderscheiden. Ware hij het eerst in eene stad van Vlaanderen afgestapt, dan zou hij België met een geheel ander oog beschouwen; hij zou er eene geheel andere betrekking op gevoelen; te Luik raakt hij in de war, en ten opzigte van het land het spoor bijster.

Op vele vreemdelingen, die enkel voor vermaak en niet ten behoeve van industriële navorschingen België bezoeken, heeft Luik een verkeerden en zelfs onaangenamen indruk gemaakt. Het laatste is gemakkelijk te verklaren, wanneer men van de Rijnoevers door de enge poort en door verschansingen

Steendr. v. Mensing en Last.

LUIK.

de stad binnenkomt, waar de met rook bezwangerde dampkring de zwarte kleur van den beslikten bodem schijnt terug te kaatsen. De overgang van het zoo bekoorende rustige eens landschaps aan den Rijn tot het woelige eener stad, waar zooveel nijverheid heerscht, heeft iets aanstootelijks voor het dichterlijk gevoel. Te Keulen begint men, in spijt van den Dom en de drok bezochte haven, dit reeds bij zichzelven te bespeuren. Hoeveel te meer echter, wanneer men eerst te Luik komt! In plaats van de met wijngaarden beplante heuvels, in plaats van fabelachtige burgten, in plaats van de wijngaardeniers en schippers — zwarte, wanschapene gebouwen, zware wagentreinen met steenkolen en ijzer, de zwarte gezigten der Walen, met eene half vrijpostige, half slimme uitdrukking. Heeft de reiziger bovendien het ongeluk om bij regenachtig weder en betrokkene lucht deze stad binnen te treden, dan doet zich alles zwart aan hem voor: menschen en huizen, lucht en aarde; zelfs het water, de breede Maas, rolt donker onder de bogen van de brug door. Te regt heeft men Luik eene groote smederij genoemd; de wapenen, die hier vervaardigd worden, zijn wereldberoemd; hamers en schoorsteenen zijn onophoudelijk werkzaam; en groote steenkolenlagen strekken, als hadde de natuur zelve der stad hare bestemming aangewezen, zich tot diep onder de rivier uit. Er ligt zeer veel poëzij in het bestek eener smederij, waaruit de werktuigen des vredes zoowel

als die des oorlogs te voorschijn komen, de wereldberoemde broeders: het zwaard en de ploeg. Wanneer men Luik in behoorlijken zamenhang met den geheelen, door de vlijt der menschen en de gunst der natuur zoo rijk getooiden Maaskant leert kennen, moet men het lief krijgen. Maar men kan niet vorderen, dat hij, die langs den Rijnweg herwaarts komt, en onder den invloed der romantische natuur door zoete droomen werd gewiegd, behagen zal scheppen in hamers en ketels, in naaldenfabrieken en een rijk verbouw van moeskruiden.

Wilt gij u aan geene onregtvaardigheid schuldig maken, wilt gij genieten, met bedachtzaamheid en overleg genieten, dan fluks naar Brussel — Luik op den terugweg genomen. Eerst wanneer gij den onmerkbaren overgang van het Duitsche tot het Vlaamsche karakter, en van dit tot het Waalsche hebt gevonden, — wanneer gij van Antwerpen over Namen hebt gereisd, en van hier den heerlijken Maasstroom tot aan Luik zijt afgezakt — dan eerst zult gij erkennen, dat de Maas eene waardige zuster des Rijns is, dat Luik, de groote Maasstad, niet alleen voor Keulen niet behoeft onder te doen, maar deze stad in vele opzigten verre overtreft. Daarom voorwaarts naar de hellende vlakten voorbij Tienen, St. Truijen en Leuven. Te Mechelen, een half uur voor Brussel, schept de spoorwagen eerst wat langer adem, om over te laden, om water en wachtende pakgoederen op te nemen.

Hier heeft de reiziger een klein kwartier tijds om af te stappen en eenen blik om zich heen te werpen, voordat hij de hoofdstad zelve binnenrijdt. Deze blik echter is zoo belangrijk, dat wij er een nieuw hoofdstuk voor zullen nemen.

VIERDE HOOFDSTUK.

Mechelen. — De priesters en het volk. — Dubbele centralisatie. — Beeldstormers en Jakobijnen. — Het vermogen der kerk. — De wereldlijke geestelijken en de kloosters. — Snelle vermeerdering der laatsten. — De kerkregering en de scholen. — De Katholijke Universiteit. — Staatkunde der Bisschoppen. — Het kenschetsende der lagere geestelijkheid. — Vergelijking tusschen de Fransche en de Belgische geestelijkheid. — Wat de laatste boven de eerste voor heeft.

Een band, die twee tegenovergestelde uitersten met elkander verbindt, — een Janus-hoofd, dat met het eene gezigt in het verledene, en met het andere in de toekomst staart, — een handwijzer, die den eenen arm naar het oosten en den anderen naar het westen uitstrekt — ziedaar de stad Mechelen. Hier heeft het toeval de beide magtigste polsaderen van België nevens elkander geplaatst: Mechelen is het middelpunt van al de Belgische *spoorwegen*, en tevens het middelpunt van de geheele *geestelijkheid*

des lands! — Te Brussel woont de Koning — doch te Mechelen woont de Kardinaal-Aartsbisschop! Van hier loopen alle wegen uit, die deze natie bewandelt; van hier worden zoowel de balen koopgoederen der nering en hantering doende wereld als de wachtwoorden der priesterlijke staatkunde verzonden. Hier is de hartkuil der beide hoofdaderen, die leven en beweging door het land verspreiden: van Industrie en Catholicismus is hier het tolhuis, de haven.

Hoe ver breidt dit reusachtig stationsgebouw zijne vleugels uit! De grijze hoofdkerk der stad wordt er bijna geheel door bedekt; zij schijnt met hare stoute, sombere, middeleeuwsche bouworde zich stil en onbemerkt achter het woelige, helderblinkende, moderne gebouw voor de reizigers te willen verbergen. Met groot gedruisch bewegen zich ongeduldig en vuurspuwend de talrijke locomotiven op deze plek heen en weder; zij schijnen den tijd niet te kunnen afwachten, waarop zij met menschen en goederen zullen heensnellen naar verwijderde, verafgelegene plaatsen, over de eindelooze wegen, die het onderlinge verkeer der volken, die de beschaving heeft gebaand.

Hoe doodstil daarentegen is het achter de St. Rombouts-kerk, in het aartsbisschoppelijk paleis! Is men daarom hier minder werkzaam? Integendeel. De geestelijkheid brengt hier — wel is waar, met zoo weinig gedruisch als mogelijk is, doch tevens met eene ijzeren volharding — het magtige, het ver grijpende raderwerk in beweging: berigten uit

alle hoeken der aarde stroomen hier binnen; besluiten, decreten worden hier uitgevaardigd. Want een veel grooter en ontzaggelijker netwerk, dan alle spoorwegen te zamen, vormt de Katholijke kerk; haar weg loopt niet in het eindelooze voort — hij heeft een bepaald doel: hij loopt naar Rome. Het geraas, de geruchtmakende werkzaamheid laat het Belgisch Catholicismus gaarne over aan zijne buurvrouw, de Industrie. Het is toch voor *hem*, dat deze schatten vergaart; *hij* is het, aan wien alle rijkaards onderworpen zijn, die *zijne* scholen ondersteunen, *zijne* kerken bouwen, *zijne* gedeputeerden kiezen. Waarom zou hij hen storen? Hij ziet het zelfs door de vingers, wanneer in menige fabriek de zondag niet al te stipt wordt gevierd. Is het de Heilige Kerk niet, die ook van deze vlijt haar aandeel heeft?

De goederen en rijkdommen, die de Belgische kerk van oudsher bezit, zijn onmetelijk. Wel is waar zijn eenige zware onheilen haar over het hoofd gerold. De beeldstormers hebben menige hoofdkerk van hare schoonste sieraden beroofd; de Jakobijnen hebben menig steenen heilige het hoofd afgeslagen, menigen robijn en diamant uit de vonkelende altaarkas geligt, of tot besparing van moeite den amandel met dop en al meêgenomen. Maar de huizen, de velden, de dorpen, die een eigendom dezer hoofdkerken zijn, hebben zij toch niet kunnen medeslepen. Daarenboven hebben de opzieners der kerk, de kapelaans en kosters nog altijd het beste

en belangrijkste vóór de komst der rooverbenden op veilige plaatsen weten te bergen, en zeer wijselijk zich niet gehaast, om dadelijk na derzelver aftogt het verdwenene weder voor den dag te halen. De sporen van het onheil, van de geledene rampen bleven alzoo nog langen tijd, en niet weinig vergroot, voor ieder zigtbaar; het volk, de vorsten en de adel zochten dus door nimmer verflaauwende liefdegiften de bedrukte kerk schadeloos te stellen; de haat tegen de vervolgers was een prikkel voor den ijver hunner liefde jegens de vervolgde, en deze zag haar verlies altijd honderd- en duizendvoud vergoed. De beeldstormers en de Jakobijnen waren alzoo juist de grootste weldoeners der Belgische kerk! Haar vermogen is hierdoor tot zulk eene hoogte geklommen, dat zelfs de ijverige pogingen der *statistici*, om er slechts ten naasten bij de waarde van te ontdekken, tot hiertoe vruchteloos zijn gebleven. Alle inlichtingen, en ook deze zijn nog onvoldoende, bepalen zich hierbij: dat sedert de omwenteling, van 1830 tot 1839, in tien jaren tijds, de geestelijke inrigtingen omstreeks vier millioen francs aan geschenken en legaten van bijzondere personen ontvangen hebben. Daar men nu vooronderstellen mag, dat het bedrag dezer legaten, door den toenemenden invloed der geestelijkheid, jaarlijks met een derde vermeerdert, zoo kan men gerustelijk aannemen, dat het vermogen der kerk, voor zoo ver het ter *openbare* kennis kwam, sedert de omwenteling omstreeks *zeven millioen* francs is

toegenomen, namelijk, zoo ver de staat de *contrôle* uitoefent; wat zich aan deze *contrôle* onttrekt, is onberekenbaar. Bovendien hebben het bestuur, de provinciën en de gemeenten tot den aanbouw en het herstellen van kerken en pastorijen in deze veertien jaren over de drie millioen francs opgebragt. De wereldlijke geestelijken van iedere geloofsbelijdenis worden in België, zoo als bekend is, uit de schatkist betaald, en het jaarlijksch bedrag dezer bezoldiging is 4,186,150 francs. Hiervan ontvangt de Protestantsche eeredienst 66,527 francs, de Anglikaansche 11,200, en de Israëlitische 10,000 francs; alzoo blijft er voor de Katholijke geestelijkheid eene jaarlijksche bezoldiging over van 4,107,423 francs. Daarvoor heeft België dan ook *zes* bisdommen, namelijk: het aartsbisdom van Mechelen voor de provinciën Antwerpen en Braband (de Aartsbisschop is tevens Kardinaal), het bisdom Doornik voor Henegouwen, het bisdom Gent voor Oost-Vlaanderen, het bisdom Luik voor de provinciën Luik en Limburg, en het bisdom Namen voor de provinciën Namen en Luxemburg.

In het geheel heeft men in België 4,421 wereldlijke geestelijken. Ontelbaar daarentegen zijn de orde- en de kloosterbroeders, daar hun getal van jaar tot jaar met zulk eene snelheid en onevenredigheid aangroeit, dat men elken maatstaf verliest. Een voorbeeld: In het jaar 1830 (vóór de omwenteling) telde België 29 monniken- en 255 nonnenkloosters. In het jaar 1837 had men reeds 42 monniken- en

333 nonnenkloosters. En hoezeer zijn zij eerst in de laatste vijf jaren toegenomen! De enkele parochie van Mechelen telde in het jaar 1837 reeds 86 kloosters, en tegenwoordig heeft men er meer dan *honderd en veertig!*

Ik wil den lezer in dit hoofdstuk niet door bespiegelingen van het onderwerp afbrengen. Wat de Belgische geestelijkheid door de omwenteling heeft gewonnen, hoe zij door de scheiding der kerk van den staat, door het beginsel van vrijheid van onderwijs, en door andere punten der staatsregeling hare magt vertiendubbeld heeft, dit zal later ter behoorlijke plaatse worden ontvouwd. Hier, waar de Aartsbisschop der Belgische kerkregering zijnen zetel heeft, wil ik alleen hare sterkte in cijfers bekend maken, zoo als de officiële stukken die opgeven. In zes groote en zes kleine seminariën worden de jonge lieden opgeleid, die zich aan den geestelijken stand toewijden. Elk klein seminarium heeft buitendien nog eene normaalschool, van welke ieder jaarlijks tusschen de vijftig en honderd schoolmeesters in den geestelijken zin oplevert. Wat de kloosters betreft, heeft het Belgisch bisdom, uitgerust met dien ijzervasten, zich steeds gelijk blijvenden tred, waarmede de Roomsche kerk gewoon is naar het doel te wandelen, van het oogenblik af, waarop het onderwijs vrij was, de meeste kloosters tot bereiking zijner oogmerken weten te reorganiseren. Vroeger was het grootste gedeelte dezer kloosters aan het zoogenaamd bespiegelend leven toegewijd. Maar de besturende

geestelijkheid leerde inzien, dat zulke kweekscholen voor luiaards zich niet meer laten vereenigen met de denkbeelden van werkzaamheid, die den tegenwoordigen tijd eigen is. Te midden van een zoo bedrijvig en nijver volk kon het niet anders, of de lediggang der monniken zou weldra bespot, ja zelfs gehaat worden. Bovendien is zulk een lediggang ook in de kerkregering een half en half nutteloos element, vooral tegenwoordig, nu het krachtig doortasten met de volksopvoeding zooveel veld heeft gewonnen. De bespiegelende geestelijkheid werd derhalve in eene leerende, onderrigt gevende herschapen. De werkelooze kloosters zijn tot op de helft verminderd; daarentegen zijn die, welke zich tevens met opvoedingszaken belasten, in eene verhouding van 20 tot 1 toegenomen. In elke stad, ja bijna in iedere dorpsgemeente, heeft de geestelijkheid scholen voor het elementair en middelbaar onderwijs opgerigt, waar de jeugd uitsluitend onder hare leiding staat. Deze scholen zijn zoo rijk begiftigd, en worden zoo drok bezocht, dat de scholen der regering er naauwelijks den wedstrijd mede kunnen volhouden. Om echter haar werk de kroon op te zetten, heeft de kerkregering op eigene kosten de van ouds beroemde hoogeschool van Leuven voor het akademisch onderwijs overgenomen, op een nieuwen voet ingerigt, en haar den titel geschonken van Katholijke Universiteit, om den geest harer leiding aan te duiden. De onberekenbare kapitalen, die de ijverigste Katholijken jaarlijks aan deze inrigting offeren, en de rijke

middelen, reeds bij het begin harer stichting aanwezig, hebben het mogelijk gemaakt haar tot zulk een trap van luister op te voeren en — zoowel door eenige uitstekende professoren met buitengemeen groote jaarwedden te lokken, als door vele en toereikende beurzen — haar voor de onbemiddelde jeugd zeer veel boven de andere hoogescholen des lands voor te geven. Doch niet alleen de onbemiddelde, maar zelfs de rijkste kinderen des lands worden door hunne ouders bij voorkeur naar de Leuvensche hoogeschool gezonden; deels omdat de rijke adel en een groot gedeelte van den burgerstand geheel der geestelijkheid zijn toegedaan, deels omdat deze schitterend verzorgde inrigting in de praktische wetenschappen, in de geneeskunde, wiskunst en natuurkunde inderdaad voortreffelijke leeraren bezit. De wijsgeerige wetenschap, de geschiedkundige waarheid, het vrije onderzoek, deze moet men hier natuurlijk niet zoeken; maar de positive geest, die in België veel meer dan ergens elders heerscht, wat heeft deze met wijsgeerige nasporingen te maken? De Belgische huisvaders, die gewoon zijn praktisch voordeel van de vrijheid te halen, wat vragen deze naar vrije wetenschappen, waardoor men fabrikant noch grondbezitter, ja niet eens kiezer kan worden? Het is dus niet te verwonderen, dat de hoogeschool te Leuven de meeste studenten van de vier hoogescholen des lands telt, te minder nog, daar de Katholijke partij zich beijvert om voor de jonge lieden, die onder hare leiding

zijn opgegroeid, te zorgen, nadat deze hunne studiejaren volbragt hebben, en hen, zoowel bij het bejagen van staatsambten als bij het zoeken van andere middelen van bestaan, met haren veelvermogenden invloed bij te springen.

Eene magt, die op zulk eene nadrukkelijke wijze zich nu reeds van haren invloed op de volgende geslachten zoekt te verzekeren, — eene kerkregering, die door eene naar hare grondstellingen opgevoede jeugd de zuilen harer toekomst thans reeds oprigt, — dat deze voor de verzekering van haar tegenwoordig bestaan nog ijveriger hare krachten inspant, is natuurlijk. Men zou dan ook inderdaad te vergeefs in alle Katholijke landen naar een tweede voorbeeld zoeken, waar de geestelijkheid zoo onmiddelijk en openbaar in alle maatregelen der regering de hand heeft. De Kerkelijke Staat moet, als eene uitsluitend geestelijke regering, hiervan natuurlijkerwijze uitgezonderd worden. Maar noch in Oostenrijk, noch in Beijeren, noch in Sardinië, noch in Napels, de vier Katholijke staten bij uitnemendheid, speelt de geestelijkheid eene zoo openlijke en beslissende rol als in België. Oostenrijk en Beijeren leenen het oor aan de inblazingen der geestelijkheid; doch wanneer het noodig is, beheerschen zij haar; de belangen der dynastie en van den staat gaan hun eigenen gang. Sardinië en Napels zuchten onder het gewetensjuk der biechtvaders en Jezuiten, doch alleen in geestelijke zaken. In België echter heeft de bisschoppelijke waardigheid, door

hare vertegenwoordigers in de kamer, de hand in ieder bedrijf van het staatsbestuur. Zij zet de ministers af, die zich niet naar hare meerderheid willen voegen; zij staat er op, dat hare zedelijke overmagt erkend worde, ook daar, waar haar stoffelijk belang niet op het spel staat. Bij het minste staatkundig bedrijf, waarmede haar invloed middelijk of onmiddelijk in aanraking komt, staan al hare kampvechters op de muren, om te veroveren en te verdedigen.

Even als in een uurwerk het eene rad het andere drijft, en ieder stiftje zijne bepaalde dienst doet, evenzoo heeft in dit verbazend hierarchisch werktuig ieder persoon, iedere bekwaamheid, en vaker nog iedere *onbekwaamheid*, haar wachtwoord, hare voorgeschrevene taak. Van den heiligen bisschop tot den vromen dorpschout toe, alles is in dezen bijenkorf werkzaam; alles vliegt uit en in, verzamelt en steekt, bereidt zoeten honig en brandbaar was. Bij de verkiezing van nieuwe afgevaardigden in de kamer, bij die van nieuwe provinciale en gemeenteraden, ontvangen de lagere geestelijken hunne voorschriften. De voor dezen post bestemde kandidaat wordt van den kansel zoowel als uit den biechtstoel ondersteund. De pastoors prediken voor hem, de vermogende kiezers pleiten voor hem, de geestelijke dagbladen donderen voor hem, en de vrome huismoeders doen een goed woord voor hem. Hoe ware het mogelijk, dat hij daarbij niet zegevierde! Op de kiesdagen komen dan de pastoors, even als krijgsoversten, aan het hoofd der kiezers van hun kanton aan het kiesbureau, en

ieder werpt zijn stembriefje in de bus. Het reviderend bureau bespeurt bij zulke gelegenheden niet zelden, dat de stembriefjes van eene geheele gemeente door eene en dezelfde hand geschreven zijn; — door welke hand?

Een ding is bij dit alles bijzonder merkwaardig. De Belgische geestelijkheid telt slechts een klein, ja een ongeloofelijk klein aantal talenten van eenige beteekenis. Mannen, met veel wetenschappelijke kennis toegerust, zijn er weinig te vinden. Terwijl de Italiaansche kerkregering, op klassischen bodem groot geworden, ons dikwerf treft door hare bedrevenheid in geschiedenis en oude letterkunde, door haren, naar CICERO, DANTE, RAPHAËL en de antieke standbeelden gevormden smaak; terwijl de Duitsche en Fransche kanselwelsprekendheid ons verbaast door een SAILER en LACORDAIRE; de Katholieke pers, aan deze en aan gene zijde van den Rijn, door eenen LAMENNAIS en GÖRRES dichterlijk vuur in onzen boezem stort — kan het Belgisch Catholicismus daarentegen niets van dit alles in de schaal werpen (1). Der lagere geestelijkheid namelijk — van welke de Vlaamsche helft niet eens de voorname Fransche kanselredenaars kan lezen, omdat zij deze taal niet magtig is — ontbreekt het aan alle wapenen, die eene degelijke, ofschoon dan ook eenzijdige, wetenschappelijke opvoeding den man van talenten in handen geeft. Voor het grootst gedeelte zonen uit de lagere volks-

(1) Pater DECHAMPS is de eenige kanselredenaar dezer dagen, die zich in België onderscheiden heeft.

klasse, hebben zij noch die aangeborene, noch die door oefening verkregene beschaving, die bij den tegenwoordigen geest des tijds voor hunnen stand noodiger dan ooit schijnt te zijn. Maar deze geheele geestelijkheid, gewoon aan vrije instellingen, en versterkt door de redeneringen eener vrije drukpers, is vol staatkundige bedrijvigheid, vol vurige gehechtheid aan haar land, vol populariteit, en zij bezit eene zekere ervaring in praktische dingen, die het gemis van menige hoogere zaak bij haar vergoedt. Aan het hoofd van dit ligchaam zonder wil of gedachte, dat echter bijzonder werkzaam is, staan nu eenige staatkundige geniën, zoo als de abt DE RAM, — eenige doortastende heethoofden, zoo als de bisschop VAN BOMMEL, — en deze bewegen de groepen en berekenen de middelen met eene stoutmoedigheid en eene wereldkennis, die zelfs hunne vijanden moeten bewonderen. Deze bewondering rijst nog hooger, wanneer men bedenkt, dat de Belgische kerkregering niet, zoo als de Duitsche en de Italiaansche, door eene gewapende politiemagt, niet door eene aan banden gelegde drukpers voor de aanvallen harer tegenpartij wordt ondersteund, maar op een vrij en open slagveld haren gevechten leveren en hare bewegingen uitvoeren moet, man tegen man.

Daarom is dan ook de staatkunde der Belgische kerkregering niet slechts van een plaatselijk, maar ook van een groot Europisch belang. Vriend en vijand kunnen hier belangrijke dingen ervaren. Want hier ziet men het eerste voorbeeld, hoe de Katholijke

kerk, te midden van twee zoo magtige en vurig verlangde vrijheden, zich beweegt: te midden eener vrije pers, die niet eens de Septemberwet kent, en eene vrijheid van onderwijs, die tot de oprigting eener school niet eens de goedkeuring van het plaatselijk bestuur noodig heeft. De geestelijkheid aan den Rijn en in Frankrijk heeft hier reeds menig lesje opgedaan, en wij mogen niet vergeten op te merken, dat de jongste hevige bewegingen van den bisschoppelijken stoel in Frankrijk hetzelfde jaar eenen aanvang namen, toen de Aartsbisschop van Parijs te Mechelen en te Brussel een bezoek aflegde. De Fransche priesterschaar heeft zeker geen zoo gunstig terrein voor haren kampstrijd als de Belgische; hare magt is bovendien ook naar evenredigheid aanmerkelijk geringer. Aan de eene zijde is het Parijs, dat den toon geeft aan geheel Frankrijk: Parijs echter koestert juist geene bijzondere genegenheid voor de geestelijkheid, om niet te zeggen voor al wat godsdienst is. Dan heeft men het leger, dit groot bestanddeel der Fransche natie, dat voor alle bemoeijingen der geestelijkheid verloren is. Tot het leger echter behooren, niet alleen de soldaat in werkelijke dienst, maar de geheele jeugd, die op het punt staat om te loten, al de mannen, die pas de regimenten verlaten hebben, al de grijsaards, die de veldtogten onder NAPOLEON hebben medegemaakt. De invloed van den geestelijke is op het land slechts groot bij die bevolking, welke onafgebroken haren grond blijft bewonen. De soldaat ech-

ter, met zijne omzwervingen, met al zijne ondervinding, vergeet in het eerste jaar op zijnen marsch al de lessen van zijnen pastoor. De Fransche armee, gevoed met de radicale herinneringen der republiek, met de onverschilligheid voor de godsdienst uit den tijd van het keizerrijk, is een slechte vergaarbak voor den catechismus der orthodoxie. De vijfde man is een beoefenaar der natuurlijke wijsbegeerte, een vrijgeest, en zijne kameraden worden dra zijne leerlingen, of laten ten minste alles varen, wat zij van hunne dorpsscholen hebben medegedragen. De kamer der gedeputeerden, de hoogeschool, en in het algemeen de stedelingen, zijn nog doordrongen van herinneringen uit den tijd van Voltaire, en de jeugd zwelgt zich zat aan de litteratuur van den dag. Alzoo is in Frankrijk de magt der kerk grooter in schijn dan inderdaad. Hare geldelijke middelen put zij meest uit het vermogen der oud-adelijke Aristocratie, die hunne goederen van Lodewijk XVIII en Karel X hebben terug ontvangen. Deze adel, die de partij der legitimisten omhelst, is niet zoo onbeduidend, als zij, die alleen op Parijs hun oog vestigen, wel meenen. Hij is in zijne afzondering in stilte werkzaam, en draagt der Julij-regering een onverzoenlijken haat toe. Maar tegenover de geheele natie is hij onmagtig; en de afkeer, dien men in het grootst gedeelte van Frankrijk voor de adelijke legitimisten voedt, is nog een gewigt te meer op de schaal tegen de geestelijkheid, die men gelooft dat met hen in verbond getreden is.

Hoe geheel anders is het in België gesteld! Ook hier is een groot gedeelte van de stedelijke bevolking de geestelijkheid vijandig gezind. Doch Brussel, Luik en Gent maken te zamen nog geen derde deel van Parijs uit, en zelfs in deze steden heeft een aanzienlijk gedeelte nog aan den banier der geestelijkheid trouw gezworen. Daarentegen zijn bijna al de plattelandsgemeenten, de groote grondbezitters, de steden van den derden en vierden rang, de rijke adelstand geheel aan de kerkelijke regering toegedaan. Zij, die aan het hoofd staan van de geldzaken en van de industrie, zijn insgelijks op hare zijde, ofschoon misschien minder uit godsdienstige dan wel uit staatkundige overtuiging, daar zij in de Katholijke tevens de behoudende partij zien, die het meest in staat is eene staatkundige omwenteling en daarmede gepaard gaande finantiële crisis tegen te houden. Het Belgische leger heeft noch dezelfde grondbeginselen, noch dezelfde stelling van het Fransche. Het voordeel der Belgische geestelijkheid is vooral hierin gelegen, dat zij niet, even als de Fransche, heroveren wil wat verloren is: zij heeft alleen noodig zich in hare bezittingen te handhaven, ze te beveiligen. In *dit* opzigt is de Belgische kerkregering niet reactionnair.

Wanneer men deze omstandigheden met het kalm oog van een staatkundige beschouwt, zal men daaruit dit gevolg afleiden: de hechtste hoeksteen van de Belgische nationaliteit is het Catholicismus. De geestelijkheid stond bijna uitsluitend aan het hoofd van

den opstand tegen JOZEF II, en was een der hoofdleiders van de jongste omwenteling tegen het Protestantsche Holland. Deze geestelijkheid is het echter ook, die vooral op hare hoede is tegen de pogingen der Franschen, om in België hunne beginsels te verspreiden.

Er zijn nog wel vele andere grondbestanddeelen, die den nationalen geest in België ondersteunen — de gedeeltelijk Germaansche taal, de geschiedkundige overleveringen, de groote voordeelen der Belgische staatsregeling, de voorregten der gemeenten, enz. — doch hier staat ook weder veel tegenover. De Vlaamsche nationaliteit wordt door de Waalsche opgewogen. De oude geschiedkundige overleveringen worden uitgewischt door herinneringen aan den tijd, toen België in de zegetogten van NAPOLEON deelde, een tijd, die verscher in het geheugen ligt. De staatsregeling en hare grootere voorregten zijn nog te jong, om door het volk begrepen te worden. De groote handelaren en fabrikanten, de eigenaars der kolenmijnen, ijzermolens en lakenweverijen verlangen vurig naar het opheffen van den Franschen tol, en zouden er gemakkelijk toe besluiten over deze grondbeginselen der nationaliteit van een gedeelte des volks heen te stappen, wanneer er geen magtige gemeenschappelijke agent ware: het Catholicismus.

Aldus zijn dan de Duitschers met hunne wenschen ten opzigte van België in een zonderlingen tweestrijd gebragt: zoo zij willen, dat verstand en verlichting zegepralen, dat de kerkelijke invloed worde uitge-

roeid, dan moeten ze ook verwachten, dat de wortelen van den uit te roeijen boom een brok van den nationalen bodem afscheuren, dat België bij voorkomende gelegenheid veel ligter naar Frankrijks zijde overhellen en in een beslissend oogenblik zich in zijne armen werpen zal. Of zoo zij verlangen, dat België voor hen een hechte voormuur tegen Frankrijk zij, dan moeten zij wenschen, dat de magtige hefboom, de Kerk, gesterkt worde. Het is met België een gelijksoortig geval als met Ierland; alleen staan bij de Belgische aangelegenheden tevens de nationale belangen op het spel.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Brussel. — Physiognomie der stad. — Catholicismus en industrie. — Tot de geschiedenis van Brussel. — De boven- en de benedenstad. — Vlamingen en Walen. — De stammen. — Kinderen en vrouwen. — »Wat Walsch is, valsch is." — »Eendragt maakt magt." — Staatkundige meening en regtspleging. — De Belgische vrouwen. — Beroemde vrouwen.

Wij raden iederen reiziger, die voor het eerst Belgiës hoofdstad bezoekt, het stationsgebouw van den »ijzeren weg" (zoo noemen de Vlamingen den spoorweg) niet al te schielijk te verlaten, maar zich eenigen tijd te gunnen, om van daar eenen blik op de stad te werpen, die als een opengeslagen boek voor hem ligt. Even als Mephisto's toovermantel, brengt de locomotief hem met ééne vlugt midden in de stad; geene lange voorrede, geene inleiding van vervelende voorsteden; even als Minerva uit het hoofd van Jupiter, springt de stad eensklaps uit het dal voor den dag.

De Keulsche poort, waardoor de Duitscher Brussel binnenkomt, brengt u bijna midden in het hart der stad, ten naastenbij op het punt, waar de beide helften, die haar tweeledig karakter vormen, aan elkander sluiten. Belgiës hoofdstad is eene waardige vertegenwoordigster van het dualismus in dit rijk, eene vermenging of wrijving van het Germaansch en Romaansch, van het Katholijke en liberale. Bergen en dalen, vroeger door grijze wouden van elkaâr gescheiden, hebben aan de magt der beschaving geen weêrstand kunnen bieden, maar zich aan elkander aangesloten. De oude nederige bewoners van dit oord bouwden op het einde der zesde eeuw eenige ellendige hutten rondom de kapel, die de Christelijke Apostel St. Gery op een klein eiland in het Senne-dal had opgerigt. Naar de brug, die over den stroom naar het eiland leidde, ontving de volkplanting den naam van *Broeksel* (*Bruxelles*) of *Broeksellen* (1).

Spoedig echter werd deze kleine, in een dal gelegene stad vergroot. Tusschen de Schelde en de Maas, in de nabijheid van den Rijn en de zee gelegen, werd zij het middelpunt der groote handelswegen,

(1) Dit is de geloofwaardige meening der Vlaamsche schrijvers (*); de Waalsche auteurs daarentegen beweren, dat de stad oorspronkelijk *Brosella*, *Brussola* genoemd werd. Deze naam komt werkelijk voor in alle oorkonden en kronieken. Zie Dewez, *Dict. geog.*, pag. 96.

(*) Met dit gevoelen der Vlaamsche schrijvers echter kunnen wij ons niet volkomen vereenigen: liever zouden wij den naam afleiden van *ell*, *elle*, verhevene rug, (nog aanwezig in het *hill* der Engelschen) te midden van *broek*- of laag, moerassig land — eene *broek-elle*. Vert.

die van Brugge en Gent de rijke wollenstoffen en andere koopgoederen naar Keulen voerden. De stad werd versterkt; om hare schatten te beveiligen en haar met wapenen te voorzien, moesten de bekwame smids uit het land der Walen naar hier gelokt worden, en eenigen hunner hebben zich in een der hoeken van de stad tot eene blijvende volkplanting vastgenesteld.

Boven op den berg echter, die dit dal bestrijkt, vestigden zij zich, onder wier heerschappij het land stond; om dit verblijf der gebieders schaarden zich de edelen, de hovelingen. De Hertogen van Bourgondië lokten vele Fransche ridders tot zich; zij zelven spraken Fransch, en maakten reeds in de vroegste tijden, voordat Parijs nog de oppermagtige beheerscheres van den smaak was, deze taal tot de modetaal onder den Nederlandschen adel.

Zoo vormde zich langzamerhand het karakter onzer stad. Boven op den berg — het hof, zij, die in genot leven, de Fransche taal en de Fransche gebruiken; beneden in het dal — de burgers, de handel, de oude Vlaamsche, Duitsche zeden en spraak. Boven — de paleizen der grooten, uitgestrekte perken, tuinen, plaatsen van vermaak; beneden — kanalen, die de schepen naar verre gewesten voeren, het eerwaardige stadhuis, waar het welzijn van den vrijen burger ijverig behartigd wordt, markten, fabrieken, de plaatsen van onvermoeide werkzaamheid.

Dit verschil valt ons dadelijk bij de eerste wandeling door de stad in het oog. Het aristocratisch

karakter van hare boven-helft, waar het paleis des Konings, het voormalige paleis van den Prins van Oranje, de Kamers, de hotels der ministers en gezanten, het paleis des Hertogs van Aremberg, enz. zich bevinden, steekt met zijn weelderigen aanleg en zijne breede straten geweldig af bij het naauwe, woelige, op elkander gedrongene gedeelte, dat aan den voet van den Hofberg (*Montagne de la cour*) ligt.

Vele reisbeschrijvers hebben, door eene oppervlakkige beschouwing misleid, de dwaling verspreid, alsof Brussel de grensscheiding ware van het Vlaamsch en Waalsch taalgebied, dewijl de bovenstad door de Walen, de benedenstad door de Vlamingen bewoond wordt. Dit is echter geheel verkeerd. Brussel staat wel degelijk op Germaanschen, op Vlaamschen bodem. Ofschoon ook in het bovengedeelte bijna algemeen de Fransche taal de bovenhand heeft, terwijl men daarentegen in de benedenstad geheele straten kan doorkruisen, waar de bewoners enkel Vlaamsch spreken, moet men er echter de oorzaak van hierin zoeken, dat het bovengedeelte der stad meestal nieuwer en meer aristocratisch is. Daar de beschaafde stand nu eenmaal Fransch spreekt, moet de dienstbare, de handwerksman zich voegen naar den heer, onder wien hij zijn brood verdient. Op deze wijze is dit gedeelte der stad reeds sedert eeuwen een Fransch spraakgebied geworden, zonder dat zijne bewoners — eenige vreemdelingen uitgezonderd — daarom tot den Franschen stam behooren.

Ik geloof, dat eene korte opgave van het ken-

schetsende der beide stammen hier niet ongepast zal zijn. Men koestert te dezen opzigte in Duitschland, zoo als ik bij eigene ondervinding weet, de verwardste denkbeelden.

Vlaming, inboorling van Vlaanderen, in het Fransch *Flamand; Waal*, volgens eenigen van Gallus, Galliër, Gal, volgens anderen van *Oil* (iemand, die de *Oil*-taal spreekt), dat ten naasten bij als *Waal* wordt uitgesproken (1). De Vlaming spreekt een der oudste Duitsche, de Waal een der oudste Fransche tongvallen; de eerste echter wordt beter door de Duitschers verstaan, dan de laatste door de Franschen. Het Vlaamsch was en is nog eene taal, die geschreven wordt; het Waalsch echter niet.

Ook in het uiterlijke zijn de Vlamingen van de Walen te onderkennen. Het onderscheid tusschen hen is even groot, als tusschen de Magyaren en Slovaken, en veel sterker dan tusschen de Groot-Russen en de Klein-Russen. De Vlaming heeft volkomen alles wat den Germaan kenschetst: licht haar, blaauwe oogen, eene blanke tint — de Waal het voorkomen der Romanen: zwart haar, donkere oogen, eene bruine, sterk gekleurde huid. Deze algemeene kenteekenen van den stam gaan nog met eenige plaatselijke bijzonderheden gepaard.

(1) Gallen, niet afgeleid van Gallus, maar van Kelten of Gaelten, waren de oude bewoners van Groot- en Klein-Brittanje of Bretagne. De naamsverandering van *Gallen* in *Walen* vinden wij vooral duidelijk in het *Land der Gallen* (in 1823 met Engeland vereenigd), dat in Noord- en Zuid-*Wales* werd verdeeld. Vert.

De Vlaming is over het algemeen middelmatig groot en gespierd, de Waal rank en lenig. Gene is phlegmatisch, maar volhardend; deze vurig, hevig, doch spoedig vermoeid.

De kinderen der Vlamingen hebben veelal ware engelenkopjes; men kan zich moeijelijk iets liefelijkers en zachters voorstellen, dan zulk een gezigtje met de reinste schaduwen en de teederste tint. Zoo vindt men ze zelfs bij de laagste, de armste volksklasse, en niemand zou gelooven, wanneer hij een dezer aanvallige schepseltjes met eene sneeuwwitte huid, met het zachtste inkarnaat op de wangen, met goudgele rijke haarlokken voor zich ziet, dat dit het kind van den een of anderen armen daglooner is. Doch — wonderlijk voorzeker is het! — hoe grooter de knaap wordt, en hoe meer hij zich ontwikkelt, zoo veel te meer wijkt dit bekoorlijke van hem. Onder de Vlamingen ziet men over het geheel zeer weinig schoone mannen. Wat het kind tot een ideaal van schoonheid maakt, ontaardt bij den man ligtelijk in weekheid en sponzigheid. De fijne huid wordt door de lucht verhard, de gelaatstrekken worden plomp, en het geheele ligchaam ontwikkelt zich meer in de breedte dan in de lengte. Het omgekeerde heeft plaats bij de Walen. Dikwerf wordt er al de zorgvuldigheid van welbemiddelde ouders toe vereischt, om den onvoordeeligen indruk te temperen, dien de donkere huidkleur en meestal ook de onregelmatigheid der gelaatstrekken van de kinderen te weeg brengt.

Het kind van den gemeenen man heeft iets wilds, iets ruws in zijn uiterlijk, dat — in eene algemeene school, bij voorbeeld — een schreeuwend contrast met de Vlaamsche jeugd vormt. Maar juist dit krachtige en wilde, dat met het gelaat eens kinds zoo weinig strookt, geeft het, naar mate hij zich meer tot jongeling, tot man ontwikkelt, eene zoo beslissende uitdrukking, dat daardoor het gemis aan schoonheid wordt vergoed, en de onregelmatigste gelaatstrekken in eene harmonie gebragt worden, die de schoonheid op zijde streeft, en in een zeker opzigt ons meer treft dan deze. Dit is ook op de vrouwen van toepassing. De Vlaamsche meisjes en vrouwen behouden de teedere tint harer kindschheid, de fijne huid en het zachte koloriet langer dan de mannen. De vrouwen van Brugge en Antwerpen zijn ware idealen van zachtheid in haar voorkomen en van lieftalligheid in hare gelaatstrekken. Maar van de borst naar beneden verdwijnt deze bekoorlijkheid: groote voeten, breede heupen, een aanleg tot zwaarlijvigheid, die zich bij de eerste gelegenheid ontwikkelt. De Waalsche vrouw daarentegen is zelden schoon, en zelfs in minder ongunstige gevallen durft zij het niet wagen armen en hals te veel te ontblooten, ten zij dat de ronde, volle armen voor de donkere kleur der huid ruime schavergoeding bieden. Doch de ranke, sierlijke gestalte, het vurig oog, de stoute, snelle bewegingen verraden, dat zij een levendig gestel en fantazie bezit, en dikwerf zijn zij veel aantrekke-

lijker dan de regelmatige Vlaamsche schoonheden, die Rubens tot zijne idealen koos.

Dat twee stammen, die zoo digt nevens elkander leven, niet onvermengd gebleven zijn, spreekt van zelf. Slechts op de beide tegenovergestelde einden des lands vindt men ze in hun zuiveren staat; in Braband echter, waar zich de grensscheiding van het taalgebied bevindt, moest deze vermenging natuurlijkerwijze plaats vinden. Daar vindt men op iedere schrede het tegenstrijdige van zwart haar en lichte oogen, het gewone teeken eener vermenging van het zuidelijk met het noordelijk bloed; daar vindt men de afschuwelijke brabbeltaal, uit Vlaamsche en Fransche woorden zamengelapt, die noch door den Vlaming, noch door den Luikenaar verstaan wordt. De kleine vijandelijke gezindheden, die altijd bij naburige volken, ja zelfs bij naburige steden en dorpen heerschen, hebben ook hier nog stand gehouden. De Vlaming scheldt den Waal voor valsch uit (*wat Walsch is*, *valsch is!* zegt een spreekwoord, dat eeuwen oud is); deze daarentegen noemt genen plomp. De minderen van beide stammen hebben altijd eenen scheldnaam voor elkander in gereedheid, die dikwerf tot bloedige gevechten aanleiding geeft, zoodat voorzigtige huismoeders er zich zelfs voor wachten eene Vlaamsche en eene Waalsche meid te gelijk in hare dienst te nemen. Bij de hoogere standen echter heeft de verspreiding der Fransche taal eene goede verstandhouding te weeg gebragt. Vooral sedert de

jongste omwenteling ~~is de harmonie~~ volkomen geworden; men heeft ingezien, dat België, alleen door de kleine plaatselijke vooroordeelen te overwinnen, zijne zelfstandigheid en zijn staatkundig bestaan kon erlangen, en men moet der kamers en den bewindsmannen de eer geven, dat zij alles vermijden, wat eene scheuring of een misverstand van dien aard zou kunnen te weeg brengen.

»*L'union fait la force*," is de zinspreuk van het Belgisch wapen, en deze eendragt heeft hier eene te gewigtiger beteekenis, daar zij twee door de natuur gescheidene volken met éénen band moet vereenigen. Deze eenheid tot stand te brengen zou inderdaad een werk van onmogelijkheid zijn, zoo er niet eenige punten van aanraking bestonden, die aan de beide stammen den schijn van een gemeenschappelijk karakter gaven. Kusten, die door de zee bespoeld worden, — landstreken, door groote bevaarbare rivieren doorsneden, — ginds de weelderigste korenakkers, hier onuitputtelijke onderaardsche schatten van ijzer en steenkolen — hoe kon het anders, of de vlijt moest in zulk een land zich ontwikkelen! De burgers en de handwerkslieden werden rijk en gevoelden hunne waarde. De vorst leerde hier, vroeger dan in andere landen, den werksman en den handelaar te achten. De betrekking tusschen den beheerscher en het volk werd reeds in de vroegste tijden bestendig het voorwerp van hun beider waakzaamheid. Bij den geringsten inbreuk aan de zijde des eersten, stond het laatste in

massa op. De handwerksman was tevens soldaat, en de hellebaard, of — zoo als de oude Vlamingen dit wapen vrij humoristisch noemden — de *goeden-dag*, stond steeds blank geschuurd in den hoek, en vrij wat beter ten strijde gereed dan het wapen van menig schutter onzer dagen. Na menigen boozen nacht, waarin de genootschappen, de leden der broederschappen en gilden òver de nieuwe belasting onstuimig beraadslaagd hadden, vertoonden zich de lansen voor de kasteelen der Hertogen, Graven en Bisschoppen van Vlaanderen, Braband, Henegouwen en Luik, en wenschten dezen met een doordringenden stem *goeden dag*. De geest des tegenstands, de gewoonte om tot muiten over te slaan werd hun eigen. Deze »onbuigzame koppen van Vlaanderen," zoo als Karel V ze noemde, dit »kwaad bloed van Luik," zoo als Karel *de Stoute* zich uitdrukte, pasten zeer goed bij elkander. Deze levendige en dikwerf zelfs wilde vrijheidsliefde is bij beide stammen een grondtrek van het karakter geworden; en wat heeft men bij staatkundige vereenigingen meer noodig dan gelijkheid in de staatkundige volksstemming! Dit is het wat Vlamingen en Walen, in spijt van het verschil in hunne stammen en in hun ligchamelijken en verstandelijken aanleg, tot één volk heeft gemaakt, wat hun zekere gemeenschappelijke eigendommelijkheden ingeprent heeft, die men bijna het nationaal karakter zou kunnen noemen. De Belg, zoowel de Vlaming als de Waal, is vol geestdrift voor zijn land, naijverig

op zijne vrijheid, en daarom een vaderlander. Sedert de oudste tijden gewoon de aangelegenheden van zijne gemeente, zijne provincie en zijn land zelf te besturen, en overal een woord mede te spreken, is bij hem een zekere graad van openhartigheid ontstaan, die iederen vreemdeling in het oog moet vallen. Nergens, zelfs in Frankrijk niet, hoort men over staatkundige aangelegenheden zoo luide en onverholen spreken, als in België. Dit strekt zich zelfs tot de staatsmannen uit: ten tijde der Londensche protocollen werden de diplomaten niet weinig in verlegenheid gebragt, toen zij hunne geheime voorslagen en plannen eensklaps in de Belgische kamers luide voor de ooren der geheele wereld hoorden behandelen.

Deze voorzeker eenigzins nuttelooze ongekunsteldheid hebben de Belgische staatslieden langzamerhand bij meerdere ervaring afgelegd; intusschen is hun een schoone hoofdtrek bijgebleven, namelijk, de afkeer voor alle bedekte handelingen, waardoor vele andere zoogenoemde staatslieden van Europa zich een gewigtig voorkomen denken te geven. Wie immer in de gelegenheid is geweest met de Heeren Nothomb, Lebeau, Rogier, Dechamps, van de Weyer en andere staatkundige vermaardheden van België te spreken, is zeker verrast geworden over de onbewimpelde wijze, waarop deze heeren zich over den toestand der landsaangelegenheden uitlaten. Nergens zijn de dagbladen opzigtelijk de binnenlandsche zaken beter onderrigt dan in België. En heeft de

jonge staat, in weêrwil van deze openbaarheid, zijne zaken in deze vijftien jaren wel slecht verrigt?

Een tweede hoofdtrek in het Belgisch karakter is het diep gevoel van regt, en vooral voor gelijkheid van regten. Ofschoon een handelsvolk, en als zoodanig in den koophandel en mercantielen wandel sluw en op zijn voordeel bedacht, is toch bij alle regtsvragen de publieke opinie zoo gescherpt en waakzaam, dat nergens de spreuk van de *vox populi* zoo goed bevestigd wordt als hier. Ook dit is een gevolg van de openbaarheid. De regtspleging kent geene achterdeuren; een omgekocht regter is hier een vreemd verschijnsel. De openbare meening is een te waakzaam en te geducht geregtshof, om tegen haar te kunnen zondigen.

Goedhartig, bescheiden, regtvaardig en rondborstig, is de Belg een beminnenswaardig en trouw kameraad, wanneer gij hem op publieke plaatsen ontmoet. Als medgezel, als ambtenaar, op de beurs, in het koffijhuis — overal zal hem de vreemdeling genaakbaar, bescheiden, werkzaam, gedienstig en vrolijk vinden. Anders is het, wanneer gij hem te midden van zijn gezin opzoekt. Hier gelijkt de Belg zijnen naburen van zeer nabij. Op de openbare plaatsen leert gij den Belg, dat is, den *man* kennen; in den schoot der familie leert gij de Belgische *vrouw* kennen, en dit is de zwakke zijde van het gezellig verkeer in België. De Belgische vrouw is eene kloeke, voorbeeldige huishoudster; van het witte tafellinnen tot aan den geelkoperen knop der

huisschel, alles bij haar blinkt en schittert steeds van helderheid. De Belgische vrouw is de deugdzaamste huismoeder. Zelden hoort men van het schenden der echtelijke trouw; zij is ingetogen, zedig, en jaagt geene vermaken na; maar zij is ook het meest prozaïsche, het vervelendste schepsel, dat de Hemel ooit met poezele leden en zijden lokken heeft gezegend. Zij bezit noch de beschaving en het warme gevoel der Duitsche, noch den natuurlijken geest en de aangeborene bevalligheid der Fransche vrouwen (1). Zij, die tot den lageren stand behoort, ontvangt haar beetje verstandelijk vermogen zuiver uit de hand van den ondergeschikten geestelijke, die maar al te dikwerf van meening is, dat bijgeloof de godsdienstige banden versterkt. De gegoede klasse zendt het half volwassene meisje naar eene kostschool, waar zij tot kort voor haar optreden in de wereld, dat is, tot kort voor hare verloving, blijft, om hare opvoeding te voltooijen. Deze opvoeding aan eene kostschool is ook in andere landen dikwerf genoeg met al hare nadeelen in het licht gesteld. In België vooral, waar het opvoedingswezen over het algemeen nog in zijne kinderschoenen staat, en waar der onwetendheid aan de eene en der geestelijkheid aan de andere zijde te veel speelruimte wordt gelaten, zijn de gebreken der opvoeding aan eene kostschool nog nadeeliger en meer in het oog vallend dan ergens.

(1) Verdient zulk eene prozaïsche huismoeder niet meer onze achting, dan eene sentimentele Duitsche of in gezellige kringen schitterende *Française?* VERT.

Het meisje verlaat ze als eene ledepop; met de alleroppervlakkigste stopwoorden der tegenwoordige beschaving behoeftig toegerust, niet ontwikkeld ten opzigte van haren inwendigen toestand, zonder eene voortdurende opwekking in het rijk harer verbeelding, vervalt zij, zoodra ze in het huwelijk treedt, tot het meest alledaagsche materialismus, en de geheele opvoedingstijd ligt daar als eene nuttelooze episode des levens. Zoo hier nog eene uitzondering plaats vindt, moeten wij ze ter gunste der Waalsche schoonen maken, hoezeer onze nationale sympathie anders tot de Vlaamsche overhelt. De moedertaal der Waalsche schoone, het Fransch, komt ten minste deze te gemoet; met de gewone wendingen wordt zij even gemeenzaam als de *Française;* de Fransche lectuur zal haren geest toch altijd op eene nationale wijze opwekken en aansporen. De Vlaamsche dames daarentegen, die, zoo als op alle kostscholen van België het geval is, hare opvoeding in het Fransch ontvangen, worden in een geheel vreemd, met hare nationale eigendommelijkheid strijdig element verplaatst; zij hebben met het woordenboek, met spelling en spraakkunst al te zwaar te kampen, om behagen in de taal te vinden of er groote letterkundige kennis in op te doen. De geest der Fransche spraakwendingen blijft voor haar altijd iets, waarnaar hare natuur zich niet plooijen kan. Voor haren eigenen, Nederduitschen tongval voeden zij eene even nadeelige als belagchelijke minachting, en in plaats van door eene vlijtige beoefening der Vlaamsche taal

zich ten minste in één opzigt te vormen, verwaarloozen zij de moederspraak, en worden daardoor tweeslachtige wezens, die, half vleesch en half visch, in het geheel onbruikbaar zijn voor de hoogere kringen.

In het werkelijke leven onderscheiden de Belgische vrouwen zich door een hoogen ernst. Niet slechts bij de mindere standen, maar ook bij de middelklasse en de gegoeden, helpt de vrouw haren man met de grootste inspanning en zelfopoffering in zijne bezigheden. Den handelsgeest hebben ook zij met de moedermelk ingezogen, en zij zijn, zoo op het kantoor als in den winkel, even goed werkzaam als hare eerzame echtgenooten. Onder de arbeidende klasse is de Vlaamsche vrouw door gewoonte, en bovendien door de traagheid van haar bloed, meer geneigd tot zittende bezigheden; spinnen, weven, het maken van kant, is het voornaamste werk der Vlaamsche en Brabandsche vrouw. De Waalsche, met haar krachtiger ligchaam en warmer bloed, legt zich echter eene zwaardere taak op. Het werk, dat de vrouwen in den omtrek van Luik doen, zal men op het vaste land wel nergens door zulke handen zien verrigten; zij dragen de zwaarste vrachten steenkolen, en trekken de schepen voort als slavinnen, zoodat het spreekwoord te regt Luik »de hel der vrouwen" noemt (1).

(1) In zijn geheel luidt dit spreekwoord: *Luik is de hel der vrouwen, het vagevuur der mannen en het paradijs der priesters.* Dit spreekwoord dagteekent reeds van den tijd, toen het Bisdom van

Om dit hoofdstuk niet onhoffelijk te sluiten, moet ik er bijvoegen, dat men in het jonge België ook nog eenige zoogenaamde *bas-bleus* (blaauw-kousen) of *savantes* vindt. De Vlaamsche letterkunde mag zelfs op twee waarlijk talentvolle dichteressen roemen, Vrouwe VAN ACKERE, die onder den titel van »*Madelieven*" eene verzameling lyrische gedichten heeft uitgegeven, en Vrouwe COURTMANS, die onlangs, voor een prijsgedicht ter eere der Keizerin MARIA THERESIA, eene gouden snuifdoos van den Keizer van Oostenrijk ten geschenke ontving. De Walen hebben aan Mevrouw GATTI DE GAMMOND eene geestrijke, doch helaas te hoog vliegende, socialistische schrijfster. Aan een belangrijken aanleg voor de schilderkunst heeft het der schoone sekse in België nooit ontbroken. De geschiedenis der kunst weet uit vroegere tijden menige vrouw op te noemen, die het penseel verdienstelijk wist te voeren. Zoo had men MARGARETHA, de zuster der VAN EYKS, de schilderes LIÉVINA BENNINGS, die door den vereerder van het schoone geslacht, HENDRIK VIII, te gelijk met den Duitschen HOLBEIN, naar zijn hof werd gelokt, om de lieve kopjes zijner vrouwen te schilderen, voordat hij ze liet afhouwen. Onder de levende kunstenaressen mag het rijke penceel van Mevrouw GEEFS, de gade van den bekenden beeld-

---

Luik nog bijna geheel aan de geestelijkheid behoorde, die, te midden harer rijke prebenden, de gelofte van onthouding aan den kapstok hing, en de aardige vrouwtjes niet onder de minste der kerkelijke voordeelen telde.

houwer, er zich in verheugen bij de grooten in hooge achting te staan.

De Belgen vergeten nooit onder de vermaarde vrouwen de Gouvernante der Nederlanden, MARGARETHA VAN OOSTENRIJK, aan te halen. Deze dochter van Keizer MAXIMILIAAN, in 1540 te Gent, volgens anderen te Brussel, geboren, was eene vrouw met buitengewone geestkracht en standvastigheid van karakter begaafd, »een waar staatsman," zoo als een geschiedschrijver haar noemt. Jammer, dat zij reeds over de driehonderd jaar dood is (1).

(1) De onderzoekers der geschiedenis verwijs ik naar eene belangwekkende levensbeschrijving, onder het opschrift: *Marguerite d'Autriche, sa vie, sa politique et sa cour, par* M. ALTMEYER, te vinden in de *Revue Belge*, *Liége* 1839—40.

ZESDE HOOFDSTUK.

De logementen. — Karakter der Duitsche reizigers. — Het hôtel de Suède. — *De Duitscher buiten 's lands, vergeleken met de Engelschen en Franschen.* — Frankillons. — *Duitsche kolonisten.*

Brussel, de drok bezochte stad in het midden des lands, het rustpunt der reizigers tusschen Duitschland, Frankrijk en Engeland, is, zoo als van zelf spreekt, voorzien van een groot aantal goede logementen; in bijna alle vindt men voortreffelijke kamers, eene goede tafel en slechte bediening. In de bovenstad heeft men de hôtels *de Bellevue, de Flandre, de la Régence, de l'Angleterre*, waar rijke Engelschen, Russen, diplomaten, met hunne door wapenschilden bedekte equipaadje en door galon versierde bedienden, met hunne aristocratische aanmatigingen en met goud gevulde koffers, hunnen intrek nemen. In het benedengedeelte der stad huisvesten de nederige reizigers met eenvoudige koffers en hoedendozen, met goede magen, weinig drinkgeld en bescheidene

wenschen. De Duitsche reizigers betrekken meest dit gedeelte der stad. Wanneer gij des avonds aan den Noorder-spoorweg staat, en uit het gewoel der aankomenden uwe lieve Duitsche landgenooten wilt opzoeken, zoo moet gij, te midden der Babylonische spraakverwarring bij het vragen naar wagens en pakken, juist niet het slechtste Fransch tot *schibolet* nemen: integendeel is van de aankomende Engelschen, Hollanders en inboorlingen de Duitsche reiziger misschien nog diegene, welke zich het meest op het Fransch toelegt. Doch wanneer gij iemand hoort, die naar het *hôtel de Suède* vraagt, zoo ga dadelijk naar hem toe: deze is voorzeker een bekende, een vriend, of ten minste een landsman van u.

Het *hôtel de Suède* is een zeer middelmatig logement. Niettemin zag men toch tot zijne verbazing, hoe dit logement zich binnen weinige jaren tot eene dubbele grootte uitbreidde, en in het aantal logeergasten alle anderen overtrof. Lang zocht men te vergeefs naar het geheimzinnige tooverwoord van dit raadsel; eindelijk ontdekte men het in Bädeker's *Reisehandbüchlein durch België*, waarvan bijna alle Duitsche reizigers zich bedienen, en waarin men in de eerste uitgave deze opmerking vindt: dat »in het *hôtel de Suède* zich een Duitsche *Kellner* bevindt." Onze Duitsche logementsknecht, een klein, dik ventje, die, wanneer hij u eene rekening overgeeft, gewoonlijk even goed eene menschelijke dwaling begaat als ieder andere in deze betrekking ge-

plaatste zoon des stofs, is de God van dit Zweedsche hotel geworden, dat zich even goed ten koste der Duitschers verrijkt heeft, als eenmaal de oorlogende benden van Gustaaf Adolf gedaan hebben. De Duitsche reiziger is over het algemeen de beschroomdste van al de reizigers, die door de vijf werelddeelen rondzwerven. De Engelschman, de Rus, de Franschman reist, zonder zich in het minst om uwe taal te bekommeren. Met eene zekerheid, die aan onbeschaamdheid grenst, spreekt hij u in zijne taal aan; daar hij van de vooronderstelling uitgaat, dat de logementhouder op zijn geld belust is, zoo laat hij ook aan dezen de zorg over om hem te verstaan. De Duitscher het tegendeel; door en door bescheiden, spaarzaam, bedeesd, en het bewustzijn voedende, dat het eens ieders pligt is zoo veel kennis als mogelijk is op te doen, zal hij in vreemde landen eenigermate om verschooning vragen, wanneer hem de taal niet vlug genoeg afgaat. De Engelschen en Russen reizen in vreemde landen als veroveraars — gebiedend, grillig; de buigzame Franschman als een parlementair — beleefd, innemend; de Duitscher als een krijgsgevangene — onderworpen, en zich alles latende welgevallen. In zijnen angst van zich in vreemde landen niet verstaanbaar te zullen kunnen uitdrukken, verschijnt hem een Duitsch oppasser, of slechts een huurlakkei, die als oud soldaat van het keizerrijk onder anderen in Duitschland ook eenige kennis van de taal heeft opgeraapt, als een reddende engel, en

men kan dus ligt gissen, waarom de aanteekening in Bädekers Handboekje voor Reizigers de opkomst van het *hôtel de Suède* is geweest. Zoo de Duitsche reiziger wist, dat hij in Brussel geen tien schreden kan doen, zonder eenen Duitscher te ontmoeten, en dat het getal Duitschers in Brussel grooter is dan dat van alle andere vreemde ingezetenen te zamen, dan zou hij minder bezorgd en beter gehuisvest zijn. Men schat de in Brussel wonende Duitschers (misschien wel wat willekeurig) op vier- of vijfduizend, en hen, die over geheel België verspreid leven (even zoo eigendunkelijk en zonder officiële opgave) op vijftienduizend (1). Voor hen, die be-

(1) In het *Bulletin de la commission centrale de statistique*, 1843, van regeringswege uitgegeven, wordt het getal Duitschers in Brussel door den verdienstelijken Quetelet, op wien men zich anders zoo goed kan verlaten, aangegeven op 1588. Hetzij dat de meeste vreemdelingen in de voorsteden wonen, die onder deze telling niet begrepen zijn, of dat er de eene of andere fout is ingeslopen, genoeg is het, dat ieder Duitscher, die slechts een korten tijd in Brussel heeft doorgebragt, met mij zal erkennen, dat dit cijfer buiten alle evenredigheid te gering is. Eene gelijke dwaling heerscht er met betrekking tot het aantal Protestanten en Joden. Het gemelde *Bulletin* geeft het getal der eersten aan op 1613, en dat der laatsten op 543. De bibliothecaris des Konings, de Heer Theol. Dr. Schelar, (een Protestantsch leeraar), en de president van het Israëlitisch kerkbestuur, de Heer Oppenheim, bij wie ik naauwkeurige berigten heb ingewonnen, verzekerden mij daarentegen, dat er meer dan 3000 Protestanten en omstreeks 2000 Joden in Brussel waren. Dr. Schelar gaf als reden van de dwaling des officiëlen bulletins op, dat vele Protestanten op de openbare lijsten zich voor Katholijken uitgaven.

geerig mogten zijn te weten, wat deze niet onbelangrijke Duitsche bevolking uitoefent, welke hare drijfveren zijn, en waardoor zij zich kenmerkt, voor dezulken zullen wij dit hier in eenige vlugtige omtrekken schetsen.

De Duitschers in België zijn volkomen zóó als de meeste hunner broeders, die zich in vreemde landen hebben neêrgezet, hetzij dat dit vreemde land Frankrijk, Engeland, Amerika, Oost-Indië of Pensylvanië — waar toch vindt men den Duitscher niet! — moge heeten. Al deze uitlandige Duitschers hebben een gemeenschappelijken *nationalen* karaktertrek: dezen namelijk, dat zij zoo spoedig mogelijk zich aan hun nieuw vaderland zoeken te gewennen en het oude te vergeten, zoo niet zelfs te bespotten. Wanneer men de buitenlandsche Duitschers met de Engelschen of met de Franschen vergelijkt, wordt men door een gevoel van verontwaardiging aangegrepen, en men vraagt zichzelven af: Is het dan waar, dat dit Duitschland eene woestijn is? Dat daar roeden in plaats van boomen groeijen? Dat het door monsters en draken wordt bewoond? Dat men daar zwavel in plaats van lucht inademt, en kokende olie in plaats van bronwater drinkt?

De Brit, die genoodzaakt is zijn groen eiland vaarwel te zeggen, en zich op het goedkoopere vasteland te vestigen, zal altijd zorg dragen, dat hij zich omringe door een goed gedeelte van het oude land. Dagbladen, boeken, zijne geneugten, alles moet hem aan zijn vaderland herinneren. Met

welk eene drift grijpt hij dagelijks naar den *Times*, den *Chronicle*, of naar eenig ander blad van zijne kleur! Even als het oog des geloovigen naar Mekka, zoo blijft het zijne steeds naar het dierbaar eiland aan de overzijde des Kanaals gewend. Van nature geneigd tot eene afgezonderde levenswijze, zondert hij zich nog meer af te midden der vreemdelingen. Zijne taal, zijne gewoonten, het uur waarop hij eet, de snede van zijnen rok, zij blijven altijd dezelfde. En al woont hij ook tien jaar in uw land, zoo zult gij toch, wanneer gij hem voor het eerst ziet, uitroepen: »Dat is een Engelschman!"

De Franschman, die zich buiten 's lands heeft gevestigd, onderscheidt zich hierin voorzeker geweldig van den Brit. Met zijne buigzaamheid en zijne zucht tot gezellig verkeer, kan het niet anders of hij zal zich zoo spoedig mogelijk in de vreemde kringen en familiën op zijn gemak bevinden. Hij is geen pedant, die *monsieur*. Hij zal, zoodra het noodig is, u ten gevalle een groot gedeelte zijner gewoonten opofferen; hij zal den tijd van zijn middagmaal twee, drie uren vervroegen; de snede van zijnen rok zal zich naar het plaatselijk gebruik van uwen stadssnijder herscheppen; hij zal uw land heerlijk, uwe vrouwen en meisjes betooverend, uwe zeden eerwaardig vinden; hij zal zelfs over uwe taal eenige complimenten uitstotteren. In het binnenste zijner ziel echter roept hij met SCHILLERS Koningin uit: »In mijn Frankrijk was het toch wat

anders!" — Laat hij slechts in uw gezin, in uw hart het burgerregt verkregen hebben, dan zult gij hem leeren kennen; alles wat hij deed, geschiedde niet uit ootmoed, maar uit trots. Hij wilde u het meer voortreffelijke der Fransche zeden, der Fransche beschaving leeren kennen; geen oogenblik heeft hij opgehouden in het binnenste zijns harten zich door zijne nationaliteit boven u verheven te achten. Ieder Franschman is als het ware een veroveraar, en Frankrijk heeft in ieder zijner zonen eenen zendeling. Heeft hij zich eerst in uwe gunst vastgenesteld, dan zal hij voorzeker u ook voor zijn vaderland zoeken te winnen. Met welk een vuur zal hij u van deszelfs geschiedenis, van deszelfs taal, van deszelfs Parijs spreken! Van dit alles is bij den Duitscher geen spoor te vinden. Wanneer de Duitscher op reis gaat naar Parijs, naar Londen, om het rijk zijner aanschouwingen en zijner kennis uit te breiden, zoo zal zijn broeder, zijn neef, zijn vriend hem den raad geven, dat, zoo hij goed Fransch of Engelsch wil leeren, hij den omgang met Duitschers moet vermijden. Bedenkt men nu, dat de meeste der uitlandige Duitschers deze leer op reis hebben medegenomen, zoo zal men het natuurlijk vinden, dat ieder hunner, bij zijne komst in den vreemde, veeleer hulpbetoon en vriendschapsblijken van vreemdelingen dan van zijne eigene landslieden te verwachten heeft. De een mijdt hem, omdat hij zijne spraak niet wil bederven; een tweede, omdat hij hem wantrouwt; een derde, omdat

hij zich zijner ouderwetsche frak schaamt; de meesten, omdat zij voor hem geene genegenheid van eenen landsman voeden kunnen, daar zij Duitschland, zoo veel als in hun vermogen is, willen vergeten, en geen lust hebben om door hem aan den »erbarmelijken toestand van den geboortegrond" herinnerd te worden. Wanneer zij eenig nieuws van hem willen hooren, geschiedt dit niet om den vooruitgang op vaderlandschen bodem te bespieden, en er zich over te verheugen, maar om vergelijkingen te maken, waarbij zij zich met zelftevredenheid kunnen opblazen, en uitroepen: »Hier bij ons — namelijk, hier bij ons in Frankrijk, in Engeland, in Amerika — hier is het toch anders!" — Hebt gij ooit eenen Franschman of eenen Engelschman ontmoet, die eenige pogingen deed om voor eenen Duitscher gehouden te worden? Maar te Londen, te Parijs, te Brussel, te New-York kunt gij een legio Duitsche gekken zien, die, ofschoon zij weten dat gij hun landsman zijt, u niet in het Duitsch, maar in het Engelsch, Fransch, Amerikaansch of Hottentotsch aanspreken, en die zich zeer beleedigd zouden gevoelen, zoo gij hen niet op het eerste gezigt voor Franschen, Engelschen, Amerikanen of Hottentotten hield. Ja, Hottentotten! Ik heb — en voorzeker ben ik het alleen niet — Duitsch-Russen gezien en gesproken, die het zich tot eene eer rekenden Russen te zijn! Mijn Hemel, ziet het er in Duitschland dan zoo erg uit? O! wanneer zij wisten, deze gekken van uitlanders,

hoe verachtelijk, hoe belagchelijk zij zich in het oog der vreemdelingen maken, die zich van dit gebrek aan vaderlandsliefde geen denkbeeld kunnen vormen, — welk eenen smaad zij door hun gedrag op hunnen geboortegrond werpen, en hoe zij zelve daaronder natuurlijkerwijze moeten lijden — zij zouden, al ware het ook uit eigenbelang, hun gedrag veranderen.

En toch ontspruit uit dit gebrek aan nationale verkleefdheid over een anderen kant weder een zeer groot voordeel voor alle Duitschers in den vreemde, dat voor hunne vestiging en hun krediet den weg baant. De Franschman, bij voorbeeld, zal, wanneer hij niet door zijn aanzienlijken stand en door zijn groot vermogen bekend is, in vreemde landen altijd met wantrouwen aangezien worden. Daar men weet, dat hij alleen door omstandigheden gedwongen zijn vaderland verlaat, is men geneigd hem voor eenen gelukzoeker te houden; daar men weet, dat hij in den vreemde zijnen blik altijd naar zijnen geboortegrond rigt, en hij, bij de eerste gelegenheid de beste, weêr naar zijn vaderland zal terugkeeren, zoo is men tegen hem op zijne hoede. In België, bij voorbeeld, hebben de Franschen zóó den naam van fortuinzoekers te zijn, dat het volk een eigen scheldnaam voor hen heeft uitgevonden, dien van »*Frankillons.*" Deze scheldnaam heeft — in het voorbijgaan gezegd — Frankrijks populariteit in België veel afbreuk gedaan, en dit kleine woordje is een slagboom geworden, die de Franschen meer keert, dan

twee vestingen. Toen, namelijk, de revolutie van 1830 den Franschen voor een oogenblik een groot overwigt in België gaf, en de gebeurtenissen der drie Julijdagen hun hier, even als in bijna alle landen, eene groote populariteit verschaften, maakte een geheel heir van Fransche gelukzoekers zich dit ten nutte, om het onnoozele, ligtgeloovige en onervarene België te overstroomen en er fortuin te maken. Wat men nu te Parijs aan bankroetiers, bedriegers, verdachte vrouwspersonen, enz., te veel had, ondernam den grooten kruistogt naar België, om daar de kruisvaan te planten. Na verloop van weinige jaren ontwaarde België met schrik, voor welke gasten het zijne poorten had geopend. Nu had men zulk eene menigte van gefopte schuldeischers, geschaakte dochters, bedrogene echtgenooten, geplukte actiehouders, dat de bevoegde magt ernstig op een tegenmiddel bedacht moest zijn. De Belgische kamer, die vroeger zeer mild was met het verleenen van het Belgisch burgerregt aan buitenlanders, begon nu veel keuriger te worden. Het naturaliseren der vreemdelingen werd veel bezwaarlijker gemaakt (1); aan de politie werd de magt ver-

(1) De Belgische staatsregeling wijkt hierin van de Fransche af, dat het staats-burgerregt aan vreemdelingen niet, zoo als in Frankrijk, enkel door eene ordonnantie des Konings kan verleend worden, maar aan eene stemming door de Kamer der Vertegenwoordigers onderworpen is. Er zijn twee soorten van naturalisatie: de »groote" en de »kleine." De eerste verleent den genaturaliseerde *alle* regten eens staatsburgers; de laatste slechts die, welke niet van een staatkundigen aard zijn; hij is noch kiezer, noch kiesbaar voor de Kamers; hij kan

leend om verdachte vreemdelingen, met of zonder paspoort, binnen de vierentwintig uren het land uit te jagen. Het volk echter nam onmiddelbare wraak door den bovengenoemden scheldnaam, die weldra zoo algemeen werd, dat men dien niet enkel op Franschen, maar ook op de hen naäpende Belgen toepaste. »Het is enne Frankillon!" zegt de Vlaming van iemand, die ten ontijde met zijn Fransch schermt, van eenen gek, grootspreker, zwendelaar, enz. Zelfs tot onder den beschaafden stand is dit woord doorgedrongen, en menig achtingswaardig Franschman is er het slagtoffer van geworden.

Hoe komt het nu, dat men voor de Duitschers niet dergelijke benamingen heeft uitgedacht? dat men niet hetzelfde wantrouwen jegens hen voedt? Het antwoord ligt gereed. De Franschman, die, zoodra hij zijne schaapjes op het drooge heeft, geen zier zijn hoofd breekt met het vreemde land, en op een goeden morgen zijn boeltje pakt, om het te verlaten, en te zijnent de vruchten zijner veroveringen te genieten, wikt en weegt juist niet op de schroomvalligste wijze de middelen en wegen om dit doel te bereiken. Het omgekeerde heeft met den Duitscher plaats. Hij, die niet meer aan den terugkeer

---

geen gezant worden, noch eenigen anderen staatkundigen post bekleeden; stedelijk gemagtigde kan hij worden. Het verkrijgen der groote naturalisatie is in den laatsten tijd zoo bezwaarlijk geworden, dat men ze zelfs aan generaals, die in Belgische dienst waren, heeft geweigerd. Voor de kleine naturalisatie moet, nadat zij door de Kamer is goedgekeurd, eene schatting van 500 francs worden betaald.

naar zijnen geboortegrond denkt, die er veeleer op bedacht is het burgerregt te verwerven, en zich in het vreemde land vast te nestelen, weegt naauwkeurig en gemoedelijk iedere schrede af. Zijn goede naam is hem heilig, want hiervan hangt zijne toekomst af. Zijne aangeborene eerlijkheid en regtvaardigheid komen hem te hulp; en zoo gelukt het hem inderdaad zich weldra tot een geacht burger van den staat te verheffen, waarin hij zich gevestigd heeft.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De Duitschers in België. — Voor 1830. — *Duitsche handelaars en consuls; handwerkslieden en kunstenaars. — Duitsche geleerden. — De professoren* Ahrens *en* Gluge. — *De Heer* Arendt *en zijne werkzaamheid.* — Ernst Münch *in België. — Duitsche schrijvers.* — Dr. Corremans *en de vrije drukpers. — Het Duitsche archief. — De Duitsche taal.*

De Duitschers, die zich in België hebben neêrgezet, staan er over het algemeen in hooge achting. Dit moet men niet aan eenige geschiedkundige herinneringen toeschrijven. Men herinnert zich in België naauwelijks meer de voormalige vereeniging met het Duitsche rijk; onder de Oostenrijksche regering zijn slechts weinige Duitschers naar de Nederlanden vertrokken, en de toegenegendheid, die deze, tijdens de regering van Maria Theresia, zich hier hadden weten te verwerven, werd door de gebeurtenissen onder Jozef II weder uitgewischt. Gedurende den tijd van het keizerrijk dreef België, wel is waar, weder levendigen handel met de Rijnlanden; doch deze be-

hoorden toen zelve onder Frankrijk. Intusschen zetteden zich onder de Napoleontische heerschappij vele Rijnlanders, meest kooplieden, in België neder. Onder de Hollandsche regering werden de Duitschers hier zeer begunstigd. WILLEM I beriep onderscheidene uitstekende Duitsche geleerden naar de Belgische hoogescholen, die — zoo als bij voorbeeld WARNKÖNIG — der wetenschap gewigtige diensten bewezen hebben. De troonbestijging van Koning LEOPOLD schonk den Duitschers, het is waar, geene onmiddelijke nieuwe voordeelen, daar de staatkundige monarch hen niet openlijk wilde begunstigen, zoo als zijn voorganger deszelfs Hollandsche landgenooten had gedaan; doch de aanwezigheid des Konings draagt er intusschen veel toe bij, om de achting voor de Duitschers te vermeerderen. De Koning zelf is natuurlijk een verdediger en een steeds welwillend beschermheer van iederen Duitscher, die zijne hulp noodig heeft; en de Hemel en Mijnheer CONWAY, de secretaris des Konings, weten hoe velen die noodig hebben.

Het grootst gedeelte der in België wonende Duitschers behoort tot de financiers en tot den handelstand. Velen hunner bekleeden een uitstekenden rang in de zamenleving en in den staat. — De Heer ENGLER is lid van den senaat; de Heeren METTENINS en SCHUHMACHER hebben zitting in den stedelijken raad van Brussel; de Heer BISCHOFSHEIM — een van de schranderste mannen der *haute finance* — is administrateur van de Belgische bank. Te Antwerpen

zijn de eerste bankiers- en handelshuizen meestal Duitschers. De consuls KREGLINGER (voor Oostenrijk), WEBER (voor Baden), de geestige en als openbaar schrijver werkzame GRUND (voor Noord-Amerika), ELLERMANN (voor Hanover en Mecklenburg), FUCHS (voor Oldenburg), RAHLENBECK (voor Saksen), RÜCKER (voor de vier vrijsteden), behooren tot de meest geachte namen der Belgische handelswereld.

In de industriële wereld worden de Duitschers hier op verre na niet zoo vertegenwoordigd als in de handelswereld, tenzij men hieronder wil rekenen de talrijke Duitsche handswerklieden, die bij Belgische meesters werk vinden, en om hunne vlijt en trouw zeer gezocht zijn. Ook de Duitsche kunst vindt in België weinig vertegenwoordigers, en deze weinigen behooren uitsluitend tot het groot geslacht der toonkunstenaars. Waar is het land, op hetwelk Duitschland niet eenige muzikale uitgewekenen heeft overgeplant? Beroemde namen echter vindt men hier onder deze zelfs niet. De geboortegrond der VIEUXTEMPS, BERIOTS, SERVAIS, FETIS, enz., is geen gebied voor vreemde *musici*. Nog minder echter is het vaderland der GALLAITS, DE BIEFVES en DE KEYSERS een gunstige bodem voor vreemde schilders. In spijt van de nabijheid van Dusseldorp en van de achting, die de Belgen voor de Muncher kunst voeden, weet ik, merkwaardig genoeg, geen enkelen Duitschen schilder op te noemen, die in België zijne tent had opgeslagen.

De Duitsche wetenschap daarentegen heeft talrijke schitterende vertegenwoordigers in België. Aan de hoogeschool te Brussel geeft Ahrens les in de wijsbegeerte en het natuurregt. Ahrens, zoon van eene achtbare familie in het Hanoversche, was in het jaar 1831, als een naauwelijks eenentwintigjarig jongeling, privaat-docent te Göttingen. De bekende onlusten hadden ook hem in hunnen stroom medegesleept, en als een der ijverigste en meest beminde jongelingen, werd hij tot lid van den uit burgers en studenten zamengestelden gemeenteraad verkoren. Nadat Göttingen door de Hanoversche troepen was bezet, moest hij de vlugt nemen. Hij begaf zich over België naar Frankrijk, waar hij de opmerkzaamheid van den toenmaligen Minister Cousin op zijne regtelijk-wijsgeerige werken wist te vestigen. Een ijverig aanhanger der wijsbegeerte van Kraus, zonderde hij zich in het groote Parijs van de wereld af, om zich in zijne studiën te begraven en de uitgave voor te bereiden van zijn *cours du droit naturel*, een werk, dat ook in Duitschland de opmerkzaamheid en achting tot zich trok. Toen in het jaar 1839 de hoogeschool van Brussel gesticht werd, beriep men Ahrens, om er als hoogleeraar in het natuurregt en de wijsbegeerte een der eerste plaatsen te bekleeden. De Brusselsche hoogeschool, het palladium der liberale partij, werd dikwerf allerhevigst door de Katholijke tegenstanders aangegrepen, met name in de leerstellingen harer beide professoren, Ahrens en Altmeyer — de laatste, een Belg

uit het Duitsch sprekende gebied van Luxemburg, is hoogleeraar in de geschiedenis. Men greep in den persoon des eersten de geheele strekking der Duitsche wijsbegeerte aan, als ketterij en ongodsdienstigheid in de hand werkende; intusschen strekte deze pennestrijd slechts, om Ahrens in het oog zijner leerlingen en aanhangers, even als van meest alle vrienden der vrije wetenschap, te hooger te doen stijgen. In den jongsten tijd ontving Ahrens een zeer luisterrijk beroep naar de hoogeschool van Utrecht, dat hij echter, uit gehechtheid aan die van Brussel, van de hand wees. Wanneer men het stil karakter, de afgetrokkene levenswijze, de persoonlijke zedelijkheid en de wetenschappelijke beroemdheid van dezen geleerde in aanmerking neemt, kan men eene bittere opwelling des gemoeds niet onderdrukken, bij de gedachte, dat zulk een waardig vertegenwoordiger der Duitsche wetenschap den vaderlandschen bodem niet betreden mag, en ver van zijne familie en zijnen geboortegrond in ballingschap moet leven, omdat hij, dertien jaar geleden, als een eenentwintigjarig jongeling deel heeft genomen aan eene onbeduidende, plaatselijk-staatkundige beweging, die zonder bloedvergieten is afgeloopen. De Duitsche regeringen, die immers tot in het hart van Zwitserland hunne spions hebben, en er lange lijsten op nahouden van Duitsche handwerkslieden en zwetsende koopmansbedienden, die haar als verklikkers dienen, zullen toch ook wel van hem gehoord hebben — waartoe men trouwens geenen spion

noodig heeft — van den vreedzamen, regtschapenen man, wiens naam door de geheele wereld met achting wordt genoemd, en wiens jeugdige dwalingen — wanneer het dwalingen geweest zijn — door den tijd met den sluijer der vergetelheid zijn bedekt (1).

Een ander sieraad der Brusselsche hoogeschool is de bekende patholoog Dr. GLUGE, uitgever van den *Atlas für anatomische Pathologie* (Jena, bij MAUKE, 1844), aan wien de medische wetenschap, benevens andere belangrijke oplossingen, de ontdekking van de ware natuur der hersenverweeking te danken heeft (2). GLUGE, nog een jongman van misschien 30 jaren, en uit dezelfde stad als FREILIGRATH, heeft zich te Berlijn reeds in het jaar 1830 door eene bekroonde prijsverhandeling onderscheiden; dewijl hij echter daar geenen leerstoel mogt beklimmen — want hij is een Israëliet — zoo nam hij den door tusschenkomst van ALEXANDER VON HUMBOLDT hem aangebodenen leerstoel aan de Brusselsche hoogeschool aan. Dat een man, die

(1) Eerst in het vorig jaar (1845) mogt AHRENS, na eene dertienjarige verbanning, eene reis naar Duitschland ondernemen, nadat de Pruissische gezaut te Brussel daarom aanvraag gedaan had; Hanover echter mogt hij niet aandoen.

(2) Dr. EISENMANN, die DURAND FARDELS bekroonde verhandeling over de verweeking der hersenen heeft vertaald (Leipzig, OTTO WIGAND 1844) en aan GLUGE opgedragen, zegt in dit werk: De onbekendheid der Franschen met hetgeen de Duitschers in het wetenschappelijke hebben geleverd, is voor ons niets nieuws.... maar dit moeten wij verklaren, dat, tegenover hetgeen GLUGE leverde, slechts de onbeschaamdste aanmatiging de pathologie der hersenverweeking voor een Fransch stelsel kan uitventen.

op zulk een hoog standpunt in de wetenschappelijke wereld staat, genoodzaakt is buiten Duitschland onderrigt te geven, omdat hij niet tot de heerschende godsdienst behoort, levert een waardig pendant op van de verbanning zijns collega's Ahrens. De koninklijke akademie van wetenschappen te Brussel heeft in het vorige jaar Gluge tot lid verkoren, in weêrwil dat zijn mededinger naar deze eereplaats een Belg, een Katholijk was. Het door zijn Catholicismus zoo befaamde België weet alzoo beter de godsdienst der wetenschap van de godsdienst der kerk te scheiden, dan de zoo hoog geroemde »staat des verstands."

Nog onderwijzen aan de Brusselsche hoogeschool de professoren Maynz (in het Romeinsche regt) en Arnz (in de pandecten), zoo als dan ook deze hoogeschool meer naar de Duitsche dan naar de Fransche beginselen overhelt. Dit is van hoog belang, daar het de universiteit der hoofdstad is.

Ook de Katholijke hoogeschool te Leuven telt onderscheidene Duitschers onder hare professoren: de Heeren Schwann (in de ontleed- en ziektekunde), Möller (in de geschiedenis der wijsbegeerte) en Arendt (in de Romeinsche oudheden). De laatste in het bijzonder verdient nog eene dankbare vermelding, omdat hij zich zoo verdienstelijk heeft gemaakt met opzigt tot eene betere beoordeeling van België in Duitschland; want zijn ijver, om in de Duitsche dagbladen en staatkundige magazijnen ophelderingen te geven over de ware rigting en strekking van den

Belgischen staat, was onvermoeid. De Heer Arendt maakte in zekeren zin weder goed, wat de overledene Ernst Münch bedorven had. Men zal zich nog wel de bittere stemming herinneren, die de Duitsche drukpers, in de eerste jaren na de omwenteling, jegens België aan den dag legde. Het Duitsche medegevoel neigde zich naar de zijde van Holland, in spijt van al de knevelarijen, waaraan dit rijk zich ten opzigte van het vraagstuk des Rijns schuldig maakte (1); men beschouwde de Belgische omwenteling als de eerste schrede eener inlijving van deze provinciën onder Frankrijk, en zag met tegenzin de scheuring van het ten jare 1814 geschapene Nederlandsche tusschenrijk. Ernst Münch, die vroeger hoogleeraar te Luik was, en deze betrekking grootendeels door eigene schuld verloor, ging later naar den Haag, en zond van daar van tijd tot tijd (natuurlijk tegen behoorlijke belooning) artikels in aan den *Augsburger algemeinen Zeitung*, die het gebeurde in België verminkten, en het Duitsche publiek, door het in zijne zwakke zijde aan te tasten, tegen den jongen staat en zijne hoofden verbitterden. Dit gelukte ook vrij goed, en langzamerhand eerst, toen de zaken eene meer vaste gedaante aannamen, verloor het Duitsche oordeel zijne bitterheid, ofschoon het tot op den huidigen dag er nog eene goede dosis van bewaard heeft. De betere berigten, die de Duitsche pers

(1) Over dit onderwerp is in de dagbladen te breedvoerig gehandeld, om er hier over uit te weiden. Vert.

naderhand van tijd tot tijd over België gaf, vloeiden meest uit de pen van den Heer Arendt. Van hem is het artikel »*Niederlände*" in den *Staats-lexicon* van Welker, even als de meeste artikels over Belgische staatsmannen en den toestand des rijks in den *Conversations-lexicon* van Brockhaus en in den *Lexicon der Gegenwart*. Wat men den Heer Arendt als eene groote verdienste moet toerekenen, is zijne onpartijdigheid en de echt objective kalmte, die in de gemelde artikelen heerscht. Bij den hevigen strijd tusschen het Katholijke en het Liberale stelsel, die in België beurtelings bovendreven, werd het den Belgischen schrijvers bijna onmogelijk zich van hunne partijdige kleur los te rukken, om zich op een hooger standpunt te plaatsen. In dit opzigt mogen allen Arendt tot een voorbeeld nemen.

Ook aan de Luiksche hoogeschool heeft men onderscheidene Duitsche professoren. Wij vinden daar op de lijst der leeraren de Duitsche namen Burggraf (in de Oostersche letterkunde), Würth (in de oude geschiedenis), Schwarz (in de elementaire philosophie), Kupferschläger (in het Romeinsche regt), Spring (in de physiologie en anatomie), Tandel (in de geschiedenis der wijsbegeerte). Eenige dezer heeren evenwel behooren tot het Duitsche gedeelte van Luxemburg, en de Belgen noemen deze Luxemburgers *Belges;* zou men ze niet met grooter regt Duitschers kunnen noemen? Onder andere Duitsche geleerden in België heeft men nog den lijfarts des Konings, den Heer Rieken, schrijver van

een beroemd werk over de mineraalbronnen te Hambach en Schwolen, Scheeler, doctor in de theolo gie, bibliothecaris des Konings en correspondent van onderscheidene godgeleerde tijdschriften — hij houdt ook alle veertien dagen eene Duitsche leerrede te Gent —, den Heer Stadler, bibliothecaris van den Hertog van Aremberg, een vlijtigen, en, ofschoon in een streng Katholijken zin, toch nog gematigden correspondent van den *Augsburger Algemeinen* en de *Cölnischen Zeitung*, den Heer Julius Fester, een jong godgeleerde, wiens naam men dikwerf in Duitsche letterkundige tijdschriften ontmoet, den Heer Wolf, schrijver van de uitmuntende verzameling *Niederländische Sagen* (Leipzig, Brockhaus, 1843), den Heer Lebermuth, professor aan het atheneum te Brussel, schrijver eener anthologie van Duitsche dichters en prozaschrijvers voor Belgische gymnasiums (Brussel, bij Muquard, 1844), enz. Met regt moet den verdienstelijken Dr. Corremans eene eereplaats onder de Duitsche geleerden in België ingeruimd worden. Dr. Corremans is, wel is waar, een geboren Belg, doch hij heeft zoo lang in Duitschland gewoond, en aan de Duitsche dagbladen zoo langen tijd gewerkt, dat men hem gevoegelijk een Duitscher noemen kan. Dr. Corremans gaf in het begin van het jaar 1830 te Neuremburg een blad uit, doch moest Beijeren ontruimen, ten gevolge van eenige volksbewegingen, waarin men wist, dat hij de hand had — eenige volks-

hoopen riepen zelfs: »Vrijheid en Corremans!" — Na velerlei lotgevallen kwam de Heer Corremans in zijn vaderland terug, waar hij bij het staatsarchief te Brussel eene aanstelling bekwam. In het jaar 1840 ondernam hij de uitgave van een dagblad in de Fransche en de Duitsche taal, onder den titel van *De Vrije Drukpers.* Dit blad had de lofwaardige strekking van voor de Duitsche beginselen in België het woord te voeren, de pogingen der Vlaamsche taal aan te moedigen, en de belangrijkste voorvallen op Duitschlands verstandelijk gebied in België bekend te maken. Doch, helaas! het kon zich niet lang staande houden, deels, omdat het uitgeven van een blad in twee talen eene onderneming is, die altijd mislukken moet, daar de lezers, die slechts ééne taal verstaan, de andere voor haar onverstaanbare als een overtollig bestanddeel beschouwen — deels, omdat ook hier weder de ondervinding bevestigd heeft, dat een Duitsch blad, hetwelk buiten 's lands wordt uitgegeven, en den toegang tot Duitschland ontzegd is, zich niet kan staande houden. De uitlandige Duitschers zijn — behalve daar, waar zij in eene opeengedrongene massa bij elkander leven, zoo als in Zevenbergen en ook in Amerika — een onverschillig volk, voor wie de weinige Duitsche bladen, die men op openbare plaatsen te Parijs, Brussel, enz. vindt, toereikend zijn. Voordat, na lang wikken en wegen, eindelijk de vergunning uit Berlijn ontvangen, en aan het in

den Duitschen geest en ter eere van de Duitsche nationaliteit geschrevene blad den toegang tot Pruissen geopend werd, had het reeds zijne krachten uitgeput en opgehouden het licht te zien. — Hooger en duurzamer zijn de verdiensten van den Heer CORREMANS bij het Duitsch archief te Brussel. Dit archief, dat, schoon eerst sedert eenige jaren bekend, reeds aan onderscheidene Duitsche historieschrijvers, zoo als RANKE, LANS, DULLER, enz. rijke bouwstoffen leverde, kan men schier als eene schepping van Dr. CORREMANS beschouwen.

Toen namelijk, in het jaar 1792, de Oostenrijkers Brussel ontruimden, namen zij het grootste gedeelte van het archief der regering mede naar Weenen. Er bleef intusschen altijd nog een goed gedeelte achter, waarop men tijdens de Fransche heerschappij, en zelfs een tijd lang onder de Nederlandsche regering, geene aandacht sloeg. Na de Fransche revolutie, toen het jonge België alles bijeengaarde, wat in staat was zijne nationaliteit te versterken en zijn staatkundig bestaan te motiveren, toen werd ook het Brusselsch archief een voorwerp van meerdere zorgvuldigheid. Weldra bleek het, dat dit overblijfsel kostbaarder en rijker aan inhoud was dan menige andere onverdeelde verzameling van dien aard (1).

(1) Er zijn weinig staten — zegt een rapport van den archivarius GACHARD — die zoo vele verzamelingen bezitten als België, en nog

Voor de Fransche en Vlaamsche stukken werden weldra handen gevonden, die ze rangschikten. Eene derde soort van paketten, die in het Duitsch geschreven waren, schenen den achteloozen toe van geene beteekenis te zijn, en bleven onopgemerkt in eenen hoek liggen. De Minister DE THEUX droeg den Heer CORREMANS op deze paketten te doorzoeken. Hoe grooter de ijver was, waarmede deze dit ondernam, zooveel te heerlijker was het gevolg. Even als iemand, die een oud, versmaad en half uitgewischt schilderstuk gekocht heeft, en bij het schoonmaken van hetzelve er hoe langer hoe duidelijker het meesterwerk van een beroemd schilder in herkent, evenzoo zal de Heer CORREMANS te

minder vindt men, zoo als hier, stukken bijeen, die te gelijker tijd de staatkundige, burgerlijke, regterlijke, krijgskundige, commerciële en industriële geschiedenis der natie omvatten. Voor Duitsche geleerden zou, behalve het Brusselsche staatsarchief, ook nog dat van Luik van belang kunnen zijn, daar over de betrekking des Duitschen Keizers tot den Vorst-Bisschop, en over vele kuiperijen tusschen het rijk en Frankrijk, hier waarschijnlijk ophelderingen zouden gevonden worden. Alleen de archieven van den bijzonderen raad des Vorst-Bisschops en van de drie stenden bevatten over de tweeduizend registers, en loopen tot op het tijdvak vóór de omwenteling. Menige belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van WILLEM II en zijne agenten in de Nederlanden is hier te vinden. Van minder beteekenis voor de Duitsche geschiedenis zullen de Belgische staatsarchieven te Doornik zijn; Gent en zijn archief daarentegen mag men niet vergeten.

Nadere bijzonderheden over de Belgische archieven zijn te vinden in den *Moniteur Belge* van den 21sten en 25sten Januarij, alsmede in de latere rapporten van den Heer GACHARD.

moede geweest zijn, toen hij de meest belangrijke stukken over de geschiedenis van den dertigjarigen oorlog, alsmede over vroegere en latere tijdperken, stuksgewijze voor den dag haalde. De voortreffelijke wijze, waarop hij den ontdekten schat wist te rangschikken, maakt tegenwoordig voor een ieder het overzigt mogelijk, en de voorkomendheid, waarmede men in België den toegang tot deze archieven voor den vreemdeling openzet, maakt voor de toekomende geschiedschrijvers de bemoeijingen des Heeren Corremans dubbel vruchtbaar.

Behalve de bovengemelde beroemde Duitsche geleerden, verdient hier nog eene andere klasse genoemd te worden, wier werkzaamheid, schoon ook naar buiten weinig zigtbaar, toch niet minder roemrijk in hare gevolgen is; ik bedoel het aantal Duitsche gouverneurs, die op de sloten der Aristocratie en in de woningen van rijke financiers en burgers ter verbreiding van de Duitsche taal en wetenschap werkzaam zijn. De Duitschers zijn allerwege te laat gekomen; nadat iedere taal en iedere letterkunde der wereld reeds in de mode is geweest, is eindelijk de beurt aan de Duitsche gekomen. Misschien is het meer dan mode, wat in den jongsten tijd de Belgen aanspoort, zich meer, dan sedert eeuwen heeft plaats gevonden, met deze taal bezig te houden; misschien is het ook niet enkel de spoorweg en het drokkere verkeer met Duitschland, dat hiertoe aanleiding geeft, maar het duistere voorgevoel,

dat het tijdstip niet ver meer is verwijderd, waarop Duitschland bestemd is eene grootere en meer beslissende rol in de geschiedenis der wereldontwikkeling op zich te nemen, dan het tot hiertoe uit gebrek aan zelfbewustzijn heeft gedaan. Genoeg echter, dat aan de atheneums en andere leerscholen de cursus der Duitsche taal met ieder jaar door een grooter aantal leerlingen bezocht wordt.

Het atheneum te Brussel, dat vier jaren geleden naauwelijks veertig leerlingen had, die zich op de Duitsche taalstudie toelegden, telt er tegenwoordig over de honderd; in eene gelijke verhouding is het ook te Luik en elders gestegen. Vele particulieren laten hunnen kinderen eene bijna geheel Duitsche opvoeding geven, en wel niet enkel de Vlamingers, voor wie de taalverwantschap dit gemakkelijker maakt, maar ook de Walen. Om eenige voorbeelden te noemen, haal ik enkel den voormaligen Minister LEBEAU, een Waal, den Hofmaarschalk, Graaf VAN AERSCHOT, enz., aan; personen, die zelve niet eens het Duitsch verstaan. De zonen van den Prins DE LIGNE en van den Hertog VAN AREMBERG studeren tegenwoordig te Bonn. Van den laatste is dit evenwel niet te verwonderen, daar de Hertog en zijne gemalin — eene geborene Vorstin LOBKOWITZ — Duitschers zijn. Godsdienstige beweegredenen treden somtijds ook tusschen beide, om deze wijze van Duitsche opvoeding noodzakelijk te maken. De voorliefde van eenige streng-Katholijke, adelijke

familiën voor geestelijke gouverneurs kunnen de Belgische seminariën niet bevredigen, daar de jonge Belgische geestelijkheid eene groote mate van domheid bezit. Daarom nemen de familiën dikwerf hare toevlugt tot Duitsch-Katholijke seminariën, en de leeraar leert dan niet zelden eerst van zijne kweekelingen het Fransch spreken.

Nog moeten wij melding maken van een derde hulpcorps Duitsche-taal-zendelingen: de kindermeisjes en gouvernantes. Even als in Duitschland de Fransche *bonne* in voorname huizen een onmisbaar artikel van weelde is, evenzoo is hier in den laatsten tijd de Duitsche *bonne* mode geworden. Terwijl men bij ons zich beijvert om de voorname jeugd van kindsbeen af met een Fransch vernis te bedekken, is men dit in België moede, en zoekt men bovenal de ziel van het kind te vormen, en den grondslag zijner zedelijkheid te leggen; men wendt zich tot de Duitschers, omdat men bij deze die eigenschappen in eene groote mate vooronderstelt. Welk een vleijend compliment! Of zij het echter wel volkomen verdienen? De Duitsche *bonnes* beijveren zich ten minste zeer zorgvuldig aan hare roeping te beantwoorden, en haar getal neemt dan ook met iederen dag toe. Wanneer men te Brussel op den *boulevard* gaat wandelen, en bij iedere schrede een blozend kinderkopje ontmoet, dat aan de zijde eener hupsche, blondharige *bonne* daarhenen huppelt en Duitsch snapt, komt het denkbeeld in ons op, dat

de Duitsche gouvernantes hun eindelijk buiten 's lands beter den weg kunnen banen, dan hunne diplomaten. Men vergete niet, dat het Fransche gouverneurs en gouvernantes waren, die reeds langer dan eene eeuw te voren in Duitschland voor de Franschen gewerkt hadden, en Napoleon de verovering hebben gemakkelijk gemaakt.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Brussel en zijne bewoners. — De oude en nieuwe voorsteden. — Brussel in geval van oorlog. — My house is my castle. — *Weduwnaars en weduwen. — Het schijnbare en het werkelijke pauperismus. — Waaruit de stad bestaat. — Het nut der statistiek.*

Reeds uit het niet onbelangrijke aantal Duitschers, die ik zoo even als te Brussel woonachtig heb opgegeven, kan de lezer besluiten, welk eene menigte andere vreemdelingen Brussel tot hunne woonplaats zullen gekozen hebben. Er zijn wel weinige steden in Europa, waar de menschelijke zamenleving zoovele factoren telt, als hier. Ik heb steden gezien met drie-, vier-, achtmaal zooveel inwoners als Brussel, waar het leven een verreweg eenvormiger karakter draagt; te Parijs, te Londen, te Napels verliezen de vreemdelingen zich in de ruime plooijen van het geheel: het blijft altijd eene Engelsche, eene Fransche, eene Italiaansche stad. Dit is geenszins het geval met Brussel. El-

ders moge men het karakter eens lands het beste in de hoofdstad kunnen leeren kennen, hier vindt juist het omgekeerde plaats: nergens kan men België moeijelijker leeren kennen dan in Brussel zelf. In een enkel opzigt slechts kan men de stad Brussel als eene vertegenwoordigster van België beschouwen, in zoo ver namelijk België een grensland is, en als zoodanig de meest gemengde bevolking in zich vereenigt. Dit karakter kaatst de hoofdstad, zelfs eenigzins overdreven, terug. De stad is in acht wijken verdeeld, en daaronder zijn er slechts twee, waar de inboorlingen de meerderheid uitmaken. In de overige wijken vindt men geene vijf huizen naast elkander, wier bewoners tot eene en dezelfde natie behooren. Het eene huis wordt bewoond door eenen Vlaming, het andere door eenen Waal, het derde door eenen Duitscher, het vierde door eenen Engelschman, het vijfde door eenen Hollander, en het zesde door eenen Franschman.

Volgens de laatste telling, van het jaar 1842, heeft de stad Brussel eene bevolking van 115,621 zielen, waaronder het garnizoen, 2414 manschappen sterk, begrepen is. Daarentegen zijn niet medegeteld 942 vreemdelingen, die als doorreizende personen in logementen hunnen intrek genomen hadden. Bovenal moet men weten, dat de acht voorsteden, met eene bevolking van 43,786 menschen, er niet onder begrepen zijn, ofschoon zij volstrekt tot de stad behooren, en er slechts door ijzeren hekken van gescheiden zijn. Deze voorsteden staan onder eigene

gemeentebesturen, en verzetten zich tegen eene inlijving onder de stad, omdat zij daardoor aan de stedelijke belasting zouden onderworpen worden. Hierdoor echter ontstaat de onbillijkheid, dat eene volksmenigte, die bijna een derde gedeelte van Brussel uitmaakt, en in alle voordeelen, inrigtingen, genietingen der groote stad deelt, toch van hare lasten bevrijd is, zoodat men buiten de hekken — die evenwel nooit gesloten worden — een derde goedkooper leeft dan er binnen. De regering heeft dan ook besloten, om, in spijt van het eigenbelangzoekend tegenstribbelen dezer voorsteden, hare ververeeniging met de hoofdstad, bij een besluit der Kamer, door te drijven. Inderdaad heeft alzoo Brussel 159,407 inwoners, behalve de 1000 vreemdelingen, die zich in de logementen ophouden.

Tot dezen buitengewonen aanwas der stad hebben de buitenlanders, die zich sedert 1830 hier vestigden, overvloedig hun aandeel bijgedragen. In twee wijken der binnenstad zijn de vreemdelingen veel talrijker dan de inboorlingen, en in de voorsteden is dit bijna overal het geval. De langdurige vrede heeft voorzeker iedere groote stad van Europa met nieuwe gebouwen begiftigd en haren omvang uitgebreid, doch nergens in zulk een hoogen graad als hier; niet alleen, dat in den ganschen omtrek der stad geheele straten nieuw aangelegd worden: de speculatiegeest, de industrie, de groote kapitalisten hebben hier nog ondernomen een bijzonder denkbeeld ten uitvoer te brengen, dat in Duitsch-

land ongekend en zonder voorbeeld is. Twee maatschappijen bouwen op eigene kosten twee nieuwe voorsteden: de wijk *Leopold* en de wijk *Louise*. De eerste dezer beide voorsteden wordt gebouwd door de *Société générale pour favoriser l'industrie nationale* (algemeene maatschappij ter bevordering der nationale nijverheid). Deze maatschappij heeft eene groote uitgestrektheid gronden ten oosten der stad en digt voor de poort aangekocht, om ze aan afzonderlijke bouwensgezinden weder te verkoopen. Ten einde aan deze nog te stichten stad eenige bevolking te verzekeren, heeft de maatschappij niet alleen zelve eene rij huizen gebouwd, maar ook publieke gebouwen laten oprigten, zoo als alleen eene goed ingerigte groote stad bezit: hieronder bovenal eene trotsche, prachtige, in den heerlijksten stijl gebouwde kerk, die onlangs door den Kardinaal-Aartsbisschop van Mechelen in eigen persoon werd ingezegend. Deze wijze van speculatie heeft voor den opmerker iets onaangenaams. Men gevoelt zich zoo zonderling te moede, wanneer men eenklaps in eene stad verplaatst wordt, met markt, kerk, huizen, wier ramen in den zonneschijn glinsteren, wier witte muren het oog verblinden — doch die geheel ledig staat, in wier binnenste nog geen mensch zich beweegt, en die nog geheel aan de toekomst behoort, even als eene nieuwe wieg, of misschien ook als eene nieuwe doodkist. Deze stoute zekerheid, waarmede men op het »morgen" rekent, schijnt ons bijna vermetel toe, en men siddert, beducht dat het

boosaardig Noodlot, vergramd over de aanmatiging der menschen, die de hand in zijn rad slaan, eene noodlottige streep door hunne rekening halen, en het zoo schrander zamengevoegde werktuig door een enkelen slag van het ongeluk in zijne ontwikkeling stuiten en vernielen zal. Een enkele ademtogt des oorlogs, eene enkele wolk aan den staatkundigen hemel — en al deze schoone huizen blijven, als een uitgeblazen ei, als een opgedolven Pompeji, woest en ledig. En denken deze mannen, die zoo groote kapitalen in zulke ondernemingen wagen, dan niet aan het geval van eenen oorlog, en de daaraan verbondene gevolgen? O ja! doch deze heeren redeneren aldus: Een Europische oorlog kan bij de hoogte, waarop tegenwoordig het artilleriewezen staat, onmogelijk lang duren, namelijk op eenen bodem als België, waar de voortreffelijke wegen van vervoer de vijandelijke strijdkrachten zoo spoedig tegenover elkander zullen brengen, dat het geluk der wapenen in eenige weken, ja misschien in eenige dagen zal beslist zijn. Hoe zich dit ook keere, altijd zal Brussel de brug blijven van het Europisch verkeer tusschen Engeland, Frankrijk en Duitschland. Vreemdelingen, gelokt door het weelderige, goedkoope, gemakkelijke en vrije leven van België, zullen niet nalaten zich in de toekomst hier te vestigen. Bedenkt men nu, dat de vaart van Londen naar Brussel in slechts twaalf uren kan worden afgelegd, dat men ook van Keulen naar hier naauwelijks zooveel tijd noodig heeft, en dat verder de spoor-

weg naar Parijs in het volgend jaar zal gereed zijn, dan kan men ligt begrijpen, waarom deze aanwas van vreemdelingen met iederen dag zoo vermeerdert, en waarop het vertrouwen der speculanten gegrondvest is.

Brussel heeft — namelijk alleen de stad zelve, met uitzondering der voorsteden — 13,490 huizen, waarvan slechts de helft drie verdiepingen hoog zijn; hoogere huizen zijn zeldzaamheden. De meeste hebben slechts een of twee étages, en een twaalfde gedeelte is zonder bovenverdieping, enkel gelijkvloers.

Deze naar het getal inwoners onevenredige menigte huizen is haren oorsprong verschuldigd aan de gewoonte, dat iedere familie, even als in Engeland, een afzonderlijk huis bewoont, en dat niet, zoo als in Duitschland en Frankrijk, iedere verdieping door andere lieden bezet is. De Belgische huizen zijn daarom over het algemeen ook veel kleiner dan de Duitsche. Keukens en provisiekamers bevinden zich gewoonlijk onder den grond, in goed verlichte, ruime kelders. De woning gelijkvloers is bestemd tot het ontvangen van menschen; de eerste en de tweede verdieping bevatten de woonvertrekken en slaapkamers. Van deze soort van gerijfelijke inrigting zullen zelfs de meer armoedige huishoudingen geenen afstand doen. Het is een heerlijk gebruik, dat elders slechts bij twee geheel tegenovergestelde klassen der maatschappij gevonden wordt: bij de voornamen in hunne palei-

zen en bij de landlieden in hunne boerenwoningen. Er ligt zoo iets aartsvaderlijks in deze afgezonderde wijze van wonen: het heiligdom der familie ontvangt daardoor als het ware eene hoogere wijding; de vrede, de waarde, de innigheid des gezins schijnt er meer door beveiligd te zijn. Eenmaal de huisdeur gesloten, en men is met zijne familie alleen; terwijl in Duitschland en elders vreemde gezigten trap op trap afloopen, en het hinderlijk, vreemdsoortig geraas van beneden en van boven tot in de huishouding doordringt. En hoeveel zedelijker is deze afzondering, daar kinderen hierdoor minder met bedorvene en minder beschaafde naburen in aanraking komen! Voorzeker hebben de Britten en Nederlanders de vorming van hun meer zelfstandig karakter grootendeels aan deze soort van huiselijkheid te danken.

Niet onbelangrijk zullen misschien eenige statistieke bijzonderheden over andere grondbestanddeelen der stedelijke bevolking zijn, die tot heden nog in geen geschrift over België of Brussel gevonden worden.

Even als overal, is ook te Brussel het vrouwelijk geslacht talrijker dan het mannelijk. Merkwaardig is het grooter getal weduwen. Men heeft onder de duizend mannen gemiddeld 39 weduwnaars, en onder iedere duizend vrouwen 91 weduwen! Deze verschijning laat zich voornamelijk uit twee oorzaken verklaren. Vooreerst, omdat de mannen gewoonlijk op een veel meer gevorderden leeftijd in

het huwelijk treden dan de meisjes, en het dus ook waarschijnlijk is, dat zij vroeger zullen overlijden. Ten tweeden, omdat in groote steden, waar het lokaas der genietingen de mannenwereld meer in eenen maalstroom medesleept dan het stil levende vrouwelijk geslacht, de sterfte onder gene ook grooter is dan onder de vrouwen.

Bijna een vierde gedeelte der Brusselsche huisgezinnen zijn op de armenlijst ingeschreven. Dit ware een verschrikkelijk groot getal, en zou ten bewijze moeten verstrekken, dat de armoede hier eene bedroevende hoogte heeft bereikt, zoo bij eene nadere beschouwing zich geene verzachtende omstandigheden openbaarden. Vele familiën toch, die nooit om geldelijken onderstand verzocht hebben, laten zich op de armenlijst aanteekenen, om zekere lasten niet te betalen, — om zich aan de schutterlijke diensten te onttrekken, waarvan de behoeftige arbeider ontheven is, opdat hij zijn dagloon niet zou verliezen, — om door den armendoctor gratis te worden geholpen, gratis de geneesmiddelen van hem te ontvangen, en in het hospitaal zonder formaliteiten opgenomen te worden.

De dienstbare klasse maakt bijna een tiende gedeelte der Brusselsche bevolking uit. Van deze 10,000 dienstboden zijn viervijfde gedeelten van het vrouwelijk, en slechts een vijfde is van het mannelijk geslacht. Onder de overige standen zijn voor den toestand der beschaving en der zeden de volgende getallen merkwaardig: grondeigenaars, renteniers en gepensioneerden 3316; advokaten en ge-

regtelijke ambtenaren 458; geestelijken en kerkelijke dienaars 342; schrijvers, namelijk zij, die slechts van de vruchten hunner pen leven, 39; kunstenaars (schilders, beeldhouwers, muzikanten en tooneelspelers) 653; professoren en studenten 1190; geneesheeren en apothekers 326; zwervende muzikanten 189; meisjes van pleizier, die als zoodanig zijn ingeschreven, 221.

Een volledig overzigt zou dan eerst kunnen gegeven worden, wanneer ook de voorsteden zich aan eene gelijke telling, als de stad zelve, onderworpen hadden. Want een groot gedeelte der geëmployeerden, kunstenaars, renteniers en dezulken, die niet in het gewoel der stad hunne dagelijksche bezigheid hebben, slaan bij voorkeur hunne woning op in de vriendelijke, rustige en goedkoopere voorsteden. Intusschen is de gemelde laatste telling (*recensement*) van Brussel in hare methode en in hare gevolgen een waarlijk klassisch voorbeeld voor alle steden geworden. De gemeenteraad van Brussel heeft zijne afgevaardigden vereenigd met die der centraal-commissie door de statistiek, en men heeft de belangen van het bestuur te gelijk met die der statisticke wetenschap in het oog gehouden. Dergelijke dingen zijn in een groot gedeelte van Duitschland nog naauwelijks in hunnen geboortestaat. De tabellen eener volkstelling bieden, wanneer zij met eene wetenschappelijke zorgvuldigheid ontworpen worden, eene milde bron van onderrigt aan. In de geschiedboeken van een volk zijn het de belangrijkste bla-

den voor den staatsman — in de vooronderstelling, namelijk, dat deze de man is, om ze te verstaan (1).

---

(1) Nadere en belangrijke bijzonderheden vindt men in het *Bulletin de la commission centrale de statistique* 1843—44, door het ministerie van binnenlandsche zaken uitgegeven, en waarvan reeds twee deelen in kwarto het licht zien. Dit *bulletin* is, wel is waar, niet in den handel; doch het wordt, zoo aan vreemde als aan binnenlandsche geleerden, op een briefje van den minister of aan den president Quetelet, met verpligtende voorkomendheid medegedeeld. Hierin vindt men ophelderingen over alle takken der administratie, der nijverheid, enz., die van het hoogste belang voor de wetenschappen van staat zijn. Dergelijke bekendmakingen kunnen voorzeker slechts in landen gedaan worden, waar de meest mogelijke openbaarheid heerscht, en waar het bestuur een goed geweten heeft.

NEGENDE HOOFDSTUK.

De hoofdkerk. — Duitsche en Fransche torens. — SCHNAASE. — *Oude en nieuwe glasschilders. — Een drama in hout. — Belgische predikers. — Stadhuizen en stedelijke voorregten. — De Groote Plaats. — België en Boheme. —* KAREL DE STOUTE *en* OTTOKAR II. — *Brussel en Praag. — Tzechen en Vlamingen. — Hedendaagsche reactiën.*

Laat ons de stad doorgaan, en Brussel geregeld in oogenschouw nemen! Eerst het hoofdgebouw: de prachtige hoofdkerk der Heilige Gudula. De Brusselsche hoofdkerk staat op eenen heuvel, en geniet het voordeel, dat zij van alle zijden kan gezien worden; hare façade echter is zeer ongelukkig geplaatst. Door eene vrij naauwe straat nadert men het hoofdportaal, en om den prachtigen voorgevel, waaraan bouwmeester en beeldhouwer zooveel kunst hebben te koste gelegd, op eenigen afstand te zien, ontbreekt het aan de noodige ruimte. Hier ziet de Duitsche reiziger voor het eerst torens, die niet in eene spitse punt uitloopen, maar zich slechts tot

eene matige hoogte verheffen, en dan, als waren zij onvoltooid, afgeknot blijven staan. De torenspitsen der Duitsch-Gothische bouworde bezitten het dweeperig karakter van de Duitsche poëzij, van het Duitsche rijk der verbeelding; zij zoeken zich omhoog te verheffen, en verliezen zich langzamerhand in het blaauwe gewelf. De torens van de Fransch-Gothische bouworde gelijken het Fransche proza: zij staan daar duidelijk en zeker: dat onbepaalde gevoel, dat tot in den hemel reikt, wordt door deze torens niet opgewekt; maar wel storten zij ons een gevoel van zekerheid in. Eene godsdienst met zulke torens schijnt ons onwrikbaarder toe dan de muren eener vesting; men denkt onwillekeurig aan het lied: *Ein fester Burg ist unser Gott.*

Het bestek van dit werk veroorlooft ons niet eene breedvoerige beschrijving van gebouwen en schilderijen te geven; godsdienstige ijver en de rijkdommen der burgers hebben in dit land zoo vele kunstschatten opeengestapeld, dat de meest onvermoeide pen bij hunne beschrijving verlammen zou; de wetenschappelijke, tot de geschiedenis der kunst behoorende uitkomsten heeft SCHNAASE meesterlijk en beknopt in zijne brieven opgesomd (1). Wij zullen hier en daar er slechts een gedeelte van aanstippen.

Wat der Katholijke kerken veel indrukwekkends bijzet, is het schemerlicht, dat er de oude

---

(1) *Niederländische Briefe*, *von* KARL SCHNAASE. Stuttgart und Tübingen, 1834.

bouwmeesters, getrouw aan de mystieke sprookjes van het Katholijk geloof, in lieten heerschen. Deze wonderlijke met verschillende kleuren beschilderde glasramen, die het licht der buitenwereld voor de biddenden verzachten, zijn geheel in den geest eener kerk, die den bijbel aan hare geloovigen onthoudt! — Het schip der Brusselsche hoofdkerk ontvangt meer daglicht, dan men anders in Katholijke kerken gewoon is. Zooveel te poëtischer is de indruk, dien het sombere koor op ons maakt, dat op eene bewonderenswaardige wijze is verdonkerd; doch bovenal is dit het geval met de beide zijkapellen, waar de tegenwoordige glasschilderkunst eenen wedstrijd aangevangen heeft met de middeleeuwsche. Men kan in deze kapellen de geschiedenis der glasschilderkunst in verschillende tijdvakken bestuderen. De beide groote ramen aan de linkerhand, zoo ook de drie geschilderde glasramen in de kapel van het Heilige sakrament, behooren tot de zestiende eeuw. Geen edelgesteente is zuiverder, doorschijnender, glansrijker. Het onderwerp dezer groote schilderij op glas is de krooning van Karel V. De beroemdste vorsten van dien tijd figureren in dit tafereel. De portretten van Karel V en Frans I zou een miniatuurschilder te naauwernood getrouwer en meer gelijkende kunnen vervaardigen. — De glasramen der kapel aan de regterhand zijn omstreeks honderd jaar later geschilderd, en het onderscheid is zeer in het oog loopend; koloriet en teekening zijn verward, ongeregeld; men

ziet, de kunst dezer scheppingen op glas begint te vervallen. Tusschen de kunstvoortbrengselen dezer beide tijdperken heeft de negentiende eeuw de hare ten toon gesteld. Ter vervanging van de glasramen, die de beeldstormers hebben vernield, zijn vier nieuwe geschilderd, en in 1842 er in geplaatst. De teekeningen zijn van NAVEZ, directeur der Brusselsche akademie van kunsten; zij gaan mank aan het euvel, waaraan al de schilderijen van den Heer NAVEZ mank gaan: aan gebrek aan stoutheid, verhevene vlugt en poëzij. Wat de kleuren betreft, bewijzen zij, dat het geheim der Middeleeuwsche glasschilderkunst nog *niet* weder ontdekt is. Zij zijn noch zoo doorschijnend, noch zoo zacht ineensmeltend van tinten, als de schilderstukken op glas daarneven, die het jaartal 1541 voeren. Een onaangename, roode grondtoon heeft, zeer in het nadeel dezer tegenwoordige kunst, er de bovenhand in.

Wanneer men deze kapel verlaat, valt het oog dadelijk op het bijzonder sieraad dezer kerk — op den kansel. Hier heeft men een der schoonste dichtstukken in hout gesneden, die ooit uit zulk eene grove stof werden gebeiteld, een der schoonste Bijbelsche drama's. Het geheele gestoelte stelt eene trilogie voor, volkomen naar de regelen der dramatische kunst, met het verzoenend sluitdenkbeeld. Het is de zondenval der eerste menschen, die hier vertoond wordt. ADAM en EVA worden uit het paradijs verdreven; de Cherub zwaait met zijn vlammend zwaard boven de gebogene hoofden der onge-

lukkigen. Adam is met eene dierenhuid omhangen; Eva wordt door hare lange, vliegende haarlokken omsluijerd; schrik, angst en het voorgevoel des doods staan op beider aangezigten te lezen. Achter den boom der kennisse, die, als het middelpunt van het geheel, zich stout verheft, ziet men den dood met zijne ontvleeschte ribben te voorschijn sluipen, en zegepralend grijnst hij, omdat voortaan deze wereld hem toebehoort, en zijne prooi hem niet ontloopen kan. Dit tragisch tooneel is te treffender door het contrast met de lagchende, overschoone natuur, die het omringt: boomen en struiken zijn met vruchten overladen; bloemen ontspruiten; vogelen wiegen zich op de twijgen; een eekhoorntje bijt vrolijk spottend in eenen appel, in die verbodene vrucht, voor wier genot de menschen zoo duur moeten boeten. Zie hier te naastenbij de leering van dit eerste gedeelte der trilogie: het dier is gelukkiger dan de mensch, aan wien gestrengere grenzen voorgeschreven zijn, dan aan het redelooze schepsel.

Nu volgt het tweede gedeelte. De slang, die haar reusachtig ligchaam om den boom kronkelt, rijst al hooger en hooger, en steeds krachtiger wordt haar lijf. Het oude testament is uit; het nieuwe begint eenige treden hooger. Christus sterft aan het kruis, tot verzoening der zonde. De Heilige Geest, in de gedaante eener duif, breidt zijne vleugelen over den prediker uit, als wilde hij deze woorden van troost in het oor fluisteren, om ze aan

de wachtende schare daar beneden te verkondigen. Maar de slang stijgt al hooger en hooger; reeds heeft zij het gehemelte des kansels bereikt, en acht zich van hare heerschappij zeker; maar daarboven ziet men eene verhevene gedaante.... Een hooger vrouwelijk wezen, met eene gestalte vol majesteit, omgeven door de zinnebeelden van geloof, liefde en hoop, treedt het monster op den kop, en verplettert het: het is de godsdienst, die haar schoonsten triomf viert, en de wereld van den kruipende booze verlost.

Stouter, zinnelijker en gelukkiger is dit denkbeeld nooit uitgevoerd, dan hier in dit snijwerk; en toch heeft de meester er niet eens zijnen naam op gesneden; slechts uit de kerkelijke boeken ontdekte men, dat hij Verbrugge heette.

Dit verwonderlijk beeldhouwwerk aan de kansels is eene in het oog vallende bijzonderheid der Belgische kerken. Het is, alsof het genie der beeldende kunst dáár uitkomst moet geven, waar het talent des predikers begint te blijven steken. Inderdaad, nergens is de kunst beter op hare plaats. Men stelle zich een der honderd onbeschaafde geestelijken voor, waaraan België zoo rijk is, met zijne plompe taal en lamme fantasie, staande op den kansel; en dan onder zijne toehoorders eene dier schoone zielen, die eenen hemel in zich omdraagt, rijker en helderder, dan de ruwe toezeggingen van dien prediker haar bieden kunnen — hoe zal zij naar geheel andere idealen smachten, hoe zullen oog en hart moede

en verstrooid zich van den prediker afwenden!.... Daar treedt de kunstenaar te voorschijn uit het beeldwerk, dat zich om den kansel slingert, en trekt den verstrooiden blik, en ketent hem, en dwingt hem weder tot verhoogde aandacht, en biedt hem aan, wat hij zoekt — de poëzij, het goddelijke in het geloof.

De kerk is het voornaamste gebouw van iedere Belgische stad; dan volgt het stadhuis. Even als bij den mensch die ledematen, welke het meest ingespannen worden, zich het sterkst ontwikkelen, evenzoo verheffen zich ook hier de beide sterkste zijden van het nationale leven: godsdienstijver en liefde voor de plaats, uitgedrukt in de prachtig gebouwde kerken, en in de stadhuizen. Niet alleen Brussel, ook de steden Gent, Leuven, Oudenaerde, Yperen, Brugge, Antwerpen, enz., bezitten in hare stadhuizen de prachtigste gedenkteekenen van burgerlijken trots.

Het tegenwoordige België — een mozaïk van Vlaamsche, Waalsche en Duitsche gewesten, die in oude tijden onder afzonderlijke heerschappij stonden; en niet zelden elkander op leven en dood bevochten — was tot een gemeenschappelijk land vereenigd door de algemeene liefde voor de plaatselijke voorregten. Reeds in de vroegste tijden verbonden zich de lijfeigenen in Vlaanderen — even als in Lombardye en Engeland — tot gewapende gilden, om den overmoed der heeren en magthebbers paal en perk te stellen; uit het gilde ontwikkelde zich het gemeente-

wezen, de zichzelve regerende gemeente, wier instellingen de vorsten eerbiedigen moesten.

In de dertiende eeuw vindt men de stedelijke voorregten in al de grootere steden van Nederland reeds volkomen ontwikkeld. De vorsten, naijverig op de magt der patriciërs, de patriciërs zeer dikwerf overmoedig en zich tegen de eischen der vorsten verzettende, beoorlogen elkander, en de steden en gewesten sluiten tot zulke einden voor korten tijd verbindtenissen met hen; de Duitsche keizers, de Fransche koningen ondersteunen, al naar dat hun belang zulks gebiedt, nu deze, dan gene partij; maar te midden dezer oorlogen ontwikkelt zich het bewustzijn en de magt der gemeenten al meer en meer. Het *hôtel de ville*, het stadhuis, wordt het middelpunt van al deze voorregten, het zinnebeeld van het ontwaken des volks. De staatkundige prikkelbaarheid werd door het aanhoudend strijden voor en tegen de privilegiën steeds vernieuwd en versterkt, en dit is een algemeene hoofdtrek in het karakter van het Nederlandsche volk gedurende de middeleeuwen.

De geschiedenis der Nederlanden begint met het groote denkbeeld der Bourgondische hertogen, om, door vereeniging van al deze landen, een magtig tusschenrijk te stichten tusschen Duitschland en Frankrijk. De geschiedenis van België daarentegen begint, waar dit denkbeeld vernietigd wordt, en de vereenigde gewesten uiteenspatten. Zij begint in een zekeren zin op het stadhuis van Brussel en op de ruime

markt vóór dit gebouw, die de Brusselaars met regt de *Groote* Markt noemen. Want in de zalen van dit paleis deed in 1555 KAREL V, ten behoeve van zijnen zoon PHILIPS, afstand van den troon, en legde zoo den grondslag tot de hoogst belangrijke volgende jaren, tot eene scheiding der Noord-Nederlanden van de Zuidelijke. Voor dit stadhuis vielen de hoofden der Graven van EGMOND en HOORNE, en de bijl van ALVA kloofde zóó de rijke provinciën zijns meesters door midden.

Te regt leidt men iederen vreemdeling, die Brussel bezoekt, het eerst naar de Groote Markt. Dit schoone vierkante plein, waarop van de vijftiende eeuw tot op onze dagen bijna ieder tijdvak een gebouw heeft nagelaten — dit steenen stamboek — is niet alleen de belangrijke, de eerwaardige, de historische plaats van Brussel, maar in het algemeen eene op ons diepen indruk makende werkplaats der wereldgeschiedenis, waar de groote poorten van ieder tijdperk geopend en gesloten worden, en de God der Geschiedenis zigtbaar voor de menschen zijne uit- en intogten doet. Zoo dikwerf ik over het Brusselsche marktplein trad, en het wonderbaar, indrukmakend stadhuis beschouwde, zoo dikwerf rees ook bij mij de herinnering op aan even zulk eene plaats, aan even zulk een stadhuis, dat, schoon ver van daar, in een geheel anderen hoek van Europa, onder geheel andere omstandigheden, evenwel eene in het oog vallende gelijkenis in de hoofdpunten zijner geschiedenis aanbiedt met dit marktplein en dit raad-

huis. Ik dacht aan Praag. — Brussel en Praag; België en Boheme! Menig lezer zal bij dezen sprong der gedachten verwonderd het hoofd schudden. Wat heeft Boheme met België gemeen? Op zijn hoogst genomen, dat beide met eene B beginnen, en met eene E eindigen, hoor ik uitroepen. Iets meer, lieve lezer! Ook niet enkel het gelijk getal inwoners, de gelijke rijkdom aan steenkolen, de mededinging der Boheemsche en Vlaamsche linnens, en dergelijke uiterlijke dingen meer; — maar het geschiedkundig leven, hun beider toestand, hun beider ongeluk, hunne kampstrijden, zelfs voor een gedeelte tot op den tegenwoordigen tijd, hebben zij met elkander gemeen. België en Boheme, twee kleine landen aan de twee tegenovergestelde einden van Duitschland, beide naijverig op hunne nationaliteit, beide blootgegeven aan de inbreuken en de overmagt eener groote natie, en van tijd tot tijd het onderspit moetende delven. Wat Frankrijk voor de Nederlanden was, dit was Duitschland voor de Slavische stammen van het andere gewest: hier de eeuwige kampstrijd tegen de Fransche overheersching, dáár tegen de Germaansche. Even als eenmaal de Bourgondische hertogen hunne heerschappij van Brussel tot aan Zeeland, tot diep in het hart van Frankrijk en Duitschland, over Bourgondië en Lotharingen uitbreidden, zoo strekte zich de heerschappij der Przemisliden uit van Praag tot aan het Wendisch Mark, tot aan de zeehaven Portenau, over Silezië tot diep in Polen en Pruissen. Met den

laatsten [illegible]tigen stamhouder van ieder der beide geslacht[illegible]t Ottokar II en Karel *den Stouten*, viel ook de magt en de grootheid van het rijk, dat zij gesticht hadden. Ottokar sneuvelde op het Marchfeld (1278), in den strijd tegen den Duitschen keizer — Karel in den openen veldslag bij Nancy (1477) tegen troepen, door den Koning van Frankrijk, door den geenszins dapperen, maar zooveel te sluweren Lodewijk XI opgehitst en bezoldigd. Voor den beminnaar van geschiedkundige parallellen is ook de veelvuldige overeenkomst in de karakters van Ottokar II en Karel *den Stouten* belangrijk. Beide eergierig, stijfhoofdig, dapper, beminnaars van opschik, en heerschzuchtig tot in het willekeurige. Even als Karel *de Stoute* zich in stilte, en niet zelden ook openlijk, tegen zijnen leenheer en tegenstander Lodewijk XI verhief, en nooit vergeten kon, dat men dezen eens, als vlugteling, in zijn ouderlijk huis grootmoedig eene schuilplaats had verleend, evenzoo was ook Ottokar II steeds gedachtig, dat Rudolf van Habsburg eens als een onbeduidend ridder in zijn gevolg had gestreden. De dynastie der Przemisliden sleepte nog een dozijn jaren in vrouwelijke nakomelingen haar aanzijn voort, zoo als ook de Bourgondische stam in de persoon van Maria van Bourgondie nog eenige jaren bleef leven. Na het overlijden van de laatste spruiten uit die twee roemrijke geslachten, werd het jonge huis van Habsburg de erfgenaam van beider rijkste bezittingen.

In Boheme, even als in België, w[illegible] religieoorlog de hardnekkigste; de Katholij[illegible]k vond hier hare hevigste tegenstanders, en België zoowel als Boheme werden beide na vele jaren weder, als de ijverigste, blindelings gehoorzamende aanhangers, in den schoot van het Katholijk geloof teruggevoerd. Het stadhuis van Brussel en het stadhuis van Praag zijn getuigen geweest van dezelfde tooneelen. Even als de beulen van Philips II, van Egmond, den lieveling des volks, en zijnen vriend van Hoorne het hoofd afgeslagen hebben op het marktplein van Brussel, zoo onthoofdden ook de beulen van Ferdinand II den opperburggraaf Schlick en zijne 26 ongelukkige lotgenooten op het Ringplein te Praag. — Hier houdt alle geschiedkundige overeenkomst in den strijd op. België herstelde zich, dank hebben zijne vroegere volksinstellingen; Boheme daarentegen — waar, zelfs in zijne beste tijden, de adel door deszelfs meerderheid het volk onderdrukte — viel te gelijk met den adel. Doch de overeenkomst van den geest des strijds is nog tot op dit oogenblik blijven bestaan, ja, zelfs steeds grooter en grooter geworden. In België, even als in Boheme, stond in de laatste jaren het volk op, om zijne nationale taal te doen herleven. Even als daar de Tzechen, maken hier te lande de Vlamingen de meerderheid uit. Even als daar het Germaansch zich in rustige tijden langzamerhand eenen weg gebaand heeft, even als daar de taal der groote naburige natie allengskens de taal van den beschaafden stand, van het

hooger onderwijs, van de regering, van de wetgeving is geworden, zoo heeft ook hier dezelfde omstandigheid plaats gevonden, zoo heeft ook hier de taal der groote naburige natie zich eenen weg gebaand tot alle hooge betrekkingen in de zamenleving, in den beschaafden stand, in het vak van onderwijs, in het staatsbestuur, om er uitsluitend te heerschen — daar is het de Duitsche, hier de Fransche taal.

Bij het aanschouwen van den strijd, die twee kleine, zoo verschillende volken, als de Tzechen en de Vlamingen, in den jongsten tijd op zulk eene hevige wijze tegen de overmagt eener vreemde beschaving voerden, dringen zich veelvuldige gedachten aan ons op. Merkwaardig is het, dat nog nimmer het heilige der nationaliteit zoo algemeen en zoo diep gevoeld werd als in deze dagen, nu de alles effen en glad likkende wereldbeschaving zich steeds meer en meer uitbreidt. Zelfs de kleinste volksstammen, die het meest door de wereldbeschaving bedreigd worden, beproeven om het schild tegen deze reusachtige magt op te heffen, ter bescherming van hunne eigendommelijkheid in taal, zeden en gebruiken. Het is een strijd der afzonderlijke volken tegen den stroom der Europische gedachtenverhuizing, of liever het spijsverteringsproces der beschaving. Maar eene beschaving als de tegenwoordige is niet in haren loop te stuiten, zoolang zij het toppunt niet heeft bereikt; een strijd voor de nationaliteit zal daarom altijd nietig en rampspoedig zijn, wanneer hij

niet tevens een wedstrijd in beschaving en vrijheid is. Kleine en afgezonderde volkseigendommelijkheden kunnen zich dan slechts staande houden, wanneer zij in staat zijn om zich binnen hunne eigene grenzen op te sluiten, en van alle hoogere behoeften der beschaafde wereld los te rukken, of wanneer zij den inhoud der beschaving in hun eigen vleesch en bloed weten over te planten, en als een nieuw wezen voort te brengen. Die niet verteren kan, zal verteerd worden.

TIENDE HOOFDSTUK.

Boven en beneden. — Het lot der geestelijke staatkunde. — Drie omwentelingen. — Adel, burgers en volk. — Tot de philosophie der geschiedenis. — JOZEF II *en* WILLEM I. *— De zoogenoemde zeven tirannijen van* JOZEF. *— Was* JOZEF *een Katholijk? — De opstand der Seminaristen. — »Een tiran zijt gij geweest, doch zulk een als de dag, enz."*

Verlaten wij nu de benedenstad, om ons naar de bovenstad te begeven. — Onder den grond, boven op het dak — in de benedenstad het oude België, in de bovenstad de geschiedenis van den jongsten tijd. De omwenteling van 1830 beperkte zich binnen eene vrij kleine ruimte. Hier is het *Park*, waar de Hollanders zich tegen den aanval der verbitterde volksmenigte verschansten. Zij stonden als helden pal, en vonden een koud graf onder de boomen, die liefelijke geuren verspreiden, en nu tot eene gezochte wandelplaats der zorgelooze *beau monde* dienen. Aan de eene zijde van dit groene slagveld staat de kamer der Vertegenwoordigers van het Nieuwe

België; aan de andere zijde het paleis zijns Konings. De Koning heeft, even als de Gedeputeerden, het uitzigt op deze met bloed bevlekte boomgroepen, die als uitroepingsteekens daar staan bij de misslagen eener vroegere regering.

België heeft drie omwentelingen gemaakt: de eerste tegen Spanje, de tweede tegen Oostenrijk, de derde tegen Holland.

Bij de *eerste* omwenteling stond de *Adel* aan het hoofd. Het bekende smeekschrift der Edelen, dat in het jaar 1566 door omstreeks 400 edellieden in het paleis van PHILIPS VAN MARNIX, Heer van St. Aldegonde, werd onderteekend, was het eerste bedrijf van het vreeselijke treurspel, dat den grootsten dramatischen dichter van Duitschland tot geschiedschrijver heeft gemaakt. De adel van dien tijd was zeer verarmd door de oorlogen, die deze voor de zaak van KAREL V hielp voeren, zonder er eene geëvenredigde bezoldiging voor te genieten; maar zijn invloed op volk en burgers was even groot als in vroegere tijden, ja grooter nog, want de volstrekte, eene centrale magt beoogende maatregelen van KAREL V hadden den moed der burgers neêrgedrukt, den fieren nek der gemeenten langzamerhand gebogen, en adel en geestelijkheid waren bijna alleen de toongevers in de vergaderingen der staten.

Bij de *tweede* omwenteling was het de *middelstand*, die het eerst handen aan het werk sloeg (van de geestelijkheid zullen wij nader spreken). De *tiersétat* was het, die in November 1798 het eerst in

de vergadering der staten van Braband de schatting weigerde; de nieuwe gilden (*les neuf nations*) stemden niet mede toe in de bewilliging, die de beide andere standen reeds gegeven hadden. Uit den middelstand waren de advokaten VAN DER NOOT en VONK de beide aanvoerders der »Brabandsche revolutie.” De middelstand onderteekende de procuratie, die VAN DER NOOT tot »gevolmagtigd agent van het Brabandsche volk” benoemde. De middelstand vormde het comité van VONK »*pro aris et focis*” (voor altaren en haardsteden.) (1)

Bij de *derde* omwenteling was het daarentegen juist het volk, dat al de anderen vooruitsnelde. Een ongebondene volkshoop uit de laagste klasse was het, die op den 26sten Augustus 1830, na de opvoering van *La Muette de Portici*, het eerst aan het muiten sloeg, het paleis van den minister VAN MAANEN en eenige andere huizen plunderde en in brand stak. De laagste volksklasse was het, die gedurende de bloedtooneelen der drie Septemberdagen vocht. De hooge adel sloot zijne woningen, en bleef, nog eenige jaren later zelfs, teruggetrokken en pruilend. De middelstand was verbluft, besluiteloos, vreesde de revolutionairen meer dan de regering, en vormde eene rondgaande

---

(1) Uitzonderingen had men hier voorzeker even goed als bij de Fransche revolutie. Zoo, b. v. leverde de Hertog VAN URSEL, Generaal-Majoor in Oostenrijksche dienst, zijn ontslag in, om een werkzaam deel te nemen aan de revolutionaire gebeurtenissen te Brussel.

wacht, om have en goed voor plundering te beveiligen. Eerst nadat het werk volbragt was, sloot men zich aan de omwenteling aan, van wier uitgebreidheid men zich in geenen deele zulk een groot denkbeeld had gevormd, hoe verbitterd de gemoederen ook over de maatregelen der regering waren.

Zien wij nu eens, welke rol de in al de drie omwentelingen betrokkene geestelijkheid gespeeld heeft. De opstand tegen Spanje had de geestelijkheid tegen zich — hij mislukte. Van den opstand tegen Jozef II was de geestelijkheid de aanstookster, en later bijna uitsluitend het hoofd en de aanvoerster — hij gelukte derhalve, maar het was ook daarom, dat hij zijn doel miste. Bij het uitbreken der laatste omwenteling hield de geestelijkheid zich op een behoorlijken afstand, en ziedaar — zij gelukte volkomen.

Eenige woorden tot nadere opheldering.

Bij de verbittering tegen Spanje stond de geestelijkheid aanvankelijk de ontevredene Edelen ter zijde; want ook zij was jegens Philips II niet gunstig gestemd. Het gerucht van eene invoering der inquisitie maakte zoo wel de priesters als de leeken vervaard. Bovenal was het de aanstelling van dertien nieuwe bisschoppen, wat den invloedrijken prelaten ongerustheid inboezemde. Deze bisschoppen werden namelijk met de abdijen begiftigd, wier abten zitting en stem in de vergadering der staten hadden. Een deel der hoogere geestelijkheid verloor daardoor een gedeelte van haren invloed; een ander deel zag zijne inkom-

sten aanmerkelijk gesmaldeeld. Dit verbitterde, en de prelaten hadden gaarne met de Edelen zamengespannen. Maar de godsdienstige wending, die de Nederlandsche opstand nam, verschrikte weldra de Katholijke priesterschap; elk hunner in het bijzonder zag er het veel grootere van gevaar in, en spoedig kozen zij weder de zijde der kroon. Eene tegenomwenteling werd bewerkt, en de zuidelijke Nederlanden traden weder onder de opperheerschappij van Spanje. De Spaansche veldheeren schreven de overwinning aan zichzelven toe; doch stool en altaarkas hadden meer veroverd dan snaphaan en zwaard.

Anders was het bij den opstand tegen Jozef II. Ditmaal waren het juist de bisschoppen, wier magt dreigde verbroken te worden. Zelfs later, toen Jozef eenige staatkundige edicten weder ingetrokken had, hield hij de wet voor de seminariën, de voornaamste doorn in het oog der geestelijkheid, nog in stand. Daarom was ook niemand werkzamer, om volk en burgers tot den opstand aan te sporen, dan zij. De aartsbisschop van Mechelen en de bisschop van Antwerpen vaardigden een herdelijken brief uit, waarbij zij de wapenen der omwenteling zegenden. De Oostenrijkers werden dan ook door het opgewondene volk werkelijk verdreven. Maar deze hierarchie, die Jozefs tolerantie-edict vervloekte, hoe ware het mogelijk, dat zij däär verdraagzaam zijn zou, vaar zij zelve dictator was? Weldra betoonde zij zich vijandig en onverdraagzaam jegens die volkspartij, welke aan hare zijde uit vaderlandslievende, dat is

uit liberale en niet uit godsdienstige beginselen, medegevochten had. De partij, aan wier hoofd de advokaat VONK stond, telde onder hare aanhangers de vurigste en bekwaamste koppen; doch dit belettede niet hen te isoleren en eindelijk in den ban te doen. Zoo werden de beste krachten versnipperd, en de Oostenrijksche troepen keerden terug; maar kort daarop rukte DUMOURIEZ van de Fransche zijde aan, de liberalen wendden zich tot dezen, België werd door de Nationale Conventie onder Frankrijk ingelijfd, en dezelfde geestelijkheid, die even te voren het stelsel van verdraagzaamheid en van onderwijs van JOZEF II niet wilde dulden, moest haren nek nu onder eene regering buigen, die noodig had door een decreet te verklaren, dat de Fransche natie het bestaan van een hooger wezen erkende!

Door deze ervaring geleerd, heeft de geestelijkheid, bij de laatste omwenteling tegen Holland, eene wijzere staatkunde opgevolgd: in plaats van de krachten der oppositie door onverdraagzaamheid te verdeelen, heeft zij den Liberalen de hand gereikt tot die unie, welke sedert 1828 den tegenstanders van de Hollandsche regering zoo vele krachten schonk. Voor het oog der wereld heeft de hierarchie hare eerzucht eenen tijd lang beteugeld, om hare geheime plannen tot op een beteren tijd verborgen te houden. Zonder er zich in te mengen, liet zij het bloedige bedrijf der volkshoopen van 1830 zich ontwikkelen. Bij het ontwerpen der nieuwe constitutie scheen zij slechts een matigen invloed te gebruiken,

en liet zij lijdelijk toe, dat alle vrijheden, die anders bij haar in een kwaden reuk stonden, er in opgenomen werden. Later eerst, toen het nieuwe staatsgebouw geregeld, toen de constitutie geheel naar den wil en de uiterste vorderingen der liberale partij gegrondvest scheen, toen eerst trad zij op, en plaatste zich aan den voor haar bereiden disch. Verrast bemerken nu hare argelooze strijdgenooten hoeveel zij stilzwijgend door deze vrijheden voor haar gewonnen heeft, — welke waarborgen de scheiding der kerk van den staat, de vrijheid van onderwijs, de lagere schatpligtigheid der kiezers, enz., haar geschonken hebben. De geestelijkheid echter is nu in het volle regt, en geniet de vruchten der omwenteling en harer staatkunde, zoo als zij ze in vroegere tijden nog nimmer heeft genoten.

Eene treurige opmerking kan men niet onderdrukken, wanneer men de rij dezer drie omwentelingen overziet; ons bekruipt daarbij een gevoel, alsof in de geschiedenis der volken even weinig geregtigheid heerscht, als in het lot van enkele menschen. Wanneer eene omwenteling ooit voor den regterstoel van God en van menschen geregtvaardigd scheen te zijn, dan was het, toen men de wapenen aangordde tegen de dwingelandij van Philips II en zijne beulen. Deze omwenteling mislukte. — Wanneer ooit een gebieder de edelste, de menschelijkste en zijnen tijd vooruitsnellende denkbeelden in zijne wetten tot grondslag heeft gelegd, dan was het Jozef II. Maar deze gebieder had den vorm des regts verkracht. De

half regtvaardige, half onregtvaardige omwenteling gelukte in den beginne, doch leed op het einde schipbreuk. — Wanneer ooit eene omwenteling door haar plotseling losbarsten Europá deed verbaasd staan, dan is het de laatste, tegen WILLEM I. Zonder door eenen *coup d'état* reden tot bloedvergieten gegeven te hebben, zonder dat zelfs te midden des opstands door onmenschelijkheid of wreedheid de gistende menigte werd opgehitst, was er eensklaps eene daad geschied, waarover niet alleen de vreemdelingen, maar ook de natie zelve, versteld stond. En deze omwenteling — vierde hare volkomene zegepraal....!

Over den opstand tegen Spanje zullen wij geene woorden meer verspillen; deszelfs geschiedenis is een eigendom der Duitsche natie geworden, waartoe de Nederlanden destijds behoorden. De beide grootste dichters van Duitschland hebben ze in den mond des volks gelegd, en de Duitsche jeugd knarst heden nog op de tanden, wanneer POSA spreekt: »Daar stiet ik op verbrande menschenbeenderen!"

Minder bekend is de revolutie tegen JOZEF II. De groote vloed der Fransche staatsomwenteling, die er bijna gelijdig mede losbrak, heeft dezen kleinen stroom ingezwolgen en aan het oog onttrokken. De lezer, die zich onder de voorvallen van dat tijdperk verplaatst, houdt zich liever met de groote gebeurtenissen bezig, die, van Parijs uitgaande, de gedaante der wereld hebben veranderd, dan met de kleine intrigues en schermutselingen, die den naam

van »Brabandsche revolutie" dragen en zulk een jammerlijk einde namen.

Nu dan een woord over JOZEF II, over dien martelaar, wien de wijsbegeerte en de menschelijkheid de heilige kroon moeten opzetten, — over dien ongeukkigen Keizer, aan wien geen Oostenrijker kan worden herinnerd, zonder eenen traan ter zijne nagedachtenis te plengen. O geest van den edelsten man, die ooit eene kroon heeft getorscht, wanneer zal men u regt laten wedervaren! Wanneer zal de banvloek ophouden, die, even als op Keizer HENDRIK IV, ook op u zelfs na uwen dood is blijven kleven! Zij, die hunnen glans aan u te danken hadden, bedekten uwen roem, uwe glorie, met hunne handen voor het oog der wereld. O Oostenrijk! wanneer eenmaal de dag der beproeving voor u aanbreekt, waarop gij angstig naar redding zult uitzien, als de door u groot gewordene naburen u met de wapenen aanvallen, dan zult gij vol berouw uwe geprangde borst met vuisten slaan, en uwer zouden gedenken. »JOZEF! JOZEF!" zult gij roepen, »wee mij! ik heb de daden, den geest en de nagedachtenis van hem verloochend, die mij altijd tot een banier zou geweest zijn in den nood. Verfoeid zij de lasterende staatkunde, die niet beseft, dat de geestdrift een vulkaan is in de gemoederen der volken, die door alle aderen van het vaderland eene warme liefde doet stroomen!"

Wat heeft Pruissen niet van zijnen FREDERIK gemaakt! Zijne nagedachtenis heeft de geheele natie

groot doen worden; zijn naam werd een standaard, waarom zij zich schaarde; hij werd de groote mast van den jeugdigen staat.

En hoe hebt gij met den vorstelijken eik omgesprongen, wiens heerlijk lommer een hemel voor den troon, eene reusachtige tent voor de volken had kunnen worden! Zijne wetten hebt gij laten varen; zijne nagedachtenis is daar, waar zij in het harte des volks was blijven leven, bijna geheel uitgeroeid. Hij was geen gelukkig vorst; hij was niets dan een martelaar — dat is: hij was meer dan dit alles.

O, waarom hebt gij het martelaarschap van den met doornen gekroonden Keizer niet begrepen! — waarom uw harte niet geneigd naar het evangelie, dat in zijne den tijd vooruitsnellende wetboeken lag opgesloten! — dan....

Doch wij zullen ons met België bezig houden.

Men kan de omwenteling van het jaar 1830 niet tot op den bodem doorzien, zonder zijnen blik terug te werpen op de zoogenoemde Brabandsche revolutie van het jaar 1788. Gene is slechts de tweede en meer gelukkige aanval, waarbij men onder gunstiger omstandigheden en op een beter gekozen oogenblik den schok herhaalde, die men reeds tweeënveertig jaar vroeger beproefde te geven. Men kan de tweede aardbeving niet verklaren, zonder der vroegere zijne opmerkzaamheid geschonken te hebben.

Willem I is om dezelfde reden van den troon gestooten als Jozef II, ja zelfs de uiterlijke verschijnselen hebben eene verbazende overeenkomst.

Even als men bij de revolutie tegen het huis van JOZEF al de weldaden vergat, die de veertigjarige regering van MARIA THERESIA hun geschonken had — welk tijdperk nog heden door al de Belgische geschiedschrijvers als het gelukkigste wordt afgeschilderd, dat België ooit beleefd heeft — even zoo vergat men onder WILLEM I al de jaren, die België onder den wreeden scepter van NAPOLEON had doorgeworsteld; men vergat al de weldaden, die de grondwet van 1815 hun in vergelijking van het Fransche staatsbestuur had geschonken. En even als de staatkunde van JOZEF er voor boeten moest, dat zij van het verkeerde gezigtspunt uitging, door deze rijke en magtige provinciën enkel als een aanhangsel van het overige Oostenrijk te beschouwen, even zoo boette er ook de Nassausche staatkunde voor, dat zij België enkel als een toevoegsel van, Holland behandelde. Dit groot staatkundig vergrijp bevat eene gewigtige les voor het tegenwoordige Oostenrijk, in zijne betrekking tot Hongarije, Lombardije, enz., even als voor Pruissen in zijne betrekking tot de Rijnprovinciën en het groothertogdom Posen. Bestudeert de geschiedenis van JOZEF II en WILLEM I, gij Oostenrijksche en Pruissische staatsmannen! en prent de uitkomsten in uw geheugen, en grift ze diep in uw hart, opdat ook gij niet, wanneer het uur der beproeving slaat, in zulk eenen afgrond stort. Laat de Geschiedenis uwe leermeesteres zijn, van u, die zooveel gewigt hecht aan het geschiedkundige in den staat!

—

Waarin bestonden dan deze zoo beruchte dwingelandijen, die de Belgische geschiedschrijvers tegenwoordig met vernieuwden ijver den zoon van MARIA THERESIA aanwrijven?

Eerste dwingelandij: De tolerantie-wet van 13 October 1781: »Alle gewetensdwang houdt op; aan »de Augsburgsche en Helvetische geloofsgenooten, zoo »mede aan de niet vereende Grieken, zal overal eene »afgezonderde uitoefening van ieders godsdienst wor»den toegestaan. De gemengde huwelijken zullen »toegelaten worden, en de tot hiertoe in gebruik »geweest zijnde *reverses* (volgens welke de ouders zich »verbinden moesten alle kinderen in de Katholijke »leer op te voeden) houden op te bestaan."

Dit tolerantie-edict, dat de fakkel des krijgs ontstak tusschen de Roomsche geestelijkheid en den Keizer, is zelfs voor het begrip der hedendaagsche vrijheid niet eens voldoende; want dat hier van *verdraagzaamheid* en niet van *gelijke regten* gesproken wordt, is in onze oogen reeds een valsch beginsel. Bovendien werd aan de andersdenken slechts eene afgezonderde godsdienstoefening toegestaan, en de wet zeide uitdrukkelijk: »Aan de Katholijke eeredienst alleen zal het voorregt der openbare godsdienstoefening verblijven."

Even zoo vervielen bij de gemengde huwelijken slechts gedeeltelijk de *reverses*, daar voortaan bij een Katholijk vader alle kinderen, zoowel van het mannelijk als van het vrouwelijk geslacht, in de Katholijke leer moesten worden opgevoed, *hetwelk als*

een voorregt der heerschende kerk moest beschouwd worden," terwijl daarentegen, bij eenen Protestantschen vader en eene Katholijke moeder, de kinderen ieder naar hun geslacht de ouders te volgen hadden. Men ziet hieruit, dat JOZEF niet met onstuimige drift aan het hervormen is gegaan, maar den godsdienstigen naijver en den heerschenden geest zijner Katholijke staten voorzigtiglijk verschoonde.

Doch dit verschoonende gedrag jegens de godsdienst van den staat was niet genoeg om de Jezuïten te verzoenen; van het oogenblik af, waarop aan anderdenkenden bescherming verleend en de toegang tot ambten en waardigheden ontsloten werd, van dat oogenblik af had de Keizer geene rust meer.

Het is om de gevolgen belangrijk, dat wij hier aan de tegenvoorstelling van den toenmaligen Aartsbisschop van Mechelen, vorst FRANKENBERG, eene plaats inruimen:

»Ingevolge een onder het publiek reeds vrij alge»meen gerucht," zoo luidt deze tegenvoorstelling, »hebben de Protestanten bij Uwe Majesteit een ver»zoekschrift ingediend om vrije godsdienstoefening en »om het verlof van tot dat doel te Brussel een be»dehuis op te rigten. Ik kan alzoo niet nalaten Uwe »Majesteit op het dringendste te verzoeken aan de »Protestanten deze gunst nimmer toe te staan, daar »ik de erge gevolgen vooruitzie, die hieruit zouden »voortspruiten, deels met opzigt tot het gevaar van »verleiding, waaraan zelfs de meest ijverige Katho»lijken zouden blootgesteld worden, deels uithoofde

»van den hevigen indruk, welke zulk eene verdraag- »zaamheid jegens de Protestanten op eene natie »zoude maken, die hoogst vooringenomen is tegen »alle nieuwigheden in geloofszaken. De geschiedenis »van den opstand der Nederlandsche provinciën le- »vert hiervoor maar al te treurige bewijzen op. Mij »zou het daarenboven onmogelijk zijn, in mijn bis- »dom de hand te leenen ter verbreiding van ketter- »sche leerstellingen, in eenen tijd, waarop de ijver »voor het ware geloof buitendien reeds zoo aanmer- »kelijk begint te verkoelen...."

Tweede dwingelandij. De wet van 5 December (in de Duitsche erflanden reeds op den 14den April afgekondigd): »Alle soort van aflaten en dispensa- »tiën worden voortaan slechts door de inheemsche »priesterschap uitgedeeld, en de voorbehouding voor »die bijzondere gevallen, waarin alleen de Pauselijke »stoel dispensatie kon verleenen, die buitendien de »bisschoppelijke regten smaldeelt, zal voortaan, als »op eene valsche vooronderstelling gegrond, niet »meer geldig zijn." — Deze *voorbehoudingen*, welke hoogst belangrijke sommen uit den staat lokten, had men den Pauselijken stoel in vroegere tijden reeds bij herhaling geweigerd.

Derde dwingelandij. Wet van 19 Maart 1783. »De kloosters der lediggaande monniken worden op- »geheven, om hunne inkomsten aan te wenden tot »een nuttiger, het godsdienstig en menschelijk be- »lang meer bevorderend doel." — De 32,000 mon- niken en nonnen, die tot heden een werkeloos,

»bespiegelend" leven leidden, zagen zich hierdoor niet in eenen hulpeloozen, kommervollen toestand verplaatst, zoo als eenige schrijvers der Katholijke partij, ten onregte, beweren; men ging hierbij veeleer met eene waarlijk menschlievende verschooning te werk. Zij, die uit de opgehevene kloosters zich buiten 's lands wilden begeven, ontvingen reisgeld; aan hen, die overgingen tot eene der orden, welke in de erflanden nog waren in stand gebleven, werd eene jaarlijksche bijdrage van 150 gulden geschonken, eene som, die nog verdubbeld werd, wanneer zij tot de nut verspreidende orde der Barmhartige broeders en tot de Piaristen overgingen. Aan hen, die wereldlijke priesters werden, schonk men eene jaarwedde van 300 gulden, aan de Karthuizer abten van 800 gulden, enz.

Vierde dwingelandij. Wet van 24 November, 1783. »De Roomsche stoel heeft niets meer te be»velen over de geestelijke plaatsen, binnen de gren»zen van de Oostenrijksche staten. Alle geestelijke »regtspleging wordt voortaan slechts door inlandsche »bisschoppen en aartsbisschoppen uitgeoefend."

Vijfde dwingelandij. »Het huwelijk is eene bur»gerlijke overeenkomst."

Zesde dwingelandij. Wet van 8 April, 1786. »De broederschappen, die onder het patronaat van »verschillende heiligen zich aan zoovele misbruiken »schuldig maken, worden gezamentlijk tot één groot »ligchaam vereenigd, onder den naam van *Broeder»schap der werkdadige liefde jegens zijne naasten.*

»Jezus Christus alleen zal hun Beschermheer zijn."

Zevende dwingelandij. Wet van 6 Junij, 1786. »De geestelijke ambten zullen niet meer naar goed-»dunken begeven, maar voor de mededinging van »de bekwaamsten opengesteld worden (1)."

»Deze maatregelen," zeggen de nieuwere Belgische geschiedschrijvers, die deels uit Katholijke, deels uit patriotische beweegredenen zich beijveren om de Brabandsche revolutie van 1788 in een voordeelig licht te stellen, »deze maatregelen hebben de gemoederen der volksmenigte opgewonden." — Wel toch niet, Heeren! Wat heeft het volk met deze maatregelen te maken? Een gedeelte derzelve — te weten, de burgerlijke echt en de gelijke regten van alle gezindheden — heeft de nieuwe Belgische constitutie van 1830, als twee harer kostbaarste paragrafen, in zich opgenomen, en juist het volk, dat toch de omwenteling had uitgevoerd, heeft er geene de minste aanmerking op gemaakt; — een ander gedeelte werd zelfs in het vervolg door Oostenrijk behouden, dat anders zoovele wetten van Jozef heeft opgeheven. De verandering met de kloosters, waaronder die der Jezuïten vooral het grootste getal uitmaakten — waarom zij dan ook na de opheffing de grootste intriganten en spectakelmakers geweest zijn — werd zelfs door den Paus erkend; en heeft men niet in een vorig hoofdstuk van dit werk ge-

(1) De dagteekeningen der hier aangehaalde wetten zijn die, waarop zij in de Nederlanden afgekondigd werden; de meeste werden in de andere erflanden reeds vroeger uitgevaardigd.

zien, dat de Belgische bisschoppen zelve zich beijveren, om der werkelooze monnikenkloosters eene andere, meer nuttige inrigting te geven? Het volk was alzoo niet tot opstand gedreven door deze maatregelen; neen! lastert het niet uit vaderlandsliefde: het werd opgeruid door de Jezuïten, die de geestelijkheid aan hunnen leiband lieten loopen, en door de geestelijkheid, die de vergaderingen der stenden leidde, en op het geweten der leeken eenen onbepaalden invloed uitoefende (1).

Het doel van den Keizer was: de kerk des staats te bevrijden van de inbreuken, die Rome op hare regten had gemaakt. Toen hij echter dit doel zag miskennen, rijpte bij hem de reeds lang gevoede overtuiging, dat de opvoeding der jonge geestelijkheid hoofdzakelijk euvel ging aan gebrek aan wetenschappelijke en letterkundige vorming. Dit had dan het zoo dikwerf genoemde, noodlottige edict van den 16den October 1786 ten gevolge, bij hetwelk de Bisschoppelijke seminariën werden opgeheven, en een algemeen seminarium aan de universi-

(1) De abt Xavier Feller te Luik, een geschikt werktuig der Jezuïten, heeft de tegenvoorstellingen der Nederlanders in achttien deelen bijeenverzameld, onder den titel van: *Recueil des répresentations, protestations et réclamations de tous les ordres de citoyens dans les Pays-Bas catholiques*, enz. 1787—1790, 8. — De nieuwere levensbeschrijvers van Jozef II (Gross-Hoffinger, Ramshorn, enz.) schijnen dit werk niet ingezien te hebben. Tegen het tolerantie-edict ijverde vooral de Jezuït Dudoyart in eene brochure, die vele uitgaven beleefde.

teit te Leuven — behalve een tweede ondergeschikt seminarium te Luxemburg — daarvoor in plaats gesteld werd, met de bepaling, dat voortaan geen jongeling den geestelijken stand kon intreden, zonder vijf jaren aan dit seminarium gestudeerd te hebben.

Het zal wel niet noodig zijn heden ten dage de bedoeling van deze wet nader toe te lichten, die toenmaals reeds in de overige erflanden als weldadig en doelmatig werd beschouwd, en waarvan niemand de heillooze gevolgen vermoedde. En toch hooren wij bij den hevigen strijd, die door het vraagstuk over het onderwijs weder in Frankrijk en het tegenwoordig België is aangeblazen, de regtmatigheid van deze wet met hevigheid bestrijden. De bedoeling des Keizers was blijkbaar de lagere geestelijkheid te sterken, en aan hen, die tot hiertoe in de diepste onwetendheid en meer dan militaire ondergeschiktheid opgevoed werden, voor het toekomende de middelen aan de hand te geven om zich met meer zelfstandigheid te ontwikkelen, en zich niet enkel als werktuigen zonder eigen wil van de hoogere kerkregering en hare eerzucht te beschouwen.

Men heeft Jozef als eenen atheïst afgeschilderd; doch al zijne kerkelijke wetten bewijzen duidelijk, dat hij het Katholijk geloof opregtelijk toegedaan was, ofschoon dan ook niet in den beperkten en onverdraagzamen zin der Roomsche hierarchie. Overal heeft de Keizer de Katholijke voor de heerschende kerk in zijne staten verklaard. Zijne pogingen hadden blijkbaar ten doel eene Katholijk-Duitsche kerk

te stichten — geene Duitsch-Katholijke in de tegenwoordige beteekenis van het woord, maar ten naastenbij op de wijze als de Anglicaansche kerk, doch verbeterd en meer consequent; — en hiermede maakte hij in zijne erflanden een begin. De hoogere geestelijkheid echter, die op haren meer gevorderden leeftijd den Roomschen stoel, aan welken zij hare waardigheid te danken had, blindelings was toegedaan, stelde aan dit voornemen de grootste hinderpalen in den weg. Daarom wilde de Keizer ten minste voor de toekomst zorgen, door het opvoeden der priesterlijke jongelingschap, en door het versterken van de magt der lagere geestelijkheid, die met het volk in onmiddellijke betrekking staat (1).

---

(1) Een half officieel geschrift, bijna tenzelfden tijde uitgegeven door den abt Dufour, benoemd professor aan het nieuw theologisch seminarium te Leuven, onder den titel van *Plan der oprigting van het generale seminarium*, enz., drukt zich ten naastenbij aldus uit: Het doel dezer instelling is, de Belgische geestelijkheid, die tot heden te veel met *vreemde* grondstellingen werd gedrenkt, tot de ware grondstellingen der zamenleving op te leiden, de priesters tot het oorspronkelijk Christendom terug te voeren, de zelfzuchtige kloosteropvoeding der monniken te doen vervangen door geestdrift voor het vaderland en door gehechtheid aan den staat, en het Ultramontaansch gezag te verbannen. Aan de jeugdige priesters zal eene opvoeding gegeven worden, overeenkomstig de verlichting der eeuw; men zal hun aantoonen, hoe de maatschappij zich beschaafd heeft, hoe de werktuigkunde tot een hoogeren trap van volkomenheid is gestegen, enz. — De schrijver van dit werkje verklaart zich bovenal tegen het monnikenleven, tegen die »nutteloze kluizenaars, die zich aan een leven toewijden, dat slechts verteert, zonder iets voort te brengen," enz. — Zoo schreef men in Oostenrijk, ten jare 1789.

Doch de slag, die hierdoor aan de magt der hoogere geestelijkheid zou worden toegebragt, werd door haar ook op het levendigst gevoeld, en van den dag af, waarop deze wet op het seminarium in België werd afgekondigd, was ook de Oostenrijksche heerschappij in de Nederlanden ontworteld. Want de hooge geestelijkheid zat als de tweede stand in de Staten-generaal, en als de eerste stand in den familieraad der geloovige burgers.

Op den 15den November werd het algemeen seminarium te Leuven geopend, en den 1sten December reeds brak onder de seminaristen een hevige opstand los tegen den directeur. Wie toch zou dezen aan de strenge kloostertucht gewonen kweekelingen eensklaps zulk een vermetelen geest ingestort hebben, van zich tegen de bevelen des Keizers te verzetten? Toen de regters van onderzoek van Brussel kwamen, en ophelderingen verlangden over de bezwaren der seminaristen, antwoordden deze: zij eischten *sanam doctrinam et bonam disciplam!!* Zij hadden alzoo in *veertien dagen* ontdekt, dat de leer niet zuiver en de tucht niet gestreng genoeg was!

Vorst Frankenberg, Aartsbisschop van Mechelen, die voor een begunstiger van den opstand werd gehouden, vond het zelfs raadzaam dezen openlijk af te keuren. — Verwonderlijk echter was het, dat de stenden van Vlaanderen zich in deze aangelegenheid mengden, waarmede zij direct niets te maken hadden; verwonderlijk was het, dat dit edict des Keizers ook vele andere klassen der bevolking in op-

schudding bragt, die er volstrekt geen begrip van hadden. Wie toch maakte dit vuur aan het branden? wie stookte het aan?

En evenwel moet men tot eer van het Belgische volk zeggen, dat de invloed der geestelijkheid, in spijt van kansel en biechtstoel, niet vermogend genoeg zou geweest zijn, eene omwenteling tot stand te brengen, wanneer JOZEF in de burgerlijke wetgeving en in de staatsregeling geen inbreuk gemaakt had op deszelfs regten. Ongelukkiglijk geschiedde dit. Eenmaal met de hervorming van België's toestand bezig, gaf de Keizer zich geene rust meer. Op den 1sten Januarij 1787 vervaardigde JOZEF eene reeks van besluiten uit, die de oude indeeling der Belgische provinciën, ten behoeve eener betere en meer centraliserende administratie, veranderden, die het grondgebied in negen kreitsen verdeelden, het regtswezen door drie instantiën voor het geheele land op een gelijkmatigen voet bragten, en de tot hiertoe bestaan hebbende regtspleging, alle exceptionele ressorten, grondleenen en geestelijke regtbanken, afschaften.

Over het algemeen steunde deze reorganisatie op wijze gronden, en moest zij tot heil van het land verstrekken; zelfs de hem vijandiggezinde schrijvers stemden daarin overeen. Het grootst gedeelte dezer nieuwe staatsregeling is dan ook in die van 1830 behouden, en toch beging JOZEF eene erkende onregtvaardigheid in den vorm. Deze norsche verorderingen woelden den regeringsvorm om; zij waren

eene willekeurige verkrachting van de *Joyeuse entrée*, die toch door JOZEF bezworen was. »Eenmaal dezen weg ingeslagen, wie waarborgt ons dan voor andere inbreuken?" schreeuwde alles door elkander, en de burgerstand, wiens voordeel men bij de opheffing der exceptionele regtbanken zoo weldadiglijk beoogde, schreeuwde het hardst. Geen mensch wilde van de goede inzigten des Keizers hooren. De *Joyeuse entrée* (de blijde inkomst), de oude grondwet van Braband, werd opengeslagen, en op aller lippen zweefde het 35ste Artikel: »Ingeval de vorst geen acht mogt slaan op de privilegiën, hetzij in hun geheel of in hunne bijzondere deelen, verklaart hij in zulk een geval zelf, dat de onderdanen zullen ophouden hem te dienen," enz.

Op den 21sten November 1788 ontzeide de derde stand der Staten-generaal te Brussel aan de regering de verlangde belasting (het gewone budget). Drie dagen vroeger had hetzelfde te Henegouwen plaats gevonden, waar de gezamentlijke drie standen ze weigerden. JOZEF moest tot militaire maatregelen zijne toevlugt nemen — en op het einde des jaars 1789 was in geheel België geen enkel Keizerlijk soldaat meer te vinden. Het land was — met uitzondering van Luxemburg — voor Oostenrijk verloren, en ofschoon het weder veroverd werd, zoo had toch de revolutie den weg voor de later binnenrukkende Franschen aanmerkelijk gebaand.

Zonderling! Op den avond vóór de groote wereldscheuring, die men de Fransche revolutie noemt,

op het oogenblik dat de geest van wedergeboorte der achttiende eeuw zijnen adem over volken en vorsten blaast, ziet men dit België, even als de Schoone Slaapster uit het sprookjesboek, eensklaps uit den honderdjarigen slaap in zijn middeleeuwsch gewaad ontwaken, en zijne banier zwaaijen ter verdediging van aloude, vermolmde privilegiën, tot wier vernieling de groote naburige natie is opgestaan. Geheel anders dan in Frankrijk, is het hier juist de troon, vanwaar de nieuwe hervormingsdenkbeelden uitgaan, en het volk is het, dat ze terugstoot.

ELFDE HOOFDSTUK.

Keizer Jozef *en de Koning der Nederlanden. — De grondwet van het koningrijk der Nederlanden en de Belgische edelen. — Een spel om de meerderheid. — Onheilspellende herderlijke brief van den Vorst-bisschop* de Broglie. — *Ruwe strafoefening. — Weldadige maatregelen en slechte gevolgen. — Het Hollandsche schoolwezen. — Nogmaals Leuven. — De tegenstand der Liberalen. — Finantiële moeijelijkheden. — De advokaten en het plakaat over de taal. — Verbond tusschen de Katholijken en de Liberalen. — De bedoelingen van het Weener Congres. — Onregtvaardige beschuldiging tegen het Congres. — De hoofdgebreken van de Hollanders en den Koning. — Onverschoonbare hegemonie. — Bijdrage tot het karakter van* Willem I.

Zelfs de hevigste tegenstanders van Jozef II moeten erkennen, dat zijn voornemen, zijne bedoelingen uit de edelste bronnen ontsprongen; zijne vurigste vereerders echter moeten tevens met droefheid toestemmen, dat de letter der wet in de Brabandsche

aangelegenheden tegen hem sprak, en de Brabandsche revolutie voor het uiterlijke regtvaardigde.

Anders was het met de omwenteling tegen Holland. De letter der wet is hier blijkbaar vóór den verdrevenen Koning, en slechts het gevoel als mensch kan den opstand verontschuldigen, zoo niet regtvaardigen.

Door de lotsbestemming van JOZEF II en van WILLEM I zijn dezelfde electrieke draden geweven, die op gelijke punten van hun aangenomen stelsel eenen schok gaven. Even als JOZEF, gedurende de laatste levensjaren zijner moeder, in eenzame nachten zijne hervormingsplannen beraamde, die hij, naauwelijks ten troon gestegen zijnde, zich haastte ten uitvoer te brengen, — even zoo had ook WILLEM I in zijne ballingschap de plannen reeds volkomen ontworpen, die hij in werking bragt, toen hij met een hart vol weldadige voornemens den troon der Nederlanden beklom. Beide wilden *tabula rasa* met het bedorvene verledene van dit land maken, en het een nieuw, krachtiger leven instorten. Maar wat zij bedorven meenden te zijn, was nog jong en groen, en zij struikelden en vielen over de wortelen, die in uitgebreide, onuitroeibare takken zich door den bodem hadden verspreid.

Wij zouden aan de heilige waarheid der geschiedenis te kort doen, zoo wij niet bekennen wilden, dat WILLEM I, toen hij het bewind over België aanvaarde, vol was van de edelste en welwillendste voornemens ten opzigte van dit rijk.

Ofschoon ook de oude Hollandsche grondwet — die hij, met belangrijke verbeteringen, voor den nieuwen staat tot grondslag legde — niet alle vrijheden en waarborgen opleverde van de hedendaagsche Fransche en Belgische constitutie, zoo was men toch oneindig vooruitgegaan in vergelijking van NAPOLEONS willekeurige heerschappij, van wier dwang België eensklaps bevrijd werd. Het was een vooruitgang, waarvan het volk een paar jaren vroeger naauwelijks had durven droomen.

»Men heeft alle mogelijke zorg gedragen," zeide de Koning in zijne troonrede, bij de eerste vergadering der Staten-generaal, op den 8sten Augustus 1815, »om de voor de natie zoo dierbare regten uit te breiden, om ze op de meest naauwkeurige wijze vast te stellen, en op de nieuwe staatsregeling den stempel te drukken van eene verlichte eeuw en van een volkomen karakter. De onschendbaarheid der regterlijke magt blijft onherroepelijk vastgesteld. Vrijheid van geweten, in de ruimste beteekenis des woords, is verwaarborgd. Iedere gedachte, iedere meening mag vrij worden geuit. In het algemeen wordt aan de koninklijke magt de vrijheid gelaten om het maatschappelijk welzijn te verzekeren, zonder nogtans eenig bijzonder persoon te mogen verdrukken of benadeelen."

Wel is waar heeft men de wijze, waarop WILLEM I, in spijt van de groote meerderheid der tegenstemmende edelen, deze staatsregeling wist door te drijven, als machiavellistisch uitgekreten; doch de

bedaarde, ofschoon dan ook hevige tegenstanders der Nederlandsche regering erkennen toch, dat de Koning niet anders handelen kon, wilde hij het naauwelijks geconstitueerde rijk niet dadelijk reeds aan verwarring ten prooi geven.

Zie hier hoe zich deze stemming heeft toegedragen: Van de 1323 *Belgische* edelen, die te Brussel vergaderden, om over de nieuwe grondwet te stemmen, hebben 527 zich vóór, en 796 zich tegen dezelve verklaard. In den Haag daarentegen werd zij eenpariglijk door de 110 Hollandsche leden aangenomen. Deze 110 nu bij de 527 Belgische stemmen gevoegd, heeft men nog niet meer dan 637 vóór- tegen 796 afstemmende leden, en de staatsregeling zou alzoo door eene groote meerderheid afgewezen zijn. Het is ligt te begrijpen, dat de Koning hierover in toorn ontstak, daar hij zich in den grond zijns harten van de beste voornemens bewust was. Men zocht zich echter door eene stoute wending te helpen. De Koning vaardigde den 24sten Augustus een geschrift uit, waarin hij verklaarde: »Daar een zesde gedeelte der opgeroepene edelen niet verschenen zijn, kan men aannemen, dat zij stilzwijgend hunne goedkeuring aan de nieuwe staatsregeling hebben geschonken. Van de 796 tegenstemmende leden hebben 126 uitdrukkelijk verklaard, dat de artikelen, die op de godsdienst betrekking hebben, hen daartoe hebben bewogen. Deze op de bepalingen van het Weener Congres steunende artikelen echter, welke in overeenstemming zijn met de grond-

stellingen door de meest godsdienstige souvereinen van Europa ingevoerd, konden uit de staatsregeling niet weggelaten worden, zonder het aanzijn van den nieuwen staat in de waagschaal te stellen, en het is ontwijfelbaar zeker, dat, zoo de bedoelde, tegen gestemd hebbende personen niet door eenige geestelijke raadgevers op het dwaalspoor waren geleid, zij zich zouden aangesloten hebben aan de 527 edelen, die er hunne goedkeuring aan hechtten. Het is alzoo aan geenen twijfel onderhevig, of de groote meerderheid hecht hare goedkeuring aan het aangeboden ontwerp van wet, dat dus van nu aan als de grondwet van den staat moet beschouwd worden."

Even als met Jozef II, was het alzoo ook hier de geestelijkheid, die den nieuwen monarch het eerste struikelblok in den weg legde. Wantrouwig jegens een Protestantschen souverein, en jegens eene staatsregeling, die van een Protestantsch rijk, ofschoon dan ook met belangrijke wijzingen, naar den bodem van het Katholijke België zou overgeplant worden, was het de geestelijkheid, die den voornaamsten invloed op de stemmen der weigerende edelen heeft uitgeoefend. Even als onder Jozef II de eerste alarmkreet over de tolerantie-wet uit het midden der geestelijken opsteeg, zoo was ook hier het vraagstuk der verdraagzaamheid het eerste en voornaamste punt, dat de geestelijkheid in het harnas joeg. In het vorige hoofdstuk hebben wij reeds den brief van den Aartsbisschop Frankenberg medegedeeld, waarbij hij tegen het tolerantie-edict

protesteerde. Sedert waren dertig jaren, de gewigtigste der nieuwe geschiedenis, voorbijgegaan, de ijzeren voet van NAPOLEON had alle zelfstandigheid bij priesters en leeken vertrapt; maar naauwelijks nog was de laatste klank zijner schreden weggestorven, of de oude geest herrees weder uit het graf, waarin hij als een schijndoode zich verscholen had gehouden.

De Vorst-bisschop van Gent, de Heer DE BROGLIE, had, zoodra de artikelen van het nieuwe ontwerp van wet publiek bekend waren, protesten aan den Koning en het Weener Congres gerigt. De Bisschop van Doornik, de Bisschop van Namen, en andere geestelijken, sloten zich bij hem aan. Te zelfden tijde vaardigde hij aan de geestelijken en de geloovigen in zijn bisdom eenen herderlijken brief uit, waaruit wij, om er den geest van te doen kennen, de voornaamste plaatsen zullen aanhalen.

»Nadat wij opmerkzaam het rapport hebben gelezen," zoo luidt deze brief, »dat de commissaris- »sen, tot het nazien der grondwet benoemd, aan »Zijne Majesteit overhandigd hebben, vonden wij »daarin verscheidene artikelen, die met den geest en »de grondstellingen onzer heilige godsdienst en met »de vrijheid der Katholijke kerk werkelijk in strijd »zijn. Het 196ste Artikel behelst: *De vrijheid »van godsdienst wordt door de wetten van den »staat aan ieder gewaarborgd.* Artikel 198 voegt »er bij: *Ieder onderdaan des Konings is benoegd »tot het bekleeden van alle ambten zonder onder-*

»*scheid.... van godsdienstig geloof.* Wanneer gij nu »vrijwillig eene wet zoudt aannemen, die aan allen »vrijheid van godsdienstige begrippen toestaat en »verzekert, zoo moest men blijkbaar van de voor- »onderstelling uitgaan, dat gij het droevig beginsel »aankleeft, alsof alle godsdiensten even goed zijn, »alsof zoowel in de eene als in de andere redding »te vinden zij; een beginsel, dat geheel in strijd »is met den geest der Katholijke eeredienst........ »Even zoo min kunt gij instemmen met het aan- »nemen der Artikelen, die aan alle onderdanen des »koningrijks, zonder onderscheid van godsdienstig »geloof, de toelating tot alle waardigheden en amb- »ten verzekert; want uit deze bepaling kan een »onherstelbaar kwaad voor onze heilige godsdienst »voortvloeijen; vroeg of laat kan het gebeuren, dat »zeer gewigtige plaatsen in dit gedeelte des koning- »rijks door mannen ingenomen worden, wier gods- »dienst van de onze verschilt. Wie nu ziet niet »dadelijk de waarschijnlijke gevolgen van zulk eenen »maatregel in? Onze allerdierbaarste belangen, die »der heilige Katholijke kerk, hare wetten, hare ze- »deleer, hare tucht waren in hunne handen....... »Krachtens het gezag, dat ons door de kerk ver- »leend werd, protesteren wij op het nadrukkelijkst »tegen het opnemen van deze artikelen in de nieuwe »constitutie, en wij verbieden alle edelen in ons »bisdom, op eenige wijze en onder welke voor- »wendselen ook, er immer hunne toestemming aan »te geven."

De Bisschop DE BROGLIE was een Franschman, met hart en ziel aan zijn vaderland verkleefd, en aan zijn godsdienstigen afkeer van de tolerantiewet paarde zich hoofdzakelijk ook nog eene vijandelijke gezindheid tegen de Germaansch-Hollandsche heerschappij in het algemeen. Hij was dit nieuwe rijk niet genegen, dat zich zoo even aan Frankrijks magt onttrokken en door Frankrijks val opgeheven had. Hij had zelfs reeds in 1814 een herderlijken brief uitgevaardigd, waarin hij staatkunde en godsdienst ondereenmengde, en den wensch uitte, dat de Belgische provinciën in het vervolg onder Frankrijk mogten blijven.

Terwijl de Belgische inboorlingen, uit vaderlandslievende geestdrift voor hunne nieuwverkregene onafhankelijkheid en hunne verlossing, bereidwillig en trouwhartig over veel heenstapten, wat bij de eerste organisatie van den nieuwen staat niet dadelijk en tot in de kleinste bijzonderheden kon worden verholpen, hadden daarentegen de Fransche Bisschop van Gent, en meer andere hoogeerwaarde geestelijken van Fransche afkomst, juist eenen afkeer voor deze onafhankelijkheid, te meer, daar te zelfden tijde in Frankrijk aan de geestelijken eene grootere magt dan ooit door de Restauratie werd verleend.

De beide hoofdelementen, die later voornamelijk de verdrijving der Oranje-dynastie hebben bewerkt — de Katholijke geest en de Fransche invloed — lieten zich alzoo reeds zien bij de eerste oprigting van den Nederlandschen staat.

Willem I, met zijn onbuigzaam karakter, beging den misslag van bitterheid met bitterheid betaald te zetten. Twee jaren lang onderdrukte de Koning zijnen haat tegen de veelvermogende, gevaarlijke prelaten; eindelijk vond hij bij het publiek maken van twee niet bekrachtigde bullen gelegenheid, den Bisschop voor het Hof van Assises te laten roepen. De Bisschop werd door de Assises tot ballingschap veroordeeld, en daar hij uitlandig was, werd dit vonnis aan de kaak gespijkerd, tusschen twee te zelfden tijde aan de kaak staande dieven. Deze hartstogtelijke maatregel was even ruw als onstaatkundig in een land, waar de bevolking met zooveel eerbied de geestelijkheid aanhangt. De vijandelijke gezindheid en het wantrouwen, die sedert dien tijd in de Katholijke kerk heerschten, woelden in stilte voort, zonder echter eene uitstekende gelegenheid tot eene uitbarsting te vinden. Daar verschenen eindelijk in Junij en Julij van 1821 eene menigte verordeningen, met het doel om den staat van het onderwijs op eenen beteren en hechteren grondslag te vestigen. De onderwijzers moesten zich aan een staatsexamen onderwerpen, en opzigtelijk de scholen, gymnasiën en hoogescholen werden doeltreffende maatregelen vastgesteld, om voor eene gezonde volksopvoeding de baante openen.

Het Hollandsche stelsel van onderwijs is te allen tijde een navolgenswaardig voorbeeld geweest; de hoogescholen te Leiden en Utrecht bloeiden reeds in eenen tijd, toen die van Duitschland zich nog in

een ellendigen toestand bevonden. Men heeft slechts de geschiedenis der Duitsche letterkunde op te slaan, om den invloed te leeren kennen, dien de geleerde genootschappen, de pogingen der humanisten, en de uitgebreide, klassische ontwikkeling van Holland in de 16de en 17de eeuw op Duitschland uitoefenden. De schilderingen van dit tijdvak zijn de levendigste en best gelukte in de bekende werken van Gervinus. Geheel in den geest van die glorierijke traditiën, welke in Holland allerwege diepe wortelen geschoten hebben, en de zelfstandigheid van dit kleine rijk thans nog mogelijk maken, waren de door Willem I gemaakte bepalingen over het onderwijs in België. Wat men ook over de grondregelen van dezen monarch en de vormen, die hij in acht nam, te regt moge aanmerken, moet de geschiedschrijver hem deze groote verdienste van harte toekennen.

Het Hollandsche stelsel van onderwijs was niet in den militairen en willekeurigen geest van de *Université de France;* het had veel meer van de Duitsche inrigtingen; zoo als dan ook vele Duitsche professoren aan de Belgische scholen beroepen werden. In België echter rust de ijzeren hand van het noodlot op alles, wat op het stuk van onderwijs betrekking heeft. Even als onder Jozef II waren het juist de edelste drijfveren, die den hevigsten tegenstand ondervonden, en het meest verbitterden. Ja, om de gelijkenis van het ongelukkig lot der beide monarchen volkomen te maken, was het nogmaals de hoogeschool te Leuven,

10 *

waar de doos van Pandora geopend werd, en alle volgende onheilen hunnen oorsprong namen.

Den 14den Junij en den 11den Julij 1825 verschenen de besluiten, waarbij een philosophisch collegie aan deze universiteit ingesteld, en tevens bepaald werd, dat geen jongeling, die zich aan den geestelijken stand toewijdt, in een bisschoppelijk seminarium kan opgenomen worden, zonder zich vooraf door het bijwonen van de philosophische collegies hiertoe voorbereid te hebben. In dezelfde heillooze zaal, waar Jozef II vijfendertig jaar vroeger zijn algemeen seminarium instelde, werd nu het philosophisch collegie geopend. Maar te zelfden tijde ging er ook een kreet op van al de hoofden der bisdommen; de stelligste tegenverklaringen werden opgesteld, en verontrustende brieven naar Rome gezonden, om te bewerken, dat men vandaar *démarches* tegen dezen maatregel zou doen. Had men het volk weten op te ruijen tegen den Katholijken zoon van Maria Theresia, tegen den magtigen Keizer, tegen den afstammeling eener oude beminde dynastie — hoeveel te gemakkelijker dan tegen eenen Protestantschen Koning, tegen eenen eerst sedert weinige jaren op den troon verhevenen regeringstam, tegen eenen monarch eindelijk, die niet vrij te pleiten was van de zucht tot het bevorderen zijner bijzondere financiële belangen.

Zooveel echter was de geest der eeuw in deze vijfendertig jaren vooruitgegaan, dat een opstand der

seminaristen, zoo als onder JOZEF II, niet meer kon plaats vinden. De Katholijke oppositie was niet langer, zoo als ten tijde van JOZEF, de hoofdmagt in den staat.

Maar naast deze godsdienstige oppositie had zich langzamerhand ook eene staatkundige gevormd, die zich aan den kampstrijd der liberale beginselen van het Fransche constitutionalismus vasthield. De menigvuldige inbreuken op de vrijheid der drukpers, de afhankelijkheid der regterlijke magt van de overheid, het gebrek aan openbaarheid in het finantiewezen, en dergelijke misbruiken meer, welke tegen den geest der grondwet inliepen, hadden eenige heethoofdige, doch talentvolle mannen tot tegenstanders der regering gemaakt, en deze staatkundige tegenstanders waren de gevaarlijkste, daar zij vuriger, slimmer en kundiger waren dan de Katholijke partij, terwijl de tegenstand, die de Bourbons te gelijken tijde in Frankrijk ondervonden, hun uit de Fransche kamer en de Fransche dagbladen het materieel voor den strijd leverde.

Tusschen deze beide oppositielegers der liberale en Katholijke partijen, die, geheel van elkander gescheiden, ieder voor zich manoeuvreerden, ja niet zelden elkander met hevige verbittering in de flank vielen, bewoog zich nog eene derde, minder ideale dan wel stoffelijke oppositie. De nieuw ingevoerde belasting op het geslagt en gemaal, de geheimzinnige, nieuw geschapene kas tot verdelging der staatsschulden, het steeds aangroeijend te kort in de geld-

middelen, en soortgelijke voor het heil van den Belgischen staat nadeelige en onregtvaardige maatregelen, verontrustten ook die praktische koppen, welke zich anders minder om grondbeginselen dan wel om cijfers bekommeren. Hierbij kwam nog de bekende taalwet, die aan al de advokaten — behalve in de Waalsche gedeelten — de verpligting oplegde om voor het vervolg in het Hollandsch te pleiten, en voor het bekleeden van posten slechts zulke kandidaten toeliet, die de nationale, natuurlijk de Hollandsche, taal magtig waren.

Op welke goede gronden deze wet ook steunde, en hoe weldadig zij ook in hare gevolgen zou zijn voor de centralisatie en ineensmelting der beide nog onlangs met elkander vereenigde deelen des rijks, zoo was zij toch te sterk gedreven, en werd zij te onverwacht en met te weinig omzigtigheid ingevoerd.

Al de advokaten en een groot gedeelte der beschaafde klasse hadden hunne opvoeding onder Fransche heerschappij genoten, en ofschoon in de Vlaamsche provinciën onder alle volksklassen een tongval, zoozeer aan het Hollandsch verwant, gesproken werd, was deze toch voor de hoogere standen ongewoon en moeijelijk, ten minste bij wetenschappelijke en rhetorische woordvoeringen. De beroemdste advokaten van meer gevorderde jaren zagen zich alzoo in hunne praktijk bedreigd, daar hunne oude hersenen en hunne tong te traag waren om nog eene voor hen bijna nieuwe taal te leeren. Onder de rijen dezer advokaten vond men tevens een groot

aantal van de meest verbitterde tegenstanders der regering. Toen eindelijk in de jaren 1829 en 1830 deze wetten op de taal gewijzigd werden, was het reeds te laat, en de verbittering tot een te hoogen trap gestegen.

Doch alle bemoeijingen van deze verdeelde en onderling oneenige oppositiemannen leden juist schipbreuk door de verbrokkeling hunner magt, en zij werden steeds overstemd door de goed ineengeslotene meerderheid der regering, waartoe bepaaldelijk bijna alle gedeputeerden uit de Hollandsche of noordelijke provinciën behoorden.

De nood dreef eindelijk deze in hunne beginselen zoo uiteenloopende partijen om zich tegen den gemeenschappelijken vijand te vereenigen, en eensklaps zag men Katholijken en Liberalen, zoo niet zamengesmolten, dan toch vereenigd door eene gedrogtelijke unie, die echter belangrijk in de gevolgen was. Van dit oogenblik af nam de oppositie eene bepaalde rigting. De Katholijken hadden in hunne nieuwe bondgenooten een tot den aanval veel geschikter corps gevonden, terwijl de Liberalen door hunne Katholijke bondgenooten veel aan populariteit, aanzien en magt gewonnen hadden. Beide partijen deden elkander wederkeerig opofferingen: de Katholijken stemden, op het verlangen der Liberalen, vóór de vrije drukpers, de regtspleging door gezworenen en de verantwoordelijkheid der ministers — de Liberalen daarentegen vóór de vrijheid van onderwijs, waardoor de Katholijken hunne Jezuïtenscholen van het

oppertoezigt der regering zochten te verlossen. Met opzigt tot de onafzetbaarheid der regters waren de partijen buitendien allen eenstemmig van gevoelen.

De drukpers en de toespraak der geestelijkheid strooiden in de gemoederen der lagere volksklasse dezelfde brandstoffen, die bij de hoogere standen reeds aanwezig waren. De achteloosheid, waarmede de Hollanders hunne Belgische landgenooten behandelden, de trotschheid, waarmede zij, als meer verlicht en beschaafd, op hunne naburen nederzagen (1), moest bij groot en klein eindelijk de afgunst in haat doen veranderen.

Toen het Weener Congres de Noord-Nederlanden met de zuidelijke tot één staatkundig ligchaam vereenigde, geschiedde dit met het oog op de traditiën van de verwantschap der volksstammen en van den band, die weleer deze provinciën vereenigde. De scheiding der noordelijke Nederlanden van de zuidelijke, ten gevolge van de hervorming en de bloedige slagen van PHILIPS II, scheen in een verlichten tijd, toen de grootste staten van Europa uit belijders van verschillende godsdiensten zamengesteld waren, geen hinderpaal meer, te minder, daar aan de historische herinneringen hunner voormalige vereeniging zich ook nog meerdere staatkundige sterkte en vele andere stoffelijke voordeelen paarden. O! dat al de bepalingen van het Weener Congres op niet minder juiste en gegronde berekeningen waren gebouwd,

(1) Dat een minder verlicht en minder beschaafd volk zóó zijne minderheid gevoelt, dat er zijne afgunst door opgewekt wordt, is wel

dan de schepping van een vereenigd Koningrijk der Nederlanden! Het Weener Congres heeft wel andere partijen van eene veel meer tegenstrijdige natuur tegen wil en dank zamengekoppeld, die zich nogtans in het voor hen bestemde bed van Procrustes zoo goed mogelijk hebben moeten nedervlijen.

Tegenwoordig, nu de zaken in België, door duizend toevallige omstandigheden geholpen, eene geheel andere wending genomen hebben, zoekt men *a posteriori* aan een zoogenoemden misslag van het Weener Congres toe te schrijven, dat België zich als eene afzonderlijke natie heeft gevestigd. NOTHOMB zegt zelfs in zijn anders zoo voortreffelijk werk: *Essai historique et politique sur la révolution Belge:* »Er is voorzeker in het jaar 1830 van de zijde »des bestuurs geen *coup d'état* geschied, maar het »geheele bestuur van 1814 was een voortdurende »*coup d'état.*" Nu, zoo het er een was, dan voorzeker was het er een van de beste en edelste soort, een, als waarop de diplomatie zich zelden verhoovaardigen kan. Nooit zijn de belangen van Europa in het algemeen met de belangen van afzonderlijke staten zoo harmonisch vereenigd geworden. Terwijl de oprigting van een magtig tusschenrijk waarborgen opleverde voor de rust van Europa, werd België verlost van de miltaire willekeur van Frankrijk, waarmede het zelfs onder de tegenwoordig constitu-

---

een zeldzaam verschijnsel, en het was niet *voor*, maar *na* de omwenteling, dat de Hollanders zich wat op hunne meerderheid in geestbeschaving lieten voorstaan. VERT.

tionele regering niet wil vereenigd zijn, — het ontving eene staatsregeling voor verdere volmaking vatbaar, — zijn handel en zijne scheepvaart eindelijk breidden zich uit door de betrekking met de Hollandsche koloniën, en namen eene vlugt, zoo als zij vroeger nimmer gedaan hadden, noch ooit weder doen zullen.

Een ding voorzeker kon men op het Weener Congres niet weten; namelijk: dat Holland, hetwelk eene rijpe, eeuwen lang geoefende staatkunde bezat, zijnen nieuwen medeburger op eene onverstandige, ja niet zelden ruwe en onverdraagzame wijze behandelen zoude, — dat het hem zijne meerderheid in verlichting en ondervinding op zulke eene trotsche wijze zou laten voelen, — dat het zoo zelfzuchtig, zonder eenig gevoel voor billijkheid, zijne eigene belangen zou najagen in de vraagstukken der belasting en schuldverdelging. Ook kon men op het Weener Congres niet weten, dat een verstandig en in vele opzigten voorbeeldig monarch de voorliefde voor zijne Hollandsche stambroeders, voor zijne Protestantsche geloofsgenooten, zoo ver zou drijven, dat hij de belangrijkste staatsinstellingen en den Hoogen Raad naar Holland zou overplaatsen, dat hij de meeste bedieningen in den staat en het leger door Hollanders zou laten bekleeden.

Onder de ministers had men 1 Belg en 6 Hollanders, onder de directeurs-generaal 1 Belg en 13 Hollanders, onder de eerste ambtenaren van het ministerie 11 Belgen en 106 Hollanders. Aan het

ministerie van finantiën had men 1 Belg en 58 Hollanders; aan dat van oorlog 3 Belgen en 97 Hollanders; en zoo verder in bijna alle takken van het bestuur (1). En toch was de bevolking der Bel-

(1) De schrijver geeft ook nog de cijfers op van de officieren der landmagt, wier onevenredigheid voorzeker groot is — 76 Holl. en 10 Belg. generaals, 43 Holl. en 9 Belg. stafofficieren, 1454 Holl. en 263 Belg. infanterie-officieren, 316 Holl. en 93 Belg. kavallerie-officieren, 360 Holl. en 33 Belg. artillerie-officieren, 128 Holl. en 9 Belg. genie-officieren — zoo ten minste de opgaaf van den *Courier de la Meuse* niet geheel bezijden de waarheid is. Oppervlakkig beschouwd, heeft het dan ook allen schijn, alsof de regering onze zuidelijke broeders stiefmoederlijk behandelde; doch eene nadere kennismaking met de bijzondere omstandigheden zal haar regtvaardigen.

Op twee omstandigheden moeten wij hiertoe vooral onze aandacht vestigen, te weten: op den stand van zaken ten tijde der vereeniging van de zuidelijke met de noordelijke gewesten, en op het nationaal karakter der Belgen en dat der Noord-Nederlanders.

Holland is vroeger altijd een zelfstandig rijk geweest, welks leger door eigene officieren werd aangevoerd. België, dat altijd een aanhangsel geweest is, nu van Oostenrijk, dan van Frankrijk, werd steeds door vreemdelingen bestuurd, en de troepen stonden onder het bevel van vreemde officieren. Toen Prins Willem van Oranje tot Souverein Vorst van de noordelijke provinciën werd verheven, was Holland zoo rijk aan officieren, die allen, met behoud van hunnen rang, bij het leger geplaatst werden, dat men genoodzaakt was ieder bataillon in 10 compagniën te verdeelen (in plaats van 4), waardoor bij ieder bataillon 35 officieren konden aangesteld wordeu. Toen daarna de zuidelijke met de noordelijke gewesten tót één rijk vereenigd werden, schonk men aan de Belgische officieren hetzelfde voorregt, door hen, met behoud van rang en ancienniteit, bij ons leger aan te stellen. De Hollandsche officieren zagen zich alzoo voorbijgesprongen door hen, die nog onlangs in de Fransche gelederen tegen hen gestreden hadden, en velen, die hunne promotie door deze nieuwe wapenbroeders, verscheidene jaren vertraagd zagen, vonden zelfs, dat men de onpartijdigheid wat al te ver dreef.

gische provinciën zooveel grooter dan die der Hollandsche; zoo mede het aantal Belgische soldaten.

Het aantal Belgische officieren was echter, zoo als wij hierboven zeiden, in evenredigheid zeer gering. Ons ontbreken de cijfers; doch het klein getal Belgische generaals, dat tot dat der Hollandsche bijna als 1 tot 8 staat, zullen wij voor het oogenblik maar eens tot maatstaf nemen. — Daar trouwens de bevordering bij ons leger altijd naar anciënniteit van rang geschiedde, en men hiervan zeer zelden afweek, kan deze onevenredigheid in het getal hoofdofficieren geen ander bewijs opleveren, dan dat vroeger ook eene groote onevenredigheid in het getal mindere officieren heeft bestaan (*). — Volgens de opgaaf van den *Courier de la Meuse* is dus deze onevenredigheid tusschen de infanterie- en kavalerie-officieren verminderd tot op de verhouding van 1 tot 5. En bij het Oost-Indische leger bestond zelfs het *grootst getal* officieren uit Belgen; zoodat het dus blijkt, dat men later, bij het uitdeelen der epauletten aan onderofficieren, niet in aanmerking genomen heeft, of zij in de zuidelijke of in de noordelijke gewesten te huis behoorden; en mogt er nog eenige onevenredigheid bij hebben plaats gevonden, zoo zouden wij hierin veeleer het bewijs zoeken, dat de minder levendige en vrolijke, maar meer verlichte Noord-Nederlander, door zijne getrouwe pligtsbetrachting en meerdere kunde, zich deze promotie beter zal hebben waardig gemaakt, dan zijn zuidelijke wapenbroeder (†). Wij gelooven dan niet, dat men in goeden ernst zal willen beweren, dat bij het promoveren tot den rang van officier in aanmerking genomen zij, in welk oord van ons rijk zoo iemand te huis behoorde, en zoo er eenige onregtvaardigheid zou hebben plaats gevonden, moest men die toch *alleen* daarbij zoeken; want de dienst is een ladder, waarop ieder, die slechts den voet op de onderste trede heeft gezet, van zelf naar boven wordt gedrongen. Wanneer men de onderste trede heeft bereikt, behoeft men geene hulp, geene inspanning meer.

De officieren bij het leger in Oost-Indië bestonden meest uit Bel-

(*) De bevordering van kapitein tot hoofdofficier geschiedde wel bij keuze, doch nooit werd een *geschikt* kapitein door iemand jonger in rang voorbijgesprongen.

(†) Uit de jaarlijksche lijsten der lotelingen bleek, dat men slechts 1 Belg had tegen 7 Hollanders, die hunnen naam konden teekenen.

De tabellen dezer partijdige ambtenverdeeling, die de *Courier de la Meuse* in het jaar 1828 begon

---

gen, »opdat," hooren wij NOTHOMB met bitterheid zeggen, »de bloedschatting behoorlijk zou betaald worden." — Maar, Mijnheer NOTHOMB! sedert wanneer werd een officier tegen wil en dank overgeplaatst naar het Indische leger? Dat wij daar een grooter getal Belgische officieren ontmoeten, wilt ge dus op rekening der Hollanders schrijven, die naar het bloed hunner Belgische broeders dorstten? O neen! de oorzaak hiervan moeten wij in het driftig, ongeduldig karakter der Belgen zoeken, die, niet tevreden met eene langzame promotie bij het leger hier te lande, geheel *vrijwillig* hebben overgeteekend voor de dienst in Oost-Indië, waar zij spoediger fortuin konden maken.

Wij merken eene groote onevenredigheid op in het getal der Belgische en Hollandsche officieren van de artillerie en genie. Nogmaals wagen wij dit op rekening van het luchtig karakter der Belgen te stellen, dat hen meer geschikt maakt voor het gezellig verkeer, dan voor de studie der mathematische wetenschap, die bij dit wapen een onmisbaar vereischte is.

Wat de ongelijke ambtenverdeeling betreft, erkent de schrijver zelf, dat het den Belgen aan de noodige bekwaamheid ontbrak; en dat er in tien jaren tijds zoovele staatsmannen zouden gevormd zijn, die men even veilig als beproefde mannen van ondervinding aan het roer van den staat zou hebben durven plaatsen, trekken wij in twijfel. Immers waren het jeugdige advokaten en dagbladschrijvers, die in België als hoofdpersonen optraden, menschen, die zich niet anders hadden onderscheiden, dan door een hevigen oppositiestrijd en aanhoudende vijandelijke demonstratiën tegen alles wat van de regering uitging, dat men toch als geene voldoende vereischen voor eenen staatsman kan aanmerken.

Wij laten alzoo de verdediging van het Weener Congres geheel voor rekening van den schrijver, en bejammeren alleen, dat men op dit congres niet heeft kunnen weten, dat voor twee volken, die in alles zulk een contrast vormen, die in hunne taal, in hunne zeden, in hun geloof, in hunne materiële belangen zoo verschillen als de Belgen en de Hollanders, de band, waardoor men hen vereenigde, op den duur

publiek te maken, waren voorzeker geduchte wapenen tegen de regering.

Dat twee natiën niet hand aan hand zouden kunnen gaan, wanneer de eene gewezen wordt op de belangen van landbouw en industrie, terwijl de andere handel en scheepvaart moet voorstaan, is eene stelling, die men niet kan staande houden. Zulke tegenstrijdigheden toch vindt men overal. Heeft het zuiden van Frankrijk zich niet van het noorden losgescheurd, omdat het tot uitvoer zijner wijnen een ander tol- en belastingstelsel noodig heeft, dan de industriële, noordelijke departementen.

De Koning heeft voorzeker de verzachtende omstandigheden voor zich, dat de Hollanders, die reeds lang eene op zichzelve staande natie vormden, en niet zoo als de Belgen door Fransche ambtenaren bestuurd werden, bij het oprigten van den vereenigden staat reeds dadelijk eene rij geschikte ambtenaren konden leveren, terwijl de Belgen eerst nog ter school moesten gaan. Dit echter had alleen betrekking op het begin. In vijftien jaren tijds hadden ook in België zich bekwame mannen gevormd, waarvan het tegenwoordig bestuur een treffend bewijs oplevert.

WILLEM I, een man van veel bekwaamheid, van een helder praktisch verstand, en bij zijne troonbeklimming bezield door den besten wil, verlamde

---

een zware keten zou worden, dien het hun moeijelijk zou vallen aanhoudend voort te slepen

deze eigenschappen door drie hoofdgebreken: door eene groote geneigdheid tot handelsspeculatiën, waarbij hij (niet ongelijk aan Keizer FRANS I van Lotharingen) voor de vermeerdering zijner bijzondere schatten al te veel zorg droeg; door eene groote, den staatsman niet betamende prikkelbaarheid; en eindelijk door eene eigenzinnigheid, die hem te hardnekkiger in zijne voornemens deed volharden, naarmate deze meer tegenstand vonden.

De vrijheid der drukpers, die hij in den beginne gewaarborgd had, vertoornde hem, toen men van deze vrijheid gebruik maakte. In plaats van met haar binnen de palen van haar gebied te kampen, onderdrukte hij hare leiders en maakte hen tot martelaren, die voor hem in hunne gevangenis gevaarlijker werden, dan toen zij op vrije voeten waren. Het beruchte regtsgeding en de verbanning van de patriottische dagbladschrijvers, DE POTTER, THIELEMANS en BARTELS, ruide de Belgen meer op, dan al de schotschriften, die deze ideologen onder het volk hebben gestrooid.

Daar wij ons alleen tot taak gesteld hebben België sedert zijne omwenteling van 1830 te schilderen, kunnen wij in dit werk slechts zoo veel aanhalen van de gebeurtenissen, die dit tijdperk zijn voorafgegaan, als tot opheldering en verklaring van den tegenwoordigen toestand noodig is. En toch zou eene uitvoerige geschiedenis van het vijftienjarig Hollandsch bewind van zeer groot belang, en rijk aan gevolgtrekkingen zijn. Het is bekend, dat

er in de Pruissische Rijnprovinciën iets broeit, niet ongelijk aan de Unie der Belgische Katholijken en Liberalen, en volk en regering kunnen door eene naauwkeurige beschouwing van het Belgisch-Hollandsche tijdvak rijke en nuttige leeringen inzamelen.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

De Julij-revolutie en hare gevolgen. — De catastrophe in de Muette de Portici. — De eerste oploop. — Heeft België werkelijk eene omwenteling op het oog gehad? — Eene maand van halve maatregelen. — Overeenkomst tusschen de Julij- en de September-revolutie. — De Septemberdagen. — Het Luiksche vrijcorps. — Het gevecht in het Park. — De eer van den Hollandschen Kroonprins verdedigd.

Te midden van deze schermutselingen tusschen eene stijfhoofdige regering en eene in vele opzigten buitensporig opgewondene oppositie, brak de Julij-revolutie los. De geestdrift voor de waarlijk verhevene vlugt, die de Fransche natie in de drie Julijdagen genomen had, vervulde ook zelfs Duitschland en Engeland met bewondering en belangstelling — hoeveel te meer dus het nabijgelegene, eens tot Frankrijk behoord hebbende, en nu misnoegde en opgeruide België. Fransche zendelingen kwamen naar Brussel en Luik, en stookten het volk op. Door

onzigtbare handen werd onder de arbeidende klasse geld uitgedeeld — eene omstandigheid, die de Belgische geschiedschrijvers gaarne verzwijgen, doch die door zoo velen, die er ooggetuige van waren, wordt bevestigd (1), — in de koffijhuizen en op andere publieke plaatsen rukte men elkander de Fransche dagbladen uit de handen. »Ziet hier," zoo sprak men, »hoe men eene revolutie tot stand brengt, — hoe men een meineedigen Koning verjaagt! Leven de barricades! Leve het volk!"

Op den 24sten Augustus, eene maand na de Julij-revolutie, viel de verjaardag in van Koning WILLEM, die op dezen dag zijn negenenvijftigste jaar intrad. Te Brussel had men, als naar gewoonte, groote toebereidselen gemaakt tot het vieren van dezen dag. Vuurwerken, illuminatiën, de tentoonstelling van kunst en nijverheid, alles was reeds vier maanden te voren geregeld. Doch de gisting, die er onder het volk heerschte, jaagde der overheid schrik aan, en bij het heerlijkste weder werd op de hoeken der straten afgekondigd: dat de feestvieringen »om het slechte weder" werden uitgesteld. Deze voorzigtigheid was raadzaam; want men hoorde werkelijk op den avond van den 24sten eenige stemmen op de publieke straat, die overluid uitriepen: »Heden illuminatie, morgen revolutie!"

---

(1) De onder den indruk van het oogenblik geschrevene *Esquisses historiques de la révolution Belgique* (Bruxelles 1830) vermelden het duidelijk.

Woensdag den 25sten werd in den grooten schouwburg *la Muette de Portici* ten tooneele gevoerd. In de schouwburgzaal was het gewone publiek bijeen, dat niet de minste blijken van onrust gaf. Doch daar buiten, op het Muntplein voor den schouwburg, vond men eene buitengewone massa menschen vergaderd, met verdachte troniën en gescheurde kielen; niets echter deed vermoeden, dat zij gewapend waren. Eenige rondzwervende Duitsche zangers lieten zich dien avond in de beide groote koffijhuizen op het Muntplein hooren, en het scheen alsof dit de eenige oorzaak was, waarom een hoop nieuwsgierigen zich daar verzamelde. Politiedienaars en militaire posten waren, in spijt van al de slechte voorteekenen, nergens te vinden. Precies met klokslag van tien werden twee lantaarnen met steenen ingeworpen. Dit schijnt het afgesproken sein geweest te zijn. Terstond verdeelde de massa zich in twee hoopen. De eene begaf zich naar de woning van den gehaten ministeriëlen redacteur en boekhandelaar Libry Bagnano, plunderde het huis en vernielde de meubels; de andere trok naar het hôtel van den niet minder gehaten minister van Maanen, en stak het in brand. De politiebeambten liepen als lijdelijke toeschouwers te midden van het gepeupel rond. Eenige vreemde jonge lieden — de eenigen, die beter gekleed waren, en wier namen men tot heden nog niet kent, doch die men met grond voor Franschen hield — schenen de seinen aan deze volkshoopen

te geven, die over het algemeen uit het laagste gepeupel bestonden. De geheele stad was in diepe rust; slechts uit de naaste huizen stak men schuw en nieuwsgierig de hoofden uit de vensters. Om drie uur was alles afgeloopen; doch om zes uur in den ochtend begonnen de zamenrottingen weder. Een troep beschonkenen beleedigde het krijgsvolk, en schoot op de soldaten eenige geweerkogels af. De soldaten beantwoordden die schoten, doch flaauwelijk. Het gepeupel plunderde hierop eenige winkels, waar drank en wapenen te vinden waren, en verscheidene horden verspreidden zich daarop in de omstreken, en staken de fabrieken in brand.

Op verscheidene punten had men beproefd de Fransche vlag te planten; andere handen echter hadden ze weder neêrgerukt, en er de Brabandsche kleuren voor opgestoken.

Waren de militaire en burgerlijke overheden door dit plotseling oproer hevig ontsteld, niet minder was dit met de burgerij het geval. Deze opstand en de heffe des volks, die ze volvoerde, schenen nog minder dreigend voor de regering dan voor de bezittingen en de zekerheid der inwoners. In allerijl rigtten deze eene burgergarde op, tot wier bevelhebber de Baron d'Hoogvorst werd benoemd.

Hoe weinig dit revolutionnair voorval weêrklank vond in de gezindheid der burgers, en hoe weinig iemand in Brussel nog aan opstand en het slaken der banden van gehoorzaamheid dacht, blijkt hier-

uit, dat men twee dagen na dezen oploop eene deputatie naar den Haag zond, die het volgende adres overhandigde:

»Sire!"

»De ondergeteekenden, uwe eerbiedige en ge»trouwe onderdanen, nemen de vrijheid, om in »de moeijelijke omstandigheden, waarin de stad »Brussel en andere steden des rijks zich bevinden, »vijf van hunne medeburgers naar Uwe Majesteit »af te vaardigen (hier volgen de namen), welke be»last zijn Uwe Majesteit voor te houden, dat bij »eene dergelijke crisis de goede inwoners nooit de »achting van Uwe Majesteit en de openbare erken»tenis in eene hoogere mate verdiend hebben. Door »hunne standvastigheid en hunnen moed hebben zij »in drie dagen de dreigendste opbruising doen »bedaren, eene bedenkelijke wanorde doen ophou»den. Maar, Sire! zij kunnen het Uwe Majesteit »niet ontveinzen, het misnoegen heeft diepe wor»telen geschoten; overal gevoelt men de gevolgen »van het noodlottig stelsel, hetwelk door Ministers, »die zoowel onze behoeften als onze wenschen mis»kennen, wordt opgevolgd. Terwijl de goede in»woners van Brussel tegenwoordig meester zijn van »de volksbeweging, is er niets, dat hun waarborgt, »dat, indien de natie niet bevredigd wordt, zij zel»ven niet de slagtoffers hunner pogingen zullen zijn. »Zij smeeken dus, Sire! bij al de edele gevoelens, die

»het hart van Uwe Majesteit bezielen, hunne stem- »men te hooren, en een einde te maken aan hunne »regtmatige klagten. Vol vertrouwen op de goed- »heid en regtvaardigheid van Uwe Majesteit, hebben »zij slechts daarom hunne medeburgers naar Uwe »Majesteit afgevaardigd, opdat zij de aangename »zekerheid zouden bekomen, dat de onheilen, waar- »over men zich beklaagt, even spoedig verholpen »als gekend zullen zijn. De ondergeteekenden zijn »overtuigd, dat een der beste middelen om tot dat »zoo gewenschte doel te geraken, zou bestaan in »de onverwijlde zamenroeping der Staten-generaal.

»Brussel, den 28 Augustus 1830."

(Hier volgen 45 onderteekeningen van aanzienlijke inwoners.)

Men ziet dus, dat de »eerbiedige en getrouwe onderdanen," ver van aan eene omwenteling te denken, zeer veel vrees voor de revolutionairen koesterden.

Dit adres ging juist niet uit van de vreesachtige en rustige stedelingen, maar onder de onderteekenaren bevonden zich de ijverigste aanvoerders der oppositie — de beide Graven DE MÉRODE, DUCPÉTIAUX, JOTRAND, GENDEBIEN, VAN DE WEIJER, enz. — een bewijs, dat deze mannen op het einde van Augustus nog in het minst niet aan eene ernstige omwenteling dachten.

Nu echter volgden dertig dagen — van 24 Augus-

tus tot 24 September — wier beschrijving voor den geschiedschrijver eene pijnlijke taak zal blijven. Niet zoozeer, dat hij gruwelen, schanddaden en schriktooneelen zoude te beschrijven hebben, zoo als in de beruchte Augustus- en Septemberdagen van de eerste Fransche revolutie. In tegendeel. Hier ontwikkelt zich geen *epos* met stoute hartstogten, en in plaats van eene *Iliade* zien wij veeleer eene *Batrachomyomachia* (1). Op eene jammerlijker wijze heeft nooit eene dynastie hare landen verloren! Het huis van Oranje moest België niet opgeven ten gevolge van eenen *coup d'état*, maar uit *gebrek* aan zulk eenen stap.

In het begin van September ware alles nog te redden geweest. Welke groote bezwaren men ook vermeende te hebben, de Hollandsche regering had zooveel welvaren door het land verspreid, en het rijk zoo vele deugdelijke wetten geschonken, dat de kern der Belgische natie nog op hare hand was. Handel en nijverheid waren door de Hollandsche koloniën tot zulk eene hoogte gestegen, dat de geheele handelstand zijne belangen door eene afscheuring bedreigd zag — en wie in België heeft niet middellijk of onmiddellijk belang bij den handel? Doch van allen was het hoofd op hol, en zij die in zulk een dollen, radeloozen tijd bovenal hare zinnen bijeen moest hou-

(1) Met andere woorden: het was geen Trojaansche oorlog, maar veeleer een gevecht van muizen en kikvorschen. (Beide gedichten, de *Iliade* en de *Batrachomyomachia*, worden aan Homerus toegeschreven.) Vert.

den — de regering — wist nog minder dan de anderen wat zij zou beginnen.

Vroeger, toen de strijd nog in de vergaderzaal werd gevoerd, toonde zij zich hardnekkig; thans echter, nu de strijd naar de straat was verplaatst, legde zij eene weekheid aan den dag. Was vroeger hare veêrkracht onstaatkundig, thans was haar gebrek aan veêrkracht nog duizendmaal onstaatkundiger. De Belgen hebben eigenlijk niet zoozeer de keten verbroken, die hen aan Holland bond, maar de regering heeft ze veeleer langzamerhand laten losgaan.

De Koning gaf aan de zoo even genoemde deputatie een antwoord, dat zwart noch wit was, niet alsof de opstand reeds teugelloos door de straten holde, maar alsof de dingen gemakkelijk bij eene warme kagchel waren af te maken. De Staten-generaal werden, wel is waar, ijlings bijeengeroepen, doch de Belgische gedeputeerden behandelde men met norschheid, en zij trokken terug.

De Prins van Oranje snelt in allerijl naar Brussel, spreekt de burgers op eene zeer gemoedelijke wijze aan, maar handelt niet. Prins Frederik trekt eindelijk met een corps van 12 à 13,000 man tot voor de poorten der stad; een gedeelte dezer troepen rukt naar binnen; maar, in plaats dat zij de stad zouden reinigen van de oproerige hoopen, verschansen zij zich, in spijt van hunne overmagt, in het Park, en deze troepen, die door hun aantal, hunne uitrusting en hunne tucht ver de overhand

hadden, lieten zich door eene handvol insurgenten aanvallen.

Overal halve maatregelen. Het is waar, deze halve maatregelen strekten het hart des Prinsen tot eer, daar hij het bloedvergieten wilde mijden; doch zij pleiten weinig voor zijne omzigtigheid. Wilde men met zachtheid te werk gaan, zoo moest men in het geheel geene wapenen gebruiken; wanneer men er eenmaal gebruik van maakte, dan gold het de rust der stad met nadruk te herstellen.

Daar de regering zichzelve niet wist te helpen, moest ook de rustige en beradene burger zijn vertrouwen op haar verliezen, en om eenige orde in de beroerde stad te herstellen, sloot hij zich aan de mannen van den dag aan, en deze vond men onder het volk, dat tot zijne eigene verbazing den meester kon spelen.

Het karakter der Belgische September-revolutie is geheel verschillend van dat der Julij-revolutie. Tegen de Bourbons vocht de geestdrift der natie achter de barricades; lang te voren reeds was bij alle standen de sprake van het verdrijven der gehate dynastie, en op den bepaalden dag vond men slechts éénen wil, waartegen al het strijden vruchteloos bleef. — Tegen het Huis van Oranje koesterde men geenen haat; de verbittering gold slechts de Hollandsche meerderheid. Geen mensch dacht tot hiertoe aan eene verdrijving van het vorstelijk Huis, en zelfs in de laatste dagen beoogde men alleen een afzonderlijk bestuur voor de noordelijke en zuidelijke

provinciën, doch niet eene geheele losknooping der staatkundige banden. Achter de barricades van Brussel en Luik vocht niet de geheele burgerij, maar slechts eenige hoopen gepeupel. Het was niet één wil, waarvoor de magt moest zwichten, maar gebrek aan wil van de eene zijde paarde zich aan werkeloosheid van de andere zijde, en terwijl er niets gebeurde was alles geschied.

Het onderscheid in karakter tusschen de Julij- en de September-helden openbaart zich duidelijk daarin, dat te Parijs, zelfs zij, die met de tegenwoordige regering niet tevreden zijn, roem dragen op hunne medewerking aan de driedaagsche barricade-gevechten — terwijl omgekeerd te Brussel zelfs de vurigste en meest patriotsche aanhangers der Belgische onafhankelijkheid ieder aandeel aan den zoogenaamden September-slag en het Parkgevecht van zich afschuiven.

Kluchtiger werd wel nooit een slag gewonnen, en dommer nooit geen verloren, dan die der Brusselsche volkshoopen met de in het Park verschanste Hollanders. Op den 28sten September trok eene afdeeling van het Hollandsche leger, 7000 man sterk, Brussel binnen, terwijl een reservecorps van gelijke sterkte bijna onder de muren der stad zijn kamp opsloeg. De afdeeling rukte tot aan het koninklijk paleis door, en posteerde zich tusschen de boomen van het Park. Eene andere afdeeling, kleiner dan deze, wilde eene tweede poort binnendringen, doch werd teruggedreven.

De mare van dit eerste, geringe voordeel verspreidde zich weldra door geheel Brussel, en de vrijscharen, die uit de volksmenigte, en voornamelijk uit de van Luik ter hulp toegesnelde Walen, opgerigt waren, begonnen meer moed te scheppen. Zij drongen onderscheidene huizen binnen, om zich daar te verschansen en op de Hollanders te schieten. In de stad heerschte een algemeene schrik en regeringloosheid. Nergens eenig overheidspersoon, eenig opperhoofd: een gebrek aan voorzorg, waardoor zelfs de trouwgeblevene burgers verbitterd werden.

Prins Frederik, die voor de stad zijn hoofdkwartier had opgeslagen, vaardigde eene proclamatie uit, waarbij hij algemeene amnestie beloofde; hiervan echter werden »de hoofdaanleggers van bedrijven, welke te misdadig zijn om het ontgaan van de gestrengheid der wetten te kunnen verwachten," uitgesloten. Deze uitsluiting schrikte allen af, daar ieder zich, de een meer de ander minder, strafbaar gevoelde.

Het gevolg van deze proclamatie was, dat vele vermogende burgers de stad verlieten, zoodat ieder, die niet blijven moest, de vlugt nam. Aan de eene zijde vreesde men de straf van hooger hand, aan de andere zijde plundering en brandstichting van het gemeen. Het Brusselsche gepeupel was minder gevaarlijk dan de vreemdelingen, dan het van alle zijden toegesnelde volk, dat bij zulke gelegenheden als uit den grond opkomt. Bovenal was het Luiksche hulpcorps onder de opstandelingen het werkzaamst.

De stad en wel de geheele provincie Luik was der Hollandsche regering het allerminst genegen. Zij werd niet, als de overige provinciën, geboeid door herinneringen aan vroegere tijden, door overleveringen eener voormalige staatkundige vereeniging met de overige Nederlanden. Luik heeft, zoo als men weet, altijd zijne eigene regering gehad, en is eerst op het einde der 17de eeuw, vereenigd met het overige België, onder de heerschappij van Frankrijk gekomen, en na den val van Napoleon onder het Hollandsche bestuur. Bij de Luikenaars, in taal, zeden, godsdienst, temperament, in alles het contrast van de Hollanders, vond men derhalve zelfs niet die oude geschiedkundige wortelen, welke Holland in vroegere tijden in den overigen Belgischen bodem had geschoten, en die dit rijk nu nog te stade kwamen.

Zoo was bij de eerste tijding van de tooneelen in Brussel een dergelijke, doch veel heviger opstand, in Luik losgebroken, en eene bende vrijwilligers had zich op marsch begeven, om de opstandelingen in de hoofdstad te hulp te snellen. Aan hun hoofd stond de advokaat, dagbladschrijver en in latere tijden minister Rogier. Dit vrijcorps van Luik telde 300 beradene mannen, die op den 4den September, welgewapend, in hunne blaauwe kielen, met de letters L. G. op de mutsen, gevolgd door twee kanonnen en eenen kruidwagen, Brussel binnentrokken. Men wees hun, ter vermijding van ongeregeldheden, eene kazerne tot verblijf aan, en velen vierden hunne

komst — die den Parijschen intogt der Marseillanen van het jaar 1792 voor het geheugen terugriep — door gastmalen en onstuimige patriotsche aanspraken.

De kleine, dappere en in geestdrift ontstokene schaar heeft op den 24sten, 25sten en 26sten September het lot van den opstand beslist. Op den eersten dezer drie dagen waren er misschien in het geheel 13 à 1400 vrijwilligers, die den aanval tegen de hun in ieder opzigt overtreffende Hollanders ondernamen.

Had Prins FREDERIK bevel tot den aanval gegeven, zoo ware deze schaar ongetwijfeld in de eerste oogenblikken verstrooid geworden; doch de Prins neigde het oor meer naar de stem der menschelijkheid, dan naar hetgeen zijn pligt als veldheer hem gebood, en zijne troepen ontvingen last om zich enkel te verdedigen. Den opstandelingen, die alzoo geenen aanval in den rug te duchten hadden, werd hierdoor de bestorming van het park gemakkelijk gemaakt.

Wat welligt ongehoord is in de jaarboeken der geschiedenis, zag men hier gebeuren:

Nadat men den geheelen dag geschoten en gestreden had, verlieten des avonds de buitendien ongeregelde benden der partij ten eenenmale hare posten; hunne kanonnen en hunne amunitie lieten zij onbewaakt achter tot den anderen morgen, en zij verstrooiden zich, om in de knippen en kroegen te drinken en over staatszaken te praten — zonder dat

de Hollanders hiervan in het minste partij trokken, en zonder dat zij — wat toch zoo gemakkelijk ware te doen geweest, en door de staatkunde geboden werd — de opstandelingen gevangen namen en de posten in de stad bezetteden! Ja, wat meer is, een gedeelte der Hollandsche soldaten, die des daags zoovele kameraden in hunne gelederen zagen vallen, zochten des avonds dezelfde kroegen op, en dronken en kibbelden er duchtig met hunne vijanden.

Des anderen daags was, doordien er zoo weinig gevaar in stak, de hoop opstandelingen aangegroeid. Vele burgers, verstoord over de radeloosheid der laauwe overheidspersonen, voegden zich bij de aanvallers, om aan dit in den beginne zoo halstarrig en thans zoo zwak bestuur een einde te maken.

Twee vreemdelingen, de Spaansche kolonel Juan van Halen en de Fransche Generaal Millinet, bestuurden den tweeden dag den aanval op een meer krijgskundigen voet. Doch men trok des avonds nogmaals naar de kroegen terug. Op den derden dag eindelijk kwamen van alle kanten nieuwe vrijbenden opdagen, voornamelijk uit de Waalsche gewesten. De stemming der stad was nu beslist: een voorloopig bestuur had zich opgeworpen. De strijd was heviger en doodelijker geworden, en meer dan 4000 Hollanders waren reeds gevallen. Op dezen avond was voorzeker een uitval minder raadzaam, in weêrwil dat een groot gedeelte van de aanvallers zich nogmaals verstrooide. Toen men eindelijk op den vierden dag het Park nogmaals bestormde, was het, tot

verbazing van allen, door de Hollanders ontruimd, die gedurende den nacht de poort waren uitgetrokken. De opstand was voltooid en de beslissendste catastrophe ten einde.

De derde Belgische omwenteling, ofschoon minder geregtvaardigd door hare beweegredenen, en minder krachtig in de middelen ter uitvoering als die tegen Spanje en tegen Oostenrijk, was alzoo gelukkiger dan hare beide voorgangsters. Zonder zichzelven eigenlijk rekenschap te kunnen geven wat men wilde, zonder aanvankelijk een bepaald doel gekozen te hebben, was men tot het uiterste gekomen, en had men eene uitkomst verkregen, zoo als men had kunnen hopen noch verwachten. Een eenvoudige oploop op de straat, zonder in verbindtenis te staan met de kern der natie, had deze ongevoelig in zijnen maalstroom getrokken en medegesleept, en haar eene vrijheid bezorgd, waarmede zij in de eerste oogenblikken niet eens wist wat aan te vangen.

Tegenwoordig, nu over de hartstogten van dat tijdstip eene vijftienjarige schors is gegroeid, heeft men niet meer noodig de gebeurtenissen met schoonklinkende phrasen te omsluijeren. De Belgen hebben sedert dezen tijd weder raadzaam geoordeeld met Holland als goede buren te leven, en het ware de pligt hunner geschiedschrijvers, wanneer zij van dat tijdstip spreken, hunnen vijanden meer geregtigheid te laten wedervaren. Het Hollandsche Koningshuis heeft zich in dien tijd, toen er om het bezit zijner schoonste en rijkste provinciën gedobbeld werd, zich

op eene zoo menschelijke wijze gedragen, dat men er in de geschiedboeken naauwelijks een tweede voorbeeld van vinden zal. De Prins van Oranje, tegenwoordig Koning van Holland, helde buitendien, zoo door de levendigheid van zijn karakter, als door zijne ridderlijke, opgewekte levenswijze, meer over tot de levendige Zuid-Nederlanders, dan tot de afgemetene, stijve Hollanders. Prins Frederik, de jongste, wilde zelfs, terwijl men in de straten op leven en dood tegen zijne troepen vocht, niet aan de mogelijkheid van een ernstigen opstand gelooven, en schonk bereidwillig zijn vertrouwen aan burgers, die hem in zijn hoofdkwartier aan de Schaerbeeksche poort opzochten, en de schermutselingen enkel als een alarm van het gepeupel afschilderden. Had de Kroonprins, had Prins Frederik slechts geluisterd naar de stem van het koude verstand en van het egoïsmus, dan lag Brussel misschien voor de helft in puinhoopen; doch de Oranje-dynastie zou nog op den troon zitten.

Dit einde van Oranje's bewind in België is een treurspel, welks droevig einde door eigene schuld werd bewerkt, doch welks offers op eene edele, verzoenende wijze zijn gevallen.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

De nieuwelingen aan het roer van staat. — De oude a nsche staatkunde en hare erfgenamen. — Een nacht op het stadhuis te Brussel. — Eerste schrede van het provisioneel bewind. — Opening van het Nationaal Congres. — Polen en België. — De Londensche conferentie. — Republiek of Monarchie? — De brand van Antwerpen. — De uitsluiting van de Nassausche dynastie en de oorzaken daarvan.

Hoe wanordelijker en plotselinger de omwenteling was, die een gedeelte der laagste volksklasse aan zijne gezamentlijke medeburgers schonk, hoe meer de weinige, meestal jeugdige mannen onze bewondering verdienen, die deze onverwachte, verwarde erfenis wisten te regelen, en de wanorde te verdrijven — die, terwijl de krijg van binnen en van buiten dreigde, terwijl alle soort van klippen hen omgaven, rust en wettelijke orde, eene nieuwgeschapene wetgeving, en eene administrative kracht, op zulk eene verwonderlijke wijze wisten te voorschijn te roepen,

dat zelfs oudere en veel meer ervarene natiën reden hebben den jongen, als uit den nacht verrezenen staat te benijden.

Hebben wij in het vorige hoofdstuk de drijfveêren, de veêrkracht en de uitvoering der September-revolutie ver beneden de Julijrevolutie geplaatst, zoo moeten wij daarentegen thans, wat de exploitatie en de regeling der Belgische omwenteling betreft, ze hoog boven de Fransche stellen.

Hoe veel moeijelijker was de reorganisatie voor België dan voor Frankrijk! Een zoo nieuwe staat, die nog bijna geen wortelen had geschoten, kon zich niet op de grondslagen van het verledene vestigen; hij had geene reeds gestichte staatkundige school, zoo als zijn groote nabuur, waar met de Julijdynastie enkel de personen veranderd zijn, waar de nieuwe staatsmannen, in hunne betrekkingen naar buiten, den grondslag en het terrein eener oude, sedert eeuwen ontwikkelde nationale staatkunde vonden, die zij voorzeker naar de omstandigheden moesten veranderen, doch niet noodig hadden geheel op nieuw te scheppen. Het nieuwe Frankrijk werd door oude staatsmannen geleid: TALLEYRAND, LAFAYETTE, BENJAMIN CONSTANT, CASIMIR PERRIER, LAFITTE, enz., hadden hunnen leertijd reeds lang achter den rug. Bovenal vond de Julijrevolutie, dadelijk na hare ontknooping, een centraliserend opperhoofd in eenen monarch, die haren loop te voren had gadegeslagen, en hare gevolgen met eene bewonderenswaardige geestkracht wist te leiden.

Hoe geheel anders in België! Hier bleef de jonge staat maanden lang zonder monarchaal opperhoofd, en moest geheel uit den grond worden opgetrokken. Terwijl Frankrijk en zijne revolutie op de belangstelling der volken van geheel Europa konden rekenen, terwijl Engeland met de nieuwe regering zelfs een aanvallend en verdedigend verbond sloot, stond integendeel de Belgische revolutie buiten 's lands over het algemeen in een slechten naam. Alles, uitgenomen Frankrijk, keerde haar pruilend den rug toe; en zij had het alleen aan den ondermijnden toestand van Europa te danken, dat niet allen te gelijk op haar aanvielen. — De mannen, die in het oogenblik van nood aan het roer van den staat werden geplaatst, verlieten zoo even eerst het bureau van een dagblad, de pleitzaal, het eenzame vlieringje, waar zij privaat-onderwijs in vreemde en klassische talen gegeven hadden. Door geene practische ondervinding, door geene voorbeelden uit het verledene, door geene bekendheid met de wetenschap der staatkunde ondersteund, moesten deze geïmproviseerde staatsleiders alles uit zichzelven scheppen. Hun eigen verstand, hun moed en hunne geestdrift waren de eenige krachten, waarop zij rekenen konden.

Sedert verscheidene dagen was België zonder eenige regering, en Brussel zelfs zonder eenig gemeentebestuur. Een paar lieden gingen wel naar het verlatene stadhuis, om eene soort van overheid uit te maken; doch nu eens weigerde men naar hen te

luisteren, dan weder trokken zij voor het dreigende gevaar van zelve terug.

In den nacht van den 24sten op den 25sten September zaten drie mannen, vol zorg en onrust, eenzaam in de donkere vergaderzaal van het *hôtel de ville:* de Baron D'HOOGHVORST en de Heeren JOLLY en ROGIER, de aanvoerder der Luiksche vrijwilligers. Een vierde trad binnen: het was de Spanjaard *Don* JUAN VAN HALEN, die sedert vele jaren te Brussel gewoond had. »Mijne vrijschaar heeft een krijgskundigen aanvoerder noodig," riep ROGIER den binnenkomende toe: »plaats u aan hare spits. Het Park moet gewonnen worden." — »Geef mij twee uren tijds om mij te beraden," antwoordde gene. — »Geen twee minuten," riepen de anderen uit: »wij moeten beslissen, of alles is verloren." Na zich eene wijl bedacht te hebben sloeg de Spanjaard toe. De drie mannen, die den titel aannamen van *Centrale commissie*, vaardigden dadelijk eene proclamatie uit, waarbij VAN HALEN benoemd werd tot *général-en-chef* der gezamentlijke strijdkrachten in België! Dit was de eerste kiem van een nieuw gouvernement.

Aan deze vier beradene mannen, die, wanneer de omwenteling mislukt ware, het met hun hoofd hadden moeten boeten, heeft België zijne bevrijding van regeringloosheid, heeft Brussel zijne bevrijding van plundering en brandstichting te danken.

Doch twee dagen later zagen deze vier zich door

de verwikkeling der gebeurtenissen en door de menigte bezigheden in het naauw gebragt. Na vele pogingen kwam eindelijk eene provisionele regering tot stand, en deze zag zich eensklaps, zonder oppertoezigt en contrôle, met eene willekeurige en dictatoriale magt bekleed, die, bij gelijke catastrophen, in Frankrijk, Engeland, Spanje, enz., tot egoïstische en gewelddadige maatregelen aanleiding zou gegeven hebben. Tot eer en tot heil der Belgen legden al deze mannen in dit verleidelijk oogenblik eene reinheid van bedoelingen, eene zelfverloochening ten behoeve van het publiek welzijn aan den dag, die, als een schoon morgenrood aan den staatkundigen hemel, der jeugdige natie eene schoone toekomst voorspelde.

De belangrijkste posten van het bestuur, van de geregtshoven en van de regtbanken werden, wel is waar, door andere mannen bezet, en de agenten, die der Hollandsche regering het meest toegedaan en bij het volk gehaat waren, verwijderd; doch hierbij ging men met eene lofwaardige gematigdheid te werk, en bovenal werden de lagere ambtenaren verschoond.

Wat men sedert vijftien jaren door lange debatten vruchteloos had zoeken te bewerken, werd nu, onder algemeene geestvervoering, door eenige weinige regels gedecreteerd: gegronde en ongegronde, oude en nieuwe, Katholijke en Liberale bezwaren werden schielijk en zonder lang beraad ter zijde gesteld.

Op het voorbeeld van Brussel hadden intusschen de gezamentlijke steden van België — met uitzondering van Maastricht en Antwerpen — de Hollandsche bezettingen en overheden verdreven. Bij de Staten-generaal, die in den Haag verzameld waren, werd inmiddels het voorstel eener *scheiding tusschen Holland en België* ter tafel gebragt en aangenomen.

Nu waagde de Prins van Oranje nog eenen stap. Hij vaardigde in zijn eigenen naam eene proclamatie uit aan de Belgen, waarin hij aanbood al hunne bezwaren op te heffen, en hunne onafhankelijkheid volkomen staande te houden. De Prins, die in België eene groote populariteit bezat, zou met deze proclamatie veertien dagen vroeger voorzeker geslaagd zijn; thans echter was het te laat. Het voorloopig gouvernement verklaarde, dat het geen ander gezag meer erkende, dan dat van het *Souvereine Belgische volk.*

Doch wie zou nu den wil van het souvereine volk vertegenwoordigen? En naar welke wetten zou het geregeerd worden? — Twee dingen waren bovenal noodzakelijk: het bijeenroepen van een Nationaal Congres, en het vervaardigen eener nieuwe staatsregeling.

Zonder tijd te verliezen werd daarom eene commissie benoemd, die zich met het ontwerpen eener nieuwe constitutie en bovenal met het beantwoorden der vraag zou onledig houden, op welk eene wijze

het Congres zamen te stellen, en op welk eene wijze de leden bijeen te roepen.

Op de laatste vraag berigtte de commissie reeds na verloop van drie dagen, en den volgenden dag, den 10den October, vaardigde het provisioneel bewind eene bekendmaking uit: dat *tweehonderd* notabelen uit *alle* klassen der burgers zouden gekozen worden, om in het Nationaal Congres over de toekomst en de staatsregeling van België te beraadslagen. Nog denzelfden dag ging men tot de verkiezing over, en eene maand later werd het Nationaal Congres geopend.

Vergelijken wij hiermede de schriktooneelen, de gruweldaden, het egoïstisch strijden voor personele belangen, de woedende uitbarsting van alle soort van driften, die in andere landen ten gevolge van zulke omwentelingen te voorschijn traden, dan kunnen wij het Belgische volk, dat, met zulk eene eenheid en zonder burgerkrijg, binnen eene maand zijne omwenteling voltooid en zijne gevolmagtigden aangesteld had, onze bewondering niet ontzeggen. Ofschoon men ook deze omwenteling in haar ontstaan moet veroordeelen, zoo zal men toch altijd moeten erkennen, dat een volk, hetwelk, in spijt van zulk eene gevaarlijke anarchie, getoond heeft zulk een fonds van burgerdeugd en zucht tot orde te bezitten, de vrijheid verdient, die het verworven heeft.

Op den 10den November 1830 hield men alzoo

werkelijk de eerste Nationale Vergadering te Brussel, en onbeschrijfelijk waren de indruk en de geestverheffing, die hierdoor over het geheele land werden verspreid. Zelfs koude twijfelaars, die tot hiertoe met eene inwendige ontevredenheid den gang der zaken hadden gadegeslagen, waren op dezen dag in geestdrift ontstoken. Sedert meer dan veertig jaren, sedert de omwenteling tegen Oostenrijk, was het voor de eerste maal, dat zulk eene uit inboorlingen zamengestelde vergadering zich weder vereenigde, — voor de eerste maal, dat de natie weder, vrij van vreemde opperheerschappij, adem haalde. De Potter opende het Nationaal Congres met eene gloeijende redevoering. Men ging over tot het verkiezen van eenen president. Een eenvoudig, omzigtig man, de Heer Surlet de Chokier, vereenigde op zich de meeste stemmen, en werd alzoo dadelijk tot voorzitter uitgeroepen.

Buiten 's lands stond het met de zaken beter geschapen, dan men met grond had kunnen voorspellen. De Koning van Holland had dadelijk, in het begin van October, zich om ondersteuning in zijne regten tot de vijf groote mogendheden gewend, die het Parijsche vredestractaat en de bepalingen van het Weener Congres, waarbij het vereenigde Koningrijk der Nederlanden werd opgerigt, onderteekend hadden, en op zijne uitnoodiging vergaderden de gevolmagtigden dier vijf hoven te Londen, om deze aangelegenheid te beslechten. Doch de dreigende toe-

tand van Europa, de onzekerheid der souvereinen tegenover het door de Julij-revolutie opgewondene volk, de krijgslust der Fransche natie, het uitbarsten van den Poolschen opstand, dit alles werkte voorzeker den Belgen in de hand.

De groote mogendheden hielden het voor raadzaam alle geweldige maatregelen zooveel mogelijk tegen te gaan, en toonden zich dadelijk geneigd de afscheiding van België te erkennen. Hun eerste bedrijf was eenen wapenstilstand tusschen de beide partijen voor te slaan. Op den 7den November kwamen twee commissarissen der Londensche conferentie te Brussel aan, en bragten dit besluit over, waaruit nog zoovele anderen zouden geboren worden.

In dit eerste protocol deed de conferentie den voorslag om met de vijandelijkheden op te houden, aan Holland als wapenstilstandslinie de grenzen aanwijzende, die het vóór de vereeniging met België, dat is, vóór de vrede van Parijs, in bezit had, en aan zichzelve het regt toekennende om tot de oplossing der twistvragen tusschen beide te treden. Terwijl Polen op het slagveld al zijn bloed plengde in den strijd tegen de overmagt, zag op deze wijze het meer gelukkige België, spoediger dan het gehoopt had, zich tot den rang van een Europischen staat verheven.

Nadat het Nationaal Congres plegtiglijk het rijk voor onafhankelijk had verklaard, ging men op den 19den October over tot het eerste en belangrijkste

vraagstuk: welk eenen regeringsvorm men zoude kiezen. De vraag, of België eene monarchale of eene republikeinsche staatsregeling zou ontvangen, was wel reeds in den schoot der commissie, met het vervaardigen van het ontwerp eener staatsregeling belast, ter gunste van het monarchale stelsel beslist, waartegen zich slechts éóne stem had verklaard; doch op de tribune der nationale vergadering vond men vele hevige voorvechters van het republikeinschap. Het was een onderwerp, waarop de jonge Belgische redenaars hun overredingstalent konden beproeven; doch juist de jongsten en heethoofdigsten der vergadering, zoo als LEBEAU, ROGIER, NOTHOMB, DEVAUX, enz., waren voor eene monarchie.

Na vier onstuimige dagen werden eindelijk de debatten gesloten. Er waren 187 leden tegenwoordig, waarvan 174 voor eene monarchie en slecht 13 voor eene republiek stemden. De praktische geest der Belgen heeft zich met dit vraagstuk zelfs niet bij de jongste en meest opgewondene leden van het Congres verloochend, en aan den uitslag dezer stemming heeft België hoofdzakelijk zijn voortdurend bestaan als onafhankelijke staat te danken.

Met minder gematigdheid en billijkheid behandelde het Congres den volgenden dag reeds eene andere vraag. De uitsluiting der Bourbons van den Franschen troon had bij den gedeputeerde RODENBACH — een blind man, die door een uitzinnigen haat werd bezield — den wensch doen ontstaan, een gelijken

banvloek tegen het Huis van Oranje uit te spreken.

De haat tegen Holland had op nieuw voedsel ontvangen door het bombardement van Antwerpen. Bijna al de burgers dezer stad waren goed Hollandsch gezind, en de insurgenten maakten eene zeer kleine minderheid uit. Eene Brusselsche vrijschaar kwam echter den 27sten October de opstandelingen te hulp, waarop CHASSÉ gedurende zeven uren de stad liet beschieten. Door dit bombardement werden 30 huizen in de asch gelegd, en meer dan 100 anderen beschadigd. De gevulde magazijnen, ter waarde van verscheidene milioenen guldens, geraakten in brand, en de vertoornde Engelsche en Amerikaansche handelswereld eischte schadevergoeding. Hollanders en Belgen schoven wederkeerig de schuld op elkander, en de woede werd aan weêrszijden nog grooter.

Het voorstel van RODENBACH vond alzoo ondersteuning; een groot gedeelte der leden van het Congres echter, die den Prins van Oranje persoonlijk genegen waren, en hem niet ongaarne op den vacanten Belgischen troon geroepen hadden, waren tegen het voorstel. Ongelukkiglijk kwamen des anderen daags twee commissarissen van de Londensche conferentie te Brussel aan, en beduidden het diplomatisch comité: »Dat hun in naam der vijf mogendheden opgedragen was, voor de uitsluiting der Nassausche dynastie te waarschuwen, vermits daar-

door de rust van Europa kon gestoord, en eene verwijdering tusschen België en de regeringen veroorzaakt worden, terwijl het toch voor den jeugdigen staat van belang was, op hare ondersteuning te kunnen rekenen."

Deze waarschuwing had eene geheel tegenovergestelde uitwerking. Aller gemoederen werden er door verbitterd. Men zag hierin eene aanranding van de naauwelijks verworvene en bij een besluit vastgestelde souvereiniteit des Belgischen volks. Vele leden van het Congres, die daags te voren *tegen* de uitsluiting gesproken hadden, stormden nu naar het spreekgestoelte, om *voor* dezelve het woord te voeren. De volksmenigte — waaronder zich vele Fransche agenten bevonden, die voor eene inlijving van België onder Frankrijk ijverden — stiet verwenschingen en bedreigingen uit tegen hen, die niet voor de uitsluiting wilden stemmen. Eindelijk ging men over tot het opnemen der stemmen: 161 waren *vóór* en slechts 28 *tegen* het voorstel van RODENBACH.

De fortuin, die bij deze geheele omwenteling België steeds bleef toelagchen, heeft sedert eene dynastie op den troon geplaatst, die den Belgen geene redenen geeft om zich over het nemen van dit besluit te beklagen. Dit neemt echter geenszins weg, dat het eene onbezonnene en onregtvaardige daad was. Onder alle wetten, die de kamer der Belgische afgevaardigden sedert hare wording tot op heden heeft

aangenomen, vindt men er geene zoo overijld, en die de eigene vrijheid zoo aan banden legt, als de wet tegen het Huis van Nassau (1).

---

(1) Men zie hierover de redevoering van den Katholijken gedeputeerde DE GERLACHE, die *tegen* de uitsluiting stemde. *Histoire du royaume des Pays-Bas, par* E. C. DE GERLACHE. T. II, p. 115.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

De constitutie. — Waardoor werd de Belgische staatsregeling liberaler dan de Fransche? — Vergelijking tusschen het charter van Frankrijk en de Belgische constitutie. — De invloed der Katholijke partij. — Een gezegde van DE POTTER.

De staatsregeling — dit vraagstuk was nu de hoofdzaak geworden. Over den monarchalen vorm was men het eens. Maar op den morgen na eenen dag, waarop men den Koning had verjaagd, op den avond voor eenen dag, waarop een nieuwe Koning zou gekozen worden, waren alle gemoederen vol verbittering tegen de verdrevene, vol wantrouwen tegen de aanstaande magt. De nieuwe staatsregeling moest, juist omdat zij monarchaal zou zijn, ook tevens de zekerste waarborgen tegen alle aanmatigingen der monarchale magt opleveren.

De commissie, die tot het vervaardigen der nieuwe constitutie was aangesteld, arbeidde dag en nacht om het ontwerp zoo duidelijk mogelijk en met den

meesten spoed aan het Congres te kunnen overleggen. De leden dezer commissie bestonden over het algemeen uit advokaten en dagbladschrijvers, die gedurende den langen oppositiestrijd, welke vijftien jaren aaneen werd gevoerd, de wonden en gebreken der grondwet naauwkeurig bestudeerd hadden. Nadat deze commissie zich vereenigd had, om de grondslagen van het ontwerp te leggen, benoemde zij voor deszelfs verdere uitwerking de beide leden DEVAUX, uit Brugge, redacteur van *le Politique*, en thans afgevaardigde, — en NOTHOMB, uit het Belgisch gedeelte van Luxemburg en thans Minister van staat (1), — die men dus als de eigenlijke vervaardigers van de Belgische staatsregeling kan aanmerken.

Bij de Julijrevolutie, toen de onttroonde monarch dadelijk door een anderen werd vervangen, stond het koningschap onafgebroken in de bres, om zijne

(1) Andere leden van de commissie waren: VAN MAANEN uit Leuven, redacteur van den *Courrier de Belge*, tegenwoordig rector aan de hoogeschool te Brussel en vice-president aan het Hof van cassatie; DE GERLACHE uit de provincie Luxemburg, voormalig lid van de Staten-generaal, thans eerste president van het Hof van cassatie en president der Akakemie van wetenschappen; CHARLES DE BROUCKÈRE, voormalig lid der Staten-generaal, later Minister en directeur van het muntwezen; LEBEAU van Luik, redacteur van *le Politique*, later Minister van buitenlandsche zaken, thans afgevaardigde; THIELEMANS uit Brussel, lotgenoot van DE POTTER, tegenwoordig raadsheer aan het Hof van appel; — verder de advokaten BALLIN uit Gent, THORN uit Luxemburg, ZOUDE uit Namen, DUBUS uit Doornik en BLARGNIES uit Bergen.

voorregten te kunnen verdedigen. Het charter, dat ten jare 1814 door de Bourbons onder bescherming van het geschut der Geallieerden werd gegeven, moest onder Lodewijk Philips »eene waarheid worden;" doch eene radicale omwerking van het charter vond geene plaats. In België daarentegen was het eene geheel nieuwe schepping. De monarch was nog niet gekozen, en om voor de burgervrijheid te zorgen had men een ruim veld voor zich.

Zoo werd dan eene constitutie opgesteld, wier gelijke men in de geschiedboeken van Europa vruchteloos zou zoeken. De voorregten der Engelsche staatsregeling werden met die der Fransche ineengesmolten, en eene monarchie, die zich van eene republiek weinig meer onderscheidt dan door de levenslange en erfelijke regering van het opperhoofd van staat, werd tot stand gebragt. Het kiesregt werd tot op een zeer kleinen maatstaf verminderd; staat en kerk werden volkomen gescheiden en onafhankelijk van elkander gemaakt, ofschoon de godsdienst en hare dienaars door den staat bezoldigd werden. Vrijheid van onderwijs, eene vrije drukpers en gelijkstelling van alle godsdiensten, — ziedaar de hoofdzakelijke voorregten, die men aan de natie wilde verzekeren.

Eene vergelijking tusschen de constitutie en het Fransche charter, zal haren aard nog beter doen kennen.

De constitutie zegt (Art. 13): »De drukpers is vrij; de censuur kan nooit worden ingevoerd; noch

»van schrijvers, uitgevers of drukkers eene borgstel-»ling geëischt worden." — Het charter daarentegen verlangt, bij de uitgave van nieuwsbladen, borgtogten op eene groote en bezwarende schaal.

De constitutie verzekert bij Art. 19 de vrijheid der volksvereenigingen: »De Belgen hebben het regt zich »vreedzaam en ongewapend te verzamelen, en wan-»neer zij slechts de wetten in acht nemen, waar-»aan de uitoefening van dit regt kan onderworpen »zijn, is er geen voorafgaande toestemming der over-»heid noodig. Deze bepaling heeft evenwel geene »betrekking op vergaderingen onder den vrijen he-»mel, die geheel aan de wetten der politie onder-»worpen blijven." — Het charter daarentegen heeft de oude strafbepalingen in dit opzigt behouden.

Het charter zegt, dat aan den Koning alleen de uitvoerende magt toekomt. — De constitutie integendeel verklaart bij Art. 78: »De Koning heeft geene »andere magt dan die, welke de staatsregeling en »de bijzondere krachtens deze staatsregeling zelve »gegevene wetten hem uitdrukkelijk toekennen."

Het charter bepaalt, dat alle geregtigheid van den Koning uitgaat, en dat ze in zijnen naam wordt uitgeoefend door regters, die hij zelf benoemt en aanstelt. — De constitutie daarentegen zegt (Art. 25): »Alle staatsmagt gaat van de natie uit." Zij laat alleen aan den Koning het regt ter benoeming van vrederegters en van de regters voor den eersten aanleg.

De constitutie zegt verder: (Art. 107): »De ho-

»ven van appel en de kantongeregten hebben de »bevelen der hooge overheid, der provinciale en »der plaatselijke besturen slechts in zoo verre op te »volgen, als zij overeenkomstig de wetten zijn." — Het charter laat dit punt in onzekerheid.

Het charter veroorlooft de kamers niet bijeen te komen, voordat het hoofd van den staat ze oproept. — De constitutie integendeel bepaalt (Art. 70), dat de kamers van regtswege jaarlijks op den tweeden dingsdag van November zullen vergaderen.

De constitutie vordert (Art. 50) geene soort van belastbaarheid, om in de kamer te kunnen worden gekozen; de ouderdom van 25 jaren alleen is genoeg om verkiesbaar te zijn. — Daarentegen verlangt het charter eene vrij hooge opbrengst in de belasting van de gedeputeerden, en bepaalt hunnen ouderdom op 30 jaren.

De constitutie heeft eene eerste kamer (de senaat), wier leden zich aan eene *volksverkiezing* moeten onderwerpen; hunne volmagt duurt slechts acht jaren, en hun getal mag niet meer dan de helft bedragen van dat der leden van de tweede kamer, de kamer der vertegenwoordigers. — Het charter integendeel draagt de benoeming der Pairs aan den Koning op; hun getal is onbepaald, en hunne benoeming voor hun leven.

Het charter maakt in een aanhangsel melding van de departementale en municipale inrigtingen, zonder er iets naders van te bepalen. — De constitutie daarentegen stelt in Art. 108 op de meest bepaalde wijze vast: de vrije verkiezing van de provinciale

en de gemeente-raden, openbaarheid hunner zittingen, openbaarheid der rekeningen en begrootingen; zij draagt uitsluitend aan de provinciale en gemeenteraden alle zaken op, die van een gewestelijk of plaatselijk belang zijn, een voorregt, dat later nog aanmerkelijk is uitgebreid.

Het charter zwijgt over alle misbruiken, welke door eene opeenhooping van ambten kunnen ontstaan. — De constitutie zegt daarentegen uitdrukkelijk Art. 103: »Geen regter kan een door de »regering bezoldigd ambt op zich nemen, tenzij »het gratis worde waargenomen, en onder voorbe»houd, dat de door de wet voorgeschrevene geval»len der onvereenigbaarheid van zekere staatsambten »worden in het oog gehouden."

Eene hoofdzenuw, waardoor de Belgische constitutie zich van de Fransche onderscheidt, moeten wij vooral laten uitkomen. De Fransche staat had te allen tijde en onder alle omstandigheden niet opgehouden zijne bewerktuiging meer en meer te volmaken, en aan zijne eenheid te arbeiden. Te midden van den strijd der Hugenoten, onder de meest onbepaalde monarchen, zoowel als sedert de opkomst der volksregering, werd steeds meer en meer eene centralisatie bevorderd, die Frankrijk tot een zamenhangend geheel maakt, dat als het ware in éénen vorm is gegoten, en die aan zijne maatschappelijke inrigting eene van alle andere volken verschillende vorming gaf.

Het charter van 1830 heeft dus aan de monar-

chale magt altijd nog zoo veel ruimte gelaten, als tot bevordering der centralisatie noodig is. In België daarentegen heerschte te allen tijde eene tegenovergestelde strekking; een eigenlijk gemeenschappelijk volksleven heeft er in vroegere eeuwen te naauwernood bestaan, en de volksgeest werd er, even als in Duitschland, verbrokkeld in gewestelijke en stedelijke belangen.

Deze van eene centralisatie afkeerige geest heeft ook in de staatsregeling post gevat; hij heeft het gezag verdeeld onder de kamers, de provinciën, de gemeenten; hij heeft de centrale kracht der regering daardoor verzwakt, en voor den partijgeest een ruim strijdperk geopend. Maar het kon niet anders, zoo men de oude regten, door de gemeenten en de gewesten sedert eeuwen veroverd, niet wilde vernietigen. Stellen wij ons eens voor — er is voorzeker eene sterke verbeelding toe noodig — eene gemeenschappelijke staatsregeling voor geheel Duitschland, zoo zou deze, in opzigt tot de centralisatie, veeleer het Belgische dan het Fransche beginsel moeten naderen. Maar even zoo min als de verschillende stammen van Oostenrijk, Pruissen, Wurtemberg, Beijeren, enz., zich door eene stad en eene centrale magt zouden laten dwingen, even zoo min mogt België de oude zelfstandige regten van zijne verschillende kleinere volksstammen, van de Walen, Vlamingen, Duitschers, enz., door eene centralisatie als die van Frankrijk buigen.

Men heeft gemeend, dat het behouden dezer oude

voorregten een groot gevaar voor de duurzaamheid van den jongen staat zou opleveren; doch het te gendeel is waar: deze verwaarborging hunner afzonderlijke voorregten is het juist, die de provinciën aanspoort om zich aan elkander te sluiten, — die ze voor Frankrijk, dat haar deze privilegiën ontrooven zoude, doet terugdeinzen.

Te onregt heeft men in lateren tijd beweerd, dat deze geheele constitutie een werk der Katholijke partij zou geweest zijn (1). Dit is zoo niet. Onder de commissie, die het ontwerp der staatsregeling vervaardigde, bevond zich slechts één bepaald Katholijk lid, de Heer DE GERLACHE; al de overigen behoorden stellig tot de Liberale partij, die ook gedurende de omwenteling, en later, overal aan het roer stond. Eerst toen men in het Congres over het ontwerp beraadslaagde, bragten de Katholijke leden er eenige wijzigingen aan toe, die toch aan het ontwerp geene wezentlijke verandering maakten. En toch had de Katholijke of, om ons juister uit te drukken, de geestelijke partij drie hoofdpunten gewonnen, die haar tegenwoordig den sleutel tot eene in andere staten ongekende magt in handen leverden.

Vooreerst heeft de volkomene scheiding der kerk van den staat de hierarchie bijna met de staatkundige magt gelijk gesteld, en haar van alle onderge-

---

(1) Men zie: *Galerie des hommes illustres, par un homme de rien.* T. II, p. 3. Bruxelles 1843.

schiktheid bevrijd. — Door de vrijheid der volksvereenigingen werd de oprigting van al of niet Jezuïtische kloosters en broederschappen onbepaald vrijgelaten. — Door de vrijheid van onderwijs werden hunne scholen, gymnasiën en hoogescholen aan het oppertoezigt des staats geheel onttrokken. — Door het lage kiesregt, dat voor het platte land en de kleinere steden nog geringer is dan voor de bewoners der grootere steden, werden de lagere volksklassen, waarop de priesterlijke invloed het grootste is, tot iedere verkiezing toegelaten, en het kiezen van Katholijkgezinde leden in de kamer begunstigden gemakkelijk gemaakt.

Op den 4den October kwam de commissie bijeen, die met het opstellen eener staatsregeling was belast, en op den 28sten October, 's avonds laat, stelde haar verslaggever, NOTHOMB, in haren naam het volkomen uitgewerkt ontwerp in handen der provisionele regering. De afgevaardigde DE POTTER, die te vergeefs alles had aangewend om eene republikeinsche staatsregeling door te drijven, zeide, toen hij het ontwerp hoorde voorlezen, en er het monarchaal beginsel in bewaard vond: »Voor zulk een bagatel ware het de moeite niet waard zoo veel bloeds te vergieten!"

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Het jaar 1831. — *Wie wil eene kroon?* — *De drie kandidaten naar den troon.* — *Waarschuwingen voor Frankrijk.* — *Waardoor werd de Hertog* van Nemours *gekozen.* — *Prins* Leopol van Coburg. — *De achttien artikelen.* — *Het laatste bedrijf der omwenteling.*

Wij zijn tot het begin van het jaar 1831 gekomen. — Van de met sneeuw bedekte Poolsche slagvelden, van de opgebrokene plaveisels der Parijsche straten dreigen de brandende vonken iederen dag naar de naburige rijken over te vliegen. In Italië, in Polen, in Gallicië, overal wordt de volksstem steeds heviger en gevaarlijker. Eene omwenteling als die van het jaar 1790 schijnt voor de deur te staan. Doch, wonderlijk voorzeker is het, terwijl de vorsten op hunnen troon met een angstig gelaat in de toekomst staren, en voor den afval hunner rijken sidderen, ziet men een volk, dat naauwelijks eene omwenteling voltooid heeft, aan verscheidene

deuren kloppen, en angstig naar eenen Koning zoeken, die hunne kroon wil en durft aannemen.

De provisionele toestand des lands kon niet lang meer blijven voortduren; de vaste aanstelling van een opperhoofd was eene dringende behoefte geworden. De republikeinsche stemmen, die men in de eerste zitting van het Congres zoo gelukkiglijk had bedwongen, lieten zich weêr luider hooren; de Fransche agenten en de Franschgezinde Belgen drongen aan op eene volkomene vereeniging met Frankrijk; anderen wilden de oprigting van een koningschap onder de beschermheerschappij van deze groote mogendheid; weder anderen verlangden eenen inboorling tot Koning.

Gelukkiglijk was de meerderheid der kamer tegen al deze voorslagen; maar de behoefte naar eenen monarch werd steeds dringender. Een officier, met name ERNEST GRÉGOIRE — op dit oogenblik redacteur van de Luxemburgsche Courant — had te Gent eene tegenomwenteling zoeken tot stand te brengen, die slechts door een gelukkig toeval verijdeld werd. Regeringloosheid dreigde aan alle kanten.

Op drie Prinsen had het Nationaal Congres meer bijzonder zijn oog gevestigd: op den Prins OTTO VAN BEIJEREN, den Hertog VAN LEUCHTENBERG en den Hertog VAN NEMOURS. Voor den eersten was de kans niet groot, daar hij nog te jong was en eenen voogd behoefde. Met de laatste beiden lagen hinderpalen in den weg van eenen geheel tegenover elkander gestelden

aard, die echter voor beiden onoverkomelijk waren. Frankrijk wilde, onder welke voorwaarde ook, niet dulden, dat de Hertog VAN LEUCHTENBERG den troon beklimmen zou; zelfs had LODEWIJK PHILIPS uitdrukkelijk verklaard: »Ik zal nooit toestaan, dat een Prins, die slechts daar zou zijn, om voor de familie van BONAPARTE den stijgbeugel te houden, Koning van een naburig rijk worde." Daarentegen hadden de groote mogendheden plan den oorlog te verklaren, wanneer de Hertog VAN NEMOURS gekozen werd. Eene menigte petitiën waren intusschen van alle oorden des lands binnengekomen (1), en den 27sten Januarij besloot eindelijk het Congres tot het doen eener keuze over te gaan.

De aanzienlijkste mannen en de eigenlijke nationalen waren tegen den Hertog VAN NEMOURS. »Wanneer wij dezen Hertog kiezen," zeide de gedeputeerde LEBEAU, een van de Liberalen, »dan is het

---

(1) Niet onbelangrijk zijn de resultaten dezer petitiën, die ons de toenmalige stemming der gemoederen doen kennen. Voor de eenvoudige inlijving onder Frankrijk petitioneerden bijna 1300 inwoners, meest uit de laken-fabriekstad Verviers; tegen de inlijving 60 Brussellaren; vóór de benoeming van LAFAYETTE tot Koning was ééne petitie; eene andere voor CHATEAUBRIAND; nog eene andere voor den Aartshertog KAREL; ééne petitie verlangde spottend, dat men den Paus zou benoemen; voor de benoeming van eenen inboorling tot Koning waren 105 stemmen; voor de benoeming van den Vorst VAN SALM-SALM 268 stemmen; voor den Prins OTTO drie petitiën; voor den Hertog VAN REICHSTADT drie petitiën; voor LODEWIJK PHILIPS (met eenen onderkoning) 508 stemmen; voor den Hertog VAN NEMOURS 600; voor den Hertog VAN LEUCHTENBERG 3275 stemmen.

uitbarsten van eenen oorlog onvermijdelijk. Al de volken van het noorden, wien de rampen, door NAPOLEONS legerbenden veroorzaakt, nog versch in het geheugen liggen, zullen tegen Frankrijk opstaan; zelfs Engeland zal ons verlaten, want zoo Frankrijk België in het bezit kreeg, zou het den Engelschen handel op het vaste land vernietigen. Frankrijk zou, eenmaal in het bezit van België, ook op de inlijving der Rijnlanden vlammen, en België vooral zou het tooneel des oorlogs worden."

»En wat moet het gevolg van dezen oorlog zijn?" zeide een ander Liberaal, de Heer DEVAUX. »Behaalt Frankrijk de overwinning op de bondgenooten, dan zal het ons zijne wetten, zijn juk opleggen. Om dat het voor ons gevochten heeft, zal het eene volkomene onderwerping van ons eischen. Delft Frankrijk het onderspit, dan zal België óf verdeeld worden, óf weder onder den scepter van WILLEM worden teruggebragt. De benoeming van den Hertog VAN NEMOURS is niets anders dan een overgang tot eene volkomene inlijving onder Frankrijk. Behoudens alle achting voor het Fransche karakter, weet toch een ieder, hoe deze heerlijke, grootmoedige natie andere volken met minachting behandelt. De Belgen, die onder Fransche opperheerschappij hebben geleefd, weten daarvan mede te spreken. Wij hebben de vrijheid van ons vaderland zoo even met bloed gekocht; zouden wij het nu vernederen en eener vreemde magt weder voor de voeten werpen?"

»Ja," voegde de gedeputeerde DE GERLACHE, een Katholijk, er bij: »de verkiezing van den Hertog VAN NEMOURS is tevens eene inlijving onder Frankrijk. Een of twee jaren lang, al naardat de staatkunde het vordert, zullen wij voorzeker hier eenen Franschen Koningszoon tot Koning hebben, een Fransch regentschap en een klein Fransch hof; de inlijving echter zal daarom toch volgen. De Fransche regering wordt te veel door de zucht bezield om alles te centraliseren; men zou ons niet ongestoord in het bezit eener constitutie laten, die wij voor onszelve gemaakt hadden, — eener wetgeving, die te vrijzinnig is, dan dat eene vergelijking met de Fransche niet ten nadeele van LODEWIJK PHILIPS zou uitvallen. Hoe! wij hebben het juk van Holland afgeworpen, omdat het ons zijne taal, zijne zeden, zijn geloof, zijne lieden wilde opdringen, omdat het onze nationaliteit zocht te vernietigen, en wij zouden ons met een volk vermengen, dat ons geheel en al zou verslinden? Wij hebben voor de vrijheid van godsdienst en onderwijs gestreden, en wij zouden ons met een volk vereenigen, bij hetwelk juist deze vrijheid, onder al de overigen, de eenige verbodene schijnt te zijn? Wij wilden niet op de Hollandsche wijze door Hollanders geregeerd worden, en wij zouden het ons nu op de Fransche wijze door Franschen laten doen? Zijn wij dan vergeten, dat vroeger al onze posten door het schuim hunner bevolking werden bekleed, ofschoon wij even goed deelen moesten in de belasting en de conscriptie?

Eene vereeniging met Frankrijk, middellijk of onmiddellijk, is veel erger dan terug te keeren onder het juk van WILLEM. Vier millioen Belgen hadden het op den duur toch van twee millioen Hollanders moeten winnen; maar vermengd met tweeëndertig millioen Franschen, zouden onze regtmatigste klagten op eene zeer gemakkelijke wijze gesmoord worden."

Deze redenen maakten grooten indruk, en de schaal helde zigtbaar over naar de zijde des Hertogs VAN LEUCHTENBERG. Maar het Fransche hof moest alles in het werk stellen, om geenen Napoleonsgezinde op eenen zoo naburigen troon geplaatst te zien. De herinneringen aan den Keizer konden voor de dynastie gevaarlijker worden, dan al het vechten der legitimisten ten behoeve der Bourbons. De Hertog VAN LEUCHTENBERG zou als Koning van België de hoop der Familie BONAPARTE weder geheel doen herleven, en bij de Fransche natie de gedachten opwekken aan de mogelijkheid eener wederoprigting der Keizerlijke dynastie. Men moest dus bovenal deze keuze verhinderen. Dit geschiedde in het laatste oogenblik. Juist toen het Nationaal Congres, het vele redekavelen moede, eindelijk wilde overgaan tot eene beslissende stemming, verspreidde zich een gemompel door de zaal; verscheidene gedeputeerden werden naar buiten geroepen, en kwamen terug met een gelaat, dat van vreugde blonk. Er zijn couriers van Parijs aangekomen — zoo heette het — die melden, dat LODEWIJK PHILIPS, wanneer de keuze van het Congres op den Hertog VAN NEMOURS mogt

vallen, zijnen zoon verlof zal geven om de kroon aan te nemen (1). Hierdoor werd eensklaps de stemming van eenige leden van het Congres veranderd, wien de wankelende toestand, waarin België zich op dat oogenblik bevond, bovenal groote bezorgdheid baarde. Frankrijk als bondgenoot! dit maakte aan allen nood een einde — de stemmen werden opgenomen, en — geen der kandidaten had de vereischte meerderheid: de Hertog VAN NEMOURS had 89 stemmen, de Hertog VAN LEUCHTENBERG 67, de Aartshertog KAREL 35. Eene tweede stemming was hiervan het gevolg, en NEMOURS had 97 stemmen, juist de noodige meerderheid — geen enkele stem meer.

Te midden der opgewektheid, die deze gebeurtenis door het land verspreidde, vertrok eene deputatie naar Parijs, om den Hertog de kroon over te brengen. Op den 21sten werden zij in plegtig gehoor door LODEWIJK PHILIPS ontvangen, die omringd was door de Koninklijke familie en alle met hooge waardigheden bekleede personaadjen. De Koningin en de Prinsessen weenden van aandoening, en de Koning — wees de kroon voor zijnen zoon van de hand.

Onbeschrijfelijk is de indruk, dien het afwijzen van de aangeboden kroon door geheel België maakte.

---

(1) Het waren, namelijk, twee Fransche agenten, de Heeren BRESSON en LAWÖSTINE, die openlijk voor den Hertog VAN NEMOURS werkten, en niet schroomden aan de leden van het Congres brieven te toonen, die zij voorgaven uit de allerhoogste bron te hebben ontvangen.

Hoe grooter de trots en het zelfvertrouwen waren, die de zoo eensklaps gelukte omwenteling den Belgen had ingeboezemd, zoo veel te grooter waren nu hunne neêrslagtigheid en ontspanning, toen zij eene kroon, die zij vrijwillig aangeboden hadden, afgewezen zagen; eene vreeselijke reactie begon; het zoo moeijelijk zamengelapt gezag van het Congres dreigde in duigen te storten.

Men vergete niet, dat een groot gedeelte van de hooge klasse en van den middelstand zich alleen naar eene door het gemeen bewerkte omwenteling gevoegd had, om eenen burgeroorlog te vermijden. Terwijl nu regeringloosheid losbrak, en men ten einde raad was, wendden al deze lieden hunnen blik weder naar de Oranje-dynastie. Het Nassausche koningshuis telde nog vele vrienden, vooral onder den hoogen adel, wiens trots door de mannen van het nieuwe bestuur, die uit de ondergeschiktste klassen thans tot de hoogste posten waren opgeklommen, nog meer gekwetst werd.

Te Antwerpen, te Gent, ja zelfs te Brussel, braken eenige zamenzweringen uit, ten behoeve van het huis van Oranje, terwijl aan de andere zijde DE POTTER eene republikeinsche vereeniging stichtte, wier invloed toenam. Onder deze dreigende omstandigheden nam het Congres den wijzen maatregel van eenen regent uit hun midden te benoemen, die, tot op de nieuwe verkiezing van eenen monarch, het middelpunt der regering zoude uitmaken. De Baron SURLET DE CHOKIER, tot hiertoe president van het

Congres, vereenigde de meeste stemmen op zich, en werd tot Regent uitgeroepen.

Lodewijk Philips ontving, om België op de geslagene wonde eene kleine pleister te leggen, den Heer Lehon, die door den Regent naar Frankrijk was afgezonden, in de hoedanigheid van gezant, waardoor dit rijk in een zekeren zin België op eene officiële wijze voor eenen staat erkende.

De nieuwe keuze eens Konings was oneindig moeijelijker dan de vroegere, deels omdat de voorraad van verkiesbare Prinsen scheen uitgeput te zijn, deels omdat men huiverig was geworden, en men niet gaarne andermaal zich aan eene weigering wilde blootstellen.

In dit hagchelijk oogenblik kwam de toenmalige minister Lebeau op het gelukkige denkbeeld om den Prins Leopold van Coburg, aan wien men vroeger reeds ter loops had gedacht, voor te stellen. De Prins leefde toen in stille afzondering, als ambteloos persoon in Engeland. Zijne antécédenten, zijne betrekking tot de overige mogendheden, en de liefde die hij in Engeland genoot, konden, wanneer hij de aangebodene kroon aannam, voor de vestiging van België naar buiten van groote dienst zijn. Algemeen werd hij geprezen als iemand van een vast karakter, met een voortreffelijk hart, en die in eene hooge mate zichzelven wist te beheerschen, zoodat deze keuze ook voor de vaste regeling der inwendige aangelegenheden van het rijk hoogst wenschelijk zoude wezen.

Ditmaal ging men voorzigtiger en wijzer te werk dan bij de keuze des Hertogs VAN NEMOURS. LEOPOLD had eenige jaren vroeger de hem aangebodene kroon van Griekenland afgewezen, en het was te vreezen, dat België met zijn aanbod niet veel gelukkiger zou zijn. De Belgische aangelegenheden hadden buitendien bij de te Londen vergaderde conferentie der vijf groote mogendheden eene minder gunstige wending genomen. De Londensche conferentie had in achttien artikelen den grondslag gelegd tot eene afscheiding des Belgischen rijks van Holland, en bij hare protocollen van den 20sten en 27sten Januarij bepaald: dat het groothertogdom Luxemburg, zoomede de linker Scheldeoever, onder Holland zouden blijven. Hiertegen protesteerde het Nationaal Congres van België bijna eenparigglijk. Dit protest werd door de bemiddelende groote mogendheden alles behalve gunstig opgenomen, en de nieuwe staat zag zich hierdoor meer dan ooit in zijn bestaan bedreigd.

Om zich niet weder aan de schande eener weigering bloot te stellen, begaf eene deputatie zich, voordat men tot eene officiële verkiezing overging, naar Prins LEOPOLD te Clermont, om zijne gezindheid uit te vorschen, en niet voordat men hem na vele conferentiën genegen vond den voorslag aan te nemen, ging het Nationaal Congres tot de bepaalde verkiezing over. Na onstuimige beraadslagingen, die zeven dagen duurden, werd de Prins VAN SAKSEN COBURG, met eene meerderheid van 156 tegen 43 stemmen, tot Koning van België verkozen.

Drie weken later ontving LEOPOLD de Belgische gedeputeerden, die hem de acte van verkiezing overbragten, voor de eerste maal op eene officiële wijze. De Prins verklaarde, dat hij de kroon slechts voorwaardelijk zou aanvaarden, namelijk onder beding, dat het Belgisch Congres de achttien artikelen van de Londensche protocollen aannemen, en alzoo den staat uit zijn gevaarlijken toestand redden zou. Tegen deze voorwaarde verhieven zich in den schoot van het Congres nieuwe stemmen; na hartstogtelijke debatten, die negen dagen duurden, werden evenwel de achttien artikelen met eene aanzienlijke meerderheid aangenomen, en op den 16den Julij ging de nieuwe Koning te Calais scheep, om zijnen staat in bezit te nemen.

Volgens een oud, schoon gebruik in België, ontvangt ieder nieuwe gebieder de hulde des volks onder den vrijen hemel, waar hij te gelijker tijd ook zijnen eed als Koning aflegt. Deze plegtigheid vond, onder het gejubel van honderdduizend menschen, op den 16den Augustus te Brussel plaats.

De jonge staat had zijn opperhoofd bekomen, en het laatste bedrijf zijner omwenteling was geëindigd, voordat nog een jaar was verloopen.

De geschillen met Holland over de grensscheiding en schuldverdeeling, die tot het jaar 1838 bleven hangen, de belegering van Antwerpen, de slag bij Leuven en de menigvuldige Orangistische bewegingen — dit alles behoort meer tot de bijzondere geschiedenis, waaraan hier geene plaats kan worden ingeruimd.

In het algemeen kan men zeggen, dat België bij deze omwenteling als een troetelkind door de fortuin is behandeld, daar het met minder regt er in slaagde, om binnen de elf maanden een doel te bereiken, waarvoor Spanjes bloed in lange burgeroorlogen stroomde, en waarvoor het vermoorde Polen te vergeefs zijnen laatsten adem op de slagvelden heeft uitgeblazen.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

De Koning. — Vrije keuze. — LEOPOLD *en* BERNADOTTE. — *Twee grondregelen. —* LODEWIJK PHILIPS *en* LEOPOLD. — *Karakter des Konings van België. — Zijn huiselijk leven. — Liefhebberij voor de geneeskunde. — De Prinsen. —* COBURG *en* HABSBURG. — *De geschiedenis der toekomst. — Wat in het belang der dynastie is. — Frankrijk en het Duitsche verbond.*

De troon van Koning LEOPOLD is eene der merkwaardigste verschijnselen der nieuwe geschiedenis, en het voorbeeld van dezen monarch een der leerrijkste voor de toekomst der constitutionele begrippen, die vroeger of later de meeste staten te gemoet zullen gaan.

De jongste dynastie van al de Europische koningen heeft op eene wijze den troon beklommen, als waarvan de geschiedenis weinig voorbeelden oplevert. Welke bloedige kampgevechten, welke fijngesponnene intrigues schaarden zich niet te allen tijde

om eenen ledigen troon! Van de toegesnelde eerzuchtige mededingers zocht ieder zijne aanspraken door list of geweld te doen gelden. Hier echter zien wij het zeldzaam geval, dat een Koning door een volk werd gekozen, zonder dat het zwaard ontbloot, zonder dat er eenige intrigue gesponnen werd, ja zonder een enkelen agent in het land, dat hem de kroon aanbood, gehad te hebben.

De Belgische dynastie van Coburg en de dynastie van Bernadotte bieden ons eenige oppervlakkige punten van overeenkomst aan. Wanneer men echter Karel XIV Johan met Leopold I vergelijkt, zal men een zeer groot onderscheid tusschen beide ontdekken. De nieuw gekozene Koning van Zweden, de zoon der republiek, werd na zijne troonbeklimming een vertegenwoordiger van het zoogenoemde *despotisme éclairé*, en in vele gevallen zelfs een despoot; Koning Leopold, de Duitsche Prins, gewoon aan de overleveringen van het absolutismus, wordt, op het oogenblik dat hij den troon bestijgt, de vrijzinnigste monarch, van wien de jaarboeken des koningschaps gewagen. Karel XIV Johan heeft tot zinspreuk zijner regering — zelfs naar de uitspraak zijner grootste lofredenaars — den grondregel: »Alles voor en niet door het volk." — Leopold I heeft gedurende zijne veertienjarige regering zich aan de grondstelling gehouden: »Alles voor het volk en door het volk!"

In dit opzigt moet men Leopold zelfs boven zijnen, hem in genie overtreffenden, schoonvader stel-

len. Lodewijk Philips heeft het constitutioneel aanzijn van zijnen staat niet tot eene hoogere volmaking opgevoerd, maar, bovenal door de Septemberwetten, het in vele opzigten meer beperkt. Het was hem niet genoeg Koning te zijn: hij werd ook minister — hij regeert en bestuurt. Bij den zeldzamen geest en het voortreffelijk karakter van dezen monarch, is deze wijze van in persoon te besturen — dat dikwerf alleen naar den vorm constitutioneel is — ten beste voor Frankrijk uitgevallen. Doch van zulke gelukkige regeringen maakt ook hier en daar de geschiedenis der onbepaalde monarchiën gewag. Het voordeel eener volkomen constitutionele staatsregeling bestaat echter hierin: dat zij het geluk van den staat niet van de persoonlijke eigenschappen des vorsten afhankelijk doet zijn.

Koning Leopold heeft op het vaste land voor het eerst praktisch getoond, wat een echt constitutioneel monarch doen kan en doen moet. Hij leverde voor het eerst een praktisch bewijs, hoe de magt en de waardigheid eens vorsten vereenigbaar zijn met het denkbeeld eener volkssouvereiniteit, zelfs bij eene wetgeving, die geene kamer van erfelijke lords kent, en voor alle grondstellingen als die der Tories den weg afsnijdt.

Men heeft veel over het beroemde *le roi règne et ne gouverne pas* geredekaveld en er mede gespot. België echter heeft een levend commentarium op deze grondstelling geleverd, en Koning Leopold heeft daarbij zijnen roem als een der wijsste monarchen

gevestigd. De bloem dezer wijsheid ligt in de twee woorden: onthouding en zelfbeheersching.

België wordt in den waren zin des woords door de meerderheid zijner volksvertegenwoordigers geregeerd. Nooit heeft LEOPOLD zich door eene egoïstische of eerzuchtige beweegreden laten verlokken de meerderheid door hofkabaal te leiden. De Koning heeft, onder de menigvuldige stormen, waardoor de nog niet volkomen geregelde staat moest heen worstelen, zich weten te vrijwaren van den geringsten schijn, dat hij eenig persoonlijk doel beoogde. Bij den hevigen strijd tusschen de beide partijen in den lande, tusschen de Katholijken en de Liberalen, hield de Koning zich in den strengsten zin neutraal, en wanneer de draden zich onoplosbaar dreigden te verwikkelen, dan slechts trad hij bemiddelend tusschen beide. Het is iets kenschetsends voor de houding des Konings en voor de achting, die hij verworven heeft, dat in een zoo streng Katholijk land, noch in de kamer, noch in de dagbladen, eenige zinspeling gemaakt werd op de bijzondere godsdienst des Konings, op het Protestantsch geloof, dat hij opregtelijk aanhangt.

In zijne vermaken, in zijne levenswijze is Koning LEOPOLD der Engelsche zeden toegedaan: hij bemint de stille afzondering. Het grootste gedeelte des jaars houdt de Koning zich te Laeken op, een dorp, dat een half uur van de stad gelegen is; met zijn paleis te Brussel is hij niet zeer ingenomen. Zijne levenswijze is in een hoogen graad eenvoudig. Hij staat

tamelijk vroeg op, en na zich aangekleed te hebben, gaat hij met een boek in de hand naar den tuin. Om negen uur begeeft hij zich naar de Koningin, waar dan de geheele familie bijeen is; later komen de ministers, om met hem te arbeiden; de vreemdelingen worden voorgesteld, en tegen een uur wordt een tweede ontbijt *en famille* genuttigd. Dan weder eene wandeling in de opene lucht, gewoonlijk alleen. Voordat men aan tafel gaat, zondert de Koning zich gewoonlijk een half uur in zijn kabinet af, om te arbeiden; tegen zes uur wordt er gegeten, en het overige van den avond weder in den familiekring doorgebragt.

Koning Leopold is een der vlugste en ijverigste lezers, die er bestaan. Zijne lievelingslectuur bestaat uit natuurkundige werken en romans! De bijzondere bibliotheek des Konings bevat misschien de volledigste verzameling van Duitsche romans, die er bestaat; de bibliothecaris kan letterlijk niet zooveel lectuur bezorgen, als de Koning noodig heeft: een deel, somtijds ook twee, worden geregeld iederen dag doorgelezen.

Leopold heeft overigens een uitgebreiden schat van kennis in de meest verschillende vakken opgezameld, en bovenal is hij een voortreffelijk kruidkundige. Zij, die hem op zijne menigvuldige reizen vergezellen, beweren, dat men bij zulk eene gelegenheid zijne kennis eerst regt leert beoordeelen.

Deze monarch voedt eene bijzondere neiging voor

de geneeskunde; hij heeft eene geheele rij Engelsche, Belgische, Duitsche artsen, die successivelijk nu eens hoog in zijne gunst staan aangeschreven, en dan weder in ongenade vallen, al naar dat zij met hem in zijne medische begrippen overeenstemmen. Sedert den dood van den eenen Prins, wantrouwt de Koning de artsenijwetenschap; hij verdiept zich in medische boeken en twist met de artsen; de dictatorale SCHÖNLEIN ware voorzeker de man niet geweest voor Koning LEOPOLD. Zijn tegenwoordige lijfarts is Dr. RIEKEN, een Duitscher, zoo als dan ook over het algemeen vele Duitschers bij de Koninklijke huishouding aangesteld zijn. Zijn hofstoet echter bestaat over het algemeen uit Belgen. Eigenlijke gunstelingen heeft Koning LEOPOLD niet; zij, die zijn meeste vertrouwen bezitten, zijn: de intendant des huizes, de Heer VAN PRAET, de Baron STOCKAR te Londen, en de secretaris van den burgerlijken stand, de Heer CONWAY.

De Koning spreekt bij voorkeur Duitsch en Engelsch; in den huiselijken kring echter wordt uitsluitend Fransch gesproken, ofschoon de Koningin Duitsch verstaat, en de jonge Prinsen, door eene Duitsche gouvernante onderwezen, zeer voortreffelijk Duitsch spreken. De laatsten zijn twee voorspoedige, levendige knapen, die door hunnen nationalen titel, dien zij vier jaar geleden ontvingen, veel populariteit verkregen hebben — de Kroonprins, zoo als men weet, voert den titel van *Hertog van Braband*,

en zijn jongere broeder dien van *Graaf van Vlaanderen*.

Welk lot echter gaat deze jonge dynastie te gemoet? Bij deze vraag dringen zich vele belangrijke opmerkingen aan ons op. Het Huis van Coburg is voozeker bestemd eene gewigtige rol te spelen. Op den troon van Engeland zal eens een Coburg zitten; op dien van Portugal insgelijks. In de regerende familie van Frankrijk opgenomen, tot den troon van België geroepen, mag voorzeker het Huis van Coburg te regt eene groote toekomst verwachten. Immers ook het Huis van Habsburg had zijne magt en grootheid meest aan gelukkige huwelijken te danken. Misschien is deze familie geroepen om in de geschiedenis van het constitutionele Koningschap eene gelijke rol te spelen, als de Habsburgsche in die der volstrekte monarchie. Misschien! — want de geschiedenis der toekomst zal eene geschiedenis der volken zijn, en niet eene geschiedenis van Koningshuizen. De dynastische huwelijksvereenigingen zullen altijd, zoo lang er erfelijke monarchiën bestaan, van groot gewigt wezen; doch de magt, die zij in vroegere tijden bezaten, zullen zij nooit terugbekomen; dit heeft reeds het gebeurde van 1830 bewezen.

Zoo kan dan het Huis van Coburg altijd nog de vervulling van zijn schitterend gestarnte te gemoet zien. Het jonger geslacht aanschouwt niet zonder belangstelling het geluk eener dynastie, die geene verouderde, middeleeuwsche gewoonten op den troon,

dien zij beklimt, kan medebrengen, daar haar eigen geluk eerst van den jeugdigen tijd dagteekent. Doch de familiebanden, die Belgische vorsten voortaan met de Engelsche, Fransche, enz. zullen vereenen, zijn nog geen volkomen waarborg voor hunne toekomst. De verknochtheid, die Belgiës Koning voor zijnen schoonvader aan den dag legt, moge voorzeker even wijs als hartelijk gemeend zijn, zij is echter geen borgtogt voor de zelfstandigheid van België, voor de toekomst der Belgisch-Coburgsche dynastie. Lodewijk Philips zal zijnen schoonzoon, zijnen kleinzoon niet willen onttroonen; maar wie staat voor den wil zijner opvolgers in? En wanneer ook zelfs deze geene andere oogmerken koesteren, wie staat dan voor de dringende begeerte der Fransche natie in?

Men bedriege zich niet! Wanneer de Fransche natie, belust op eene uitbreiding tot de vroegere grenzen, van tijd tot tijd om den Rijn schreeuwt, dan meent zij in haar hart ook België; zij zegt het echter niet zoo overluid, omdat België tegenwoordig haar bondgenoot is, en omdat zij zich van hare zaak zeker gelooft. Wie Frankrijk kent, weet ook, dat het België blootelijk als eene uitgeleende bezitting beschouwt, die het meent te eeniger tijd ontwijfelbaar weder te kunnen opeischen.

Belgiës zelfstandigheid en de toekomst zijner nieuwe dynastie zouden door eene verbinding met Duitschland het beste verzekerd zijn. Duitschland is als een federative staat gewoon, en zijn belang eischt het,

de zelfstandigheid der kleine staten te eerbiedigen; Frankrijk daarentegen wordt, zoo als de geschiedenis ons trouwens heeft geleerd, door zijne omstandigheden genoopt ze te veroveren.

Uit dit gezigtspunt beschouwd, is het dubbel belangrijk, dat het handelsverdrag tusschen België en de Duitsche tolvereeniging een zoo gelukkig begin gemaakt heeft, en voor beide zulke voordeelige uitkomsten oplevert.

Men heeft in de laatste tijden dikwerf moeten hooren, dat de tolvereeniging slechts een Duitsch verbond is, en de volkomene toetreding van eenen vreemden, niet tot Duitschland behoorenden staat in geenen deele toelaat. Deze grondstelling is eene diplomatische uitvinding, die voor eenen vasten wil van Duitschland geen steek kan houden. Wanneer Zwitserland, wanneer Oostenrijk met zijne Italiaansche en Hongaarsche staten er zich wilde aansluiten — en wij hopen dien dag nog te beleven — wie zou dit der tolvereeniging kunnen beletten? En is Hongarije nu meer een Duitsche staat dan België? Voorzeker is het oogenblik nog niet daar, waarop eene volkomene toetreding tot de tolvereeniging mogelijk is; doch aan gene en aan deze zijde van de Maas behoort men dit einddoel in het oog te houden, en er den weg toe te banen.

Nog meer: het belang der dynastie van Koning Leopold eischt eene opneming in het Duitsche Verbond zich steeds tot doel te stellen, al ware

het ook, dat daartoe jarenlange voorbereidingen zouden noodig zijn. Dit plan zou voorzeker nog grootere zwarigheden ondervinden dan eene toetreding tot de tolvereeniging; maar door eene vaste, volhardende staatkunde, en door met schranderheid van de omstandigheden partij te trekken, kan men vele kloven vullen. Engeland, Rusland en Oostenrijk zouden eerder hunne toestemming geven tot eene opneming van België in het Duitsche Verbond, dan tot eene inlijving onder Frankrijk. Ja, het Verbond zelf kon, om aan zijn beginsel getrouw te blijven, bij de Germaansche gedeelten van België hunne vroegere vereeniging met het Duitsche rijk doen gelden. En wie zou hierbij meer winnen dan België, dat, zoo als het daar alléén staat, duchtige redenen heeft om, in spijt van de zoogenoemde gewaarborgde onzijdigheid, voor zijne onafhankelijkheid bezorgd te zijn! Het Duitsche Verbond — dat aan Baden, en Wurtemberg, en Nassau, en Hannover, en aan zoovele andere kleine staten, de onafhankelijkheid verzekert — kan aan België de beste waarborgen bieden; ja, ondersteund door den nieuwen aanwas van grondgebied, zou de Duitsche bondsmagt naar buiten, even als het federative stelsel naar binnen, nieuwe sterkte verkrijgen.

Ik heb, zoo dikwerf ik in België dit thema aanroerde, altijd hooren tegenwerpen, dat bij eene naau-

we vereeniging met Duitschland, wel is waar niet de onafhankelijkheid, maar de staatsregeling en de zoo moeijelijk verkregene constitutionele voorregten zouden bedreigd worden. De Weener bondsbesluiten van 1814, hoe geheim men ze ook gehouden heeft, zijn toch genoegzaam verraden geworden, om den Belgen den lust tot eene constitutie als de Duitsche te benemen. Maar men vergeet, dat de Duitsche constitutionelen, door de aanwinst van eenen zoo magtigen staat als België, nieuwe zekerheid, nieuwe levenskracht zouden ontvangen, en dat deze levenskracht een nieuwe waarborg voor de onschendbaarheid der Belgische constitutie zou opleveren.

Van de Duitsche zijde is ongetwijfeld juist dit eene reden, om de toetreding van België, om de aanwinst van zulk een vrijheidlievend, strijdvaardig volk voor de regeringen niet zeer wenschelijk te mamaken. Maar kan deze bedenking opwegen tegen de krachtige voordeelen, welke België aan het Duitsche Verbond zou opleveren?

Reeds ten tijde van den Weener vrede was er eene partij, die, in plaats van de oprigting eens koningsrijks der Vereenigde Nederlanden, de inlijving van deze oude rijks-provinciën beoogde (1). Dertig jaren zijn verloopen. Holland en België kunnen, ingeval van oorlog, zich niet ieder afzonderlijk staande hou-

(1) Men zie: E. M. ARNDT's *Schriften für und an seine lieben »Deutschen."* *Leipzig* 1845, 3 *Band.*

den; wat er van eene gewaarborgde neutraliteit is bepaald, kan ieder verstandig mensch begrijpen dat slechts een droombeeld is. Zoo moge dan Duitschland, het oude moederrijk, hun de hand reiken, voor hen de toetreding tot het Verbond voorbereiden en in stilte tot rijpheid doen komen.

Men beweert, dat er nog oude legitimiteitsverdedigers zijn, die den Koning van Holland steeds nog als pretendent van den Belgischen troon blijven beschouwen, en bepaaldelijk zou de Keizer van Rusland geenen gezant naar België zenden, om altijd eene achterhoede ten behoeve van het hem verwante Hollandsche huis gereed te houden. Even alsof er nog van legitimiteit kwestie kon zijn, nadat de Koning van Holland zelf België volkomen erkend en eenen gezant naar Brussel gezonden heeft! Hooren wij hierover het oordeel van eenen geestrijken partijganger der legitimisten, die in Spanje met de sabel en in de *Allgemeine Zeitung* met de pen voor zijn beginsel gestreden heeft (1):

»Van alle landen, die ten gevolge der heden-»daagsche revolutiën in de familie der Europische »staten als nieuwelingen opgenomen werden, of die »hunnen regeringsvorm gewelddadiglijk veranderden, »staat België alleen tegenwoordig daar zonder pre-»tendent, en heeft hierdoor veel vooruit boven zijne »ook zelfs oudere en magtiger broeders. Het blijft

(2) *Allgem. Zeitung*, No. 340, van den 3den December, 1842.

»toch ontegenzeggelijk waar, dat het aanwezen van »eenen pretendent, wie hij ook zijn moge, — dat »het bloote denkbeeld dat hij leeft, al ware hij ook »zonder eenigen aanhang naar de tegenvoeters ver-»jaagd, — voor iedere regering, ook zelfs voor de »magtigste, — voor iederen regent, ook zelfs voor »den grootsten, — een dreigend spook is, dat in de »rustige nachten schrik aanjaagt, een verwijderd on-»weder, dat plotseling bij helder, zonnig weder kan »inslaan en brand stichten. Hult hij zich geheel »in de stilzwijgende waardigheid des ongeluks, ver-»slijt hij zijn leven met beuzelachtige bezigheden — »zoo wordt zijn zwijgen wachten, zijne waardig-»heid dreigen, zijn ongeluk een vloek — hij is het »zwaard van Damocles.

»Lodewijk XVIII was, in spijt van zijn onridder-»lijk voorkomen, te Riga en te Hartwell het voor-»beeld van een statig pretendent, die in ballingschap »beter zijne waardigheid handhaafde dan op den »troon. Zou het voor het Heilig Verbond mogelijk »geweest zijn hem dezen troon terug te schenken, »zoo hij ooit met Napoleon vrede hadde gemaakt? »Met meerder of minder geluk volgen de Bourbons »den weg, dien hun door hem is aangewezen. Moge »deze of gene onder hen verstandeloos zijn, moge »geen hunner zich op populariteit kunnen beroemen, »moge men aan hunne toekomst niet gelooven — »zij zijn altijd toch met waardigheid bekleed, en »blijven eene magt. Dit beseft men nergens beter

»dan in de Tuileriën. Te Görz en te Kirchberg-»am-Walde protesteren zij zwijgend, doch met meer »nadruk en deugdelijker dan hunne aanhangers in »de beide kamers of in de kieskollegiën, in de sa-»lons van den adelijken faubourg of op de heide-»velden der Vendée en van Bretagne, dan al hunne »dagbladen te Parijs en op het land. Zij pretende-»ren door hun leven, en hun leven zegt: *j'atten-»drai*.

»De Miguellisten zullen met het leven van Dom »MIGUEL een einde nemen, de Carlisten zich ge-»ruststellen, wanneer, na veel wanorde en gruwelen, »het ongelukkigste land der wereld door eenen ge-»maal van de jeugdige ISABELLA eerst eene slaperige »rust en dan vrede ontvangt. Maar toch zijn zij »alle, zoo lang zij leven, pretendenten, met meer-»dere of mindere hoop op de toekomst, meerder »of minder werkzaam en achtenswaardig; zij zijn »het en willen het blijven, daar zij geen vrede »maken, daar zij niet hunnen vijanden de hand »reiken of van hunne regten afstand doen, daar zij »geene vrienden van hunne gelukkige tegenstanders »worden; zij zijn pretendenten, want ze pretende-»ren. Engeland heeft zijne pretendenten gehad; »Frankrijk, Spanje, Portugal, ook Zweden, zelfs »Servië hebben ze nog: *in België is er geen meer*. »Sedert den 5den November 1832 is er geen meer, »die ooit als pretendent zou kunnen optreden tegen »het jongste lid van de familie der Europische sta-

»ten. Koning Willem II, hoe strijdlustig en ridderlijk hem de groote geschiedenis onzer eeuw ook »afmaalt, met alle eigenschappen begaafd, die hem »tot het jagen en steken naar scepter en kroon ge»schikt maken, Koning van een naburig land — Wil»lem II, de natuurlijke en in persoon eenige pre»tendent, met het oog steeds naar Brussel gerigt — »hij heeft voor altijd opgehouden het te zijn. Zijn »vader heeft België erkend; hij *moest* welligt, en »volgde het bevel der gebiedende noodzakelijkheid; »de zoon nam met den scepter ook de natuurlijke »verpligtingen op zich; doch vrij en op nieuw heeft »hij met België vrede gemaakt; hij heeft verdragen »gesloten, zijne regterhand aangeboden. Wie ver»dragen sluit, verdraagt ook; hij wordt vriend; hij »laat in zijn hart en op zijne eer varen, wat hij »misschien tot dien tijd toe zijn eigendom meende »te zijn. Een vrij woord kan niet dubbelzinnig »zijn, en wie in België nu nog Oranje-gezind blijft, »kan alleen bij zichzelven bejammeren en wen»schen — dit staat ieder vrij; van aanhankelijk»heid en eenen aanhang echter is er geene kwes»tie meer. Aanhankelijkheid in België kan het »huis van Oranje niet meer gebruiken, en eenen »aanhang mag het niet meer begeeren."

De Oranje-partij in België heeft zich dan ook inderdaad geheel ontbonden. De laatste poging eener zamenzwering der Oranje-gezinden onder van der Smissen en van der Meere, in het jaar 1841,

heeft bewezen, dat deze zaak geheel dood is. Zelfs het hooghartigste gedeelte des adels, dat na het uitbreken des opstands zich morrend en met minachting van de nieuwe orde van zaken afwendde, is door de waardigheid en de hoogere wijsheid des Konings weder verzoend. De eerste en magtigste familiën scharen zich ijverig om den troon, en de Prins DE LIGNE, vroeger een der ijverigste Oranjemannen, vertegenwoordigt nu zelfs Koning LEOPOLD als gezant aan het Parijsche hof.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

I. Kuranda,
BELGIË
SEDERT DE
OMWENTELING
IN 1830.
I.

I. Kuranda,
BELGIË
SEDERT DE
OMWENTELING
IN 1830.
II.